

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Asaf Hâlet Çelebi

Eşrefoğlu Dîvânı

HECE

İnceleme

3. BASKI

Asaf Hâlet Çelebi: 1907 yılında İstanbul'da doğdu. Asıl adı Ali Asaf'tır. Galatasaray Sultanîsi'nde, Sanayi-i Nefise Mektebi'nde ve Adliye Meslek Mektebi'nde okudu. Zabıt kâtipliği, Osmanlı Bankası'nda, Devlet Deniz-yolları'nda ve İÜEF Felsefe Bölümü kütüphanesinde memurluk yaptı. Farsça, Arapça, Fransızca, Hinçte ve Sanskritçe öğrendi. Klâsik mûsikî dersleri aldı. Çocuk yaşta gazeller yazdı. 'Eski Doğu kültürü ve tasavvuf kaynağın-dan gelen temler ve motiflerle beslenen serbest şiirleri 1937'den itibaren *Ses, Küllük, Hamle, Servet-i Fünûn-Uyanış, Yeditepe, İstanbul, Türk Sanatı* der-gilerinde ve *Gün* gazetesinde yayımlandı.' Ayrıca *Yeni Ses, Sokak, Yeni Yol, Yeni Adam, Büyük Doğu, Türk Düşüncesi* ve *Türk Yurdu* dergilerinde de yazdı. 15 Ekim 1958'de İstanbul'da öldü. Eserleri: *Şiir; He* (İstanbul 1942), *Lâ-melîf* (İstanbul 1945), *Om Mani Padme Hum* (İstanbul 1953), *Bütün Şiirleri* (İs-tanbul 1998). *İnceleme; Mevlânâ: Hayatı, Şahsiyeti, Eserlerinden Parçalar* (İstan-bul 1939), *Mevlânâ'nın Rubâileri* (İstanbul 1939; Hece Yayınları 2002), *Molla Câmî: Hayatı, Şahsiyeti, Eserlerinden Parçalar* (İstanbul 1940; Hece Yayınları 2002, 2012), *Konuşulan Fransızca* (İstanbul 1941), *Eşrefoğlu Divânı* (İstanbul 1943; Hece Yayınları 2002, 2011), *Seçme Rubâiler* (İstanbul 1944; Hece Yayınları 2003, 2011), *Pali Metinlerine Göre: Gotama Buddha* (İstanbul 1946; Hece Yayınları 2003, 2015), *Les Roubaiat de Mevlana Djelaleddin Roumi* (Paris 1950), *Naima: Hayatı, Sanatı, Eserleri* (İstanbul 1953; Hece Yayınları 2003), *Divân Şiirinde İstanbul* (İstanbul 1953; Hece Yayınları 2002, 2015), *Ömer Hay-yam: Hayatı, Sanatı, Eserleri* (İstanbul 1954; Hece Yayınları 2003), *Mevlânâ ve Mevlevîlik* (Mevlânâ adlı kitabıyla Mevlevîlik üzerine incelemeleri) (İstanbul 1957; Hece Yayınları 2002, 2006, 2015), *Bütün Yazıları* (İstanbul 1998).

EŞREFOĞLU DÎVÂNİ

ASAF HÂLET ÇELEBİ

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 38
İnceleme

Birinci Basım: Aralık 2002
İkinci Basım: Mart 2011
Üçüncü Basım: Ekim 2015
© Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: SARAKUSTA
www.sarakusta.com.tr
Teknik Hazırlık: Bülent GÜLER

Baskı: Dumat Ofset
T: (0312) 278 82 00

ISBN: 975-8274-44-9

Hece Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak Nu: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenışehir/Ankara
T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr
www.hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / 9

I. EŞREFOĞLU'NUN HAYATI

- a) Ailesi ve Gençliği / 13
- b) Tasavvufa Sülûku, İlk Mürşidleri / 17
- c) Hacı Bayram Velî'ye İntisâbı / 21
- d) Hüseyin Hamevî'ye İntisabı ve Sülûkta Kemâli / 27
- e) Eşrefoğlu'nun Kadirîlik Namına Halkı İrşadı / 35
- f) Eşrefoğlu'nun Vefatı ve Türbesi / 45

II. EŞREFOĞLU'NUN ESERLERİ

- a) *Dîvânı* / 47
- b) *Müzekki' n-Nüfûs* / 53
- c) Diğer Eserleri / 57

EŞREFOĞLU DÎVÂNİ

I. GAZELLER VE İLÂHİLER / 61

II. MESNEVÎLER / 169

III. KİT'ALAR / 177

Lügatçe / 187

BİBLİYOGRAFYA / 207

Dizin / 209

*Bu etüdlerimde ve Dîvân' ı araştırmakta bana yardım
eden kuzinlerimin en iyisi çok sevgili NERMİN'e
bu kitabı ithaf ediyorum.
ASAF HÂLET ÇELEBİ*

ÖNSÖZ

Hariçten gelen teşkilâtçı tasavvufun Türkiye’de ilk mümessili olmak itibarile kültür tarihimizde mühim bir yeri olan Eşrefoğlu hakkındaki malûmat o kadar dağınık, kıyıda bucakta kalan vesikalar o kadar nadir bulunmakta idi ki, ekserisi yazma ve güçlûkle elde edilen bu vesikalar üzerinde pek az çalışılmış olması, matbu yazıların ise kifâyetsizliği, bana bu hususta mümkün olduğu kadar faideli olabilecek bir etüd hazırlamak arzusunu verdi.

Çoğu şair ve müellif olan Eşrefoğulları’nın eserleri bakımından pek zengin olduğunu bildiğim Bursa Umumî Kütüphanesi’ni görmek maksadile küçük bir seyahat yaptım ve burada bana şifahî ve tahrirî birçok malûmat veren aynı aileden Safiyüddîn Efendi ile tanıştım. Avdetimde, İstanbul kütüphanelerinde bulunan kitapları tedkik ettim ve bu etüdümü hazırladım. İstanbul’da iken de bana mektuplarla malûmat vermekten geri kalmayan bu değerli ve muhterem zata teşekkür etmeyi bir vecibe bilirim.

On beşinci asrın mühim mutasavvıflarından olan ve daha ziyade halk arasında mesleğini yaymış ve tesirini zamanımıza kadar hissettirmiş olan Eşrefoğlu hakkında az çalışılmış olmasının âmillerinden en mühimmi; onun, tıpkı Yunus’da olduğu gibi, belâgat ve tasannu peşinde olmayışdır. Bazen biraz pürüzlü olmakla beraber çok sâde, açık ve temiz bir halk dilile yazması, onu, tasannua çok fazla ehemmiyet veren tezkirecilerin çizdikleri çerçeveden uzak bulunduruyordu. İlk defa, Fuad Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*’da onu

kısaca tedkik ve tahlil etti. Ondan evvel, matbuat sahasında hemen hemen kayda değer ilmî hiçbir etüd yapılmamıştı. Sonra da, tab'edilmemiş olmakla beraber, M. Kaplan'ın edebiyat tezi olarak (1937-1938) yaptığı inceleme bu mevzuda ilk ve etraflı bir alâkayı göstermektedir.

Yunus'un tesirinde çok kalmış olan Eşrefoğlu'nun, yine kendi hususiyetleri sezilen, güzel bir mistik edebiyat örneği olacak parçaları çoktur. Nesri ise belki şiirinden de kuvvetli ve güzeldir.

Dîvân'ını tashih edilmiş bir şekilde ve ilâvelerle neşretmekle beraber, nesri ile mukayese etme imkânlarını verebilmek için, gerek eserlerinden bahsederken verdiğim küçük bir metni, gerek lügatçede tasavvuf ıstılahlarına ait tariflerden bahsederken, bilhassa tercihan ondan intihap ettiğim bazı parçaları yazmayı da şiirlerindeki gaye, mahiyet ve düşüncelerini anlatabilmek bakımından faideli gördüm.

Buradan ötesini etüdlerime bırakıyorum.

Beylerbeyi, 7 Temmuz 1944

Asaf Hâlet ÇELEBİ

**EŞREFOĞLU'NUN
HAYATI VE ESERLERİ**

I. EŞREFOĞLU'NUN HAYATI

a) Ailesi ve Gençliği

Eşrefoğlu Abdullâh Rûmî de, hemen bütün tarikat pîrlerinin ve büyük mutasavvıfların İslâm dünyasında Peygamber sülâlesine nisbet edilmeleri düşüncesinin muhassılası olarak, seyyid ve şerîf addedilmek istenilmişti.¹ Buna rağmen, ne menâkıb kitapları, ne de kendi koluna mensûp olan dergâh ve zaviyeler bize şifahî ve tahri-rî şecere gösterebilir.

Hayatında çok mütevazı bir zat olan Eşrefoğlu, hiçbir zaman bu siyâdet ve şerafetten bahsetmemiş, bununla öğünmeyi düşünmemişti. Bursalı Velîyüddîn'in *Menâkıb-i Eşrefzâde* kitabında: "Eşrefzâde eş-Şeyh Abdullâh-ı Rûmî Hazretlerinin nesebleri, dâmad-ı Resûlullâh Hazreti Esedullâhu'l-gâlib Alî bin Ebî Tâlib'e (k.v.) müntehi olub, Eşrefzâde Hazretlerinin intikâllerinden sonra kisve-i mübârekelerinin içinde alâmeti siyâdet bulunduğu meşhûrdur; lâkin şöhretten ictinâb idüb, ihtifâyı münasib görmüşlerdür." denilmesine bakılırsa, bu siyâdetin, ancak tevatürden ibaret olduğu ve kendisinden sonra gelenlerin, tarikat lehine bir propaganda olacağını zannederek böyle bir hikâyeye müracaat etmiş olmaları hatıra

¹ *Mevlânâ ve Mevlevîlik* isimli kitabımda uzun uzadıya bunun sebeplerinden bahsetmiştim (s. 17 vd).

gelir. Siyâdet alâmetinin ne olduğu tasrih edilmemiş olmasına rağmen, bunun, yeşil bir tülbent olabileceği ihtimali galiptir.²

Eşrefoğlu Abdullâh'ın babasile büyük babasının adları mazbuttur ve büyük babasının yalnız, Mısırlı ve Muhammed adında bir zat olduğu yazılıdır. Bu zat, bazı menbalara göre Hüseyinî, bazılarına göre de Suyûfî lâkabı ile anılmaktadır.³ Onun oğlu ve Abdullâh'ın babası olan Eşref veya Ahmed Eşref,⁴ ihtimal, bir muhacirdi; esasen diğer oğulları, yani Abdullâh'ın kardeşleri bulunan iki Muhammed'den birisinin Hama'da, diğerinin de Manisa'da medfûn bulunmaları da bu zannı kuvvetlendirmektedir.⁵

Hüseyinî veya Suyûfî lâkabı ile anılan ve Mısır'ın hangi şehrinde ve ne işle meşgul bulunduğu anlaşılamayan büyük babası Muhammed, ihtimal, tasavvufa bî-gâne olmayan bir şeyhti.⁶ Onun oğlu Eşref, herhangi bir sebeple Mısır'dan çıkmış ve bir müddet Hama'da oturduktan sonra, oradan Manisa'ya gitmiş ve en nihayet, İznik'e yerleşmişti.

“O zaman, İslâmiyetin yayıldığı yerler her Müslüman için aynı vatanın hududu dahilinde idi. İslâm âleminin her noktası bu dinin verdiği cezbe ile coşan gönüllerle dolu idi. Bunun için, o vakitler

² *Yeşil Tülbend* tabirini Mehmet Kaplan, incelemesinde (*Türkiyât Enstitüsü*, No: 31, 1937-1938) söylüyor; ben başka bir yerde buna dair bir kayda tesadüf edemedim. Bununla beraber, seyyidliğin alâmeti olarak eskiden beri, yeşil renkte sarık sarıldığı biliyoruz; ancak bu alâmet elbisede değil, başta taşınmaktadır.

³ *Tibyânü vesâilî'l-hakâik fî beyânî selâsili't-tarâik*, Fatih Kütüphanesi, 431, s. 77'de **Hüseyinî** lâkabı mevcuttur. *Dergâh Mecmuası* (No: 1), Mehmed Halid'in makalesinde **Suyûfî** şeklinde görülmektedir.

⁴ Abdullâh'ın babasının ismi, gerek kütüphanemde mevcut yazma Bursalı Velîyüddin'in *Menâkib*'inde, gerek *Selâsili't-tarâik*'te, yalnız, **Eşref** şeklinde zikredilmektedir. M. Halid, *Dergâh Mecmuası*'nda (No: 1): “Müracaat ettiğim menbaların hemen kâffesinde Eşrefoğlu'nun künyesi ‘Abdullah Rûmî bin Seyyid Ahmed Eşref bin Seyyid Muhammed Suyûfî’ sûretinde yazılıdır.” diyor.

⁵ Eşrefoğlu'nun kardeşlerine ait olan bu malûmatı şifahen, Bursa Nu'mâniye Dergâhı şeyhi Eşrefoğullarından Safiyüddin Efendi'den duydum.

⁶ Bu zat için, Mehmed Kaplan, *Enstitü*'de mevcut incelemesinde: “Bir evliyadır.” kaydını koymuş; fakat nereden böyle bir kanaat edindiğini bildirmemiş. Ben bu zat hakkında ‘şeyh’ kaydına bile tesadüf edemedim; ancak, böyle olmasına ihtimal verebiliyorum.

Anadolu'dan tahsil için Mısır'a, Acemistan'a, Orta Asya şehirlerine sefer yapanlar mevcud olduğu gibi, buralardan da Anadolu'ya kendilerini irşad edecek kâmil müşidler aramak için gelenler vardı. Eşrefoğlu'nun babası, işte herhâlde bunlardan biri olsa gerektir. Seyyid Ahmed Eşref'in Anadolu'ya hicret tarihi hakkında hiçbir kayda tesadüf edememekle beraber bunun, hicrî sekizinci asrın bi-dâyetlerinde olduğunu tahmin edebiliriz. Çünkü, İslâm âlemindeki daimî medd ü cezir, bilhassa bu asrın başlangıcında âzamî derecesini bulmuştu.”⁷

Mısırlı Eşref, yolda, Muhammed adındaki iki oğlunu belki bu suretle kaybetmiş ve diğer oğlu Abdullâh da burada dünyaya gelmişti (Hicret'in 754. yılı -1353).

Eşrefoğlu'nun kardeşlerinin daha sonra İznik'e yerleşmelerini müteakip buralara giderek ölmüş olmaları da mümkündür. Fakat bu, birinci ihtimalden daha zayıf görünmektedir; çünkü Eşrefoğlu'nun hayatına ait hiçbir menkıbede isimleri geçmemektedir.

Dedesinin ve babasının Mısırlı olmasına göre, babasının en sonra İznik'te görülmesi, daha çok, tasavvuf meyli ile, bu cereyana müsaid olan Anadolu topraklarına hicret etmiş olması zannını kuvvetlendirmektedir.

Nitekim Eşref'in, oğlu Abdullâh'ı tam bir Türk zihniyetile yetiştirmesi de, kendisinin telkini neticesinde tasavvuf fikirlerini Türk câması içinde yayması için yaptığına hamledilebilir.

Eşrefoğlu'nun İznik'te doğmuş bulunmasına göre, annesinin buralı bir Türk kızı olması hatıra geliyor; yalnız, annesi hakkında hiçbir şey bilememekteyiz. Acaba babasile beraber Mısır'dan mı hicret etmişti, Hama'da veya başka bir yerde mi evlenmişlerdi, İznikli mi idi, buraları kat'iyetle tayin edilememektedir.⁸

⁷ M. Halid, *Dergâh Mecmuası*, No: 1.

⁸ M. Halid, *Dergâh Mecmuası*, No: 1: “Çok araştırdığım hâlde, Seyyid Ahmed Eşref-i Mısırî'nin zevcesine aid malûmat almak kabil olmadı.” demesine rağmen, başka bir yerde de: “Daha gençliğinde hicretle İznik'e gelen Seyyid Ahmet Eşref-i Mısırî orada teehhül etmiştir.” diyor. İznik'te evlendiğine dair başka bir kayda tesadüf etmedim.

Şurası muhakkaktır ki, menşe ve ırk itibarile ne olduğu meşkûk bulunan Abdullâh, Türkleşmiş ve Türk kültürüne hizmet etmiş bir zattı. Ailesine dair malûmatımız karanlık olmasına rağmen; bildiğimiz yegâne şey, onun bize, bizim câmiamıza ve muhitimize ait olmasıdır. Bizim topraklarımızda doğan, bizim dilimizi, bulunduğu zaman çerçevesi içinde, saf ve temiz bir hâlde konuşan ve yazan, bizim aramızda samimiyet ve emniyet duyan ve asırlarca Türk câmiasını tesiri altında bulunduran Eşrefoğlu, başka bir menşeden de gelse, bizim milletimize mensuptur ve öyle kalacaktır.

Abdullâh'ın, şiirlerinde bile kendisini 'Eşrefoğlu' diye anmasına bakılırsa babası, Türk muhitince tanınmış bulunuyordu. Bunun için de, Türk lisanına aşina olduğu muhakkaktı. Hele çocukluğu ve gençliğini İznik'te geçirmiş olan Abdullâh'ın lisanı, en güzel ve pürüzsüz bir Türkçe idi. Bu hususta, muhitinin, arkadaşlarının ve Türk olması muhtemel bulunan annesinin tesiri vardı.

İlk tahsilini burada yapan Abdullâh, daha sonra, fakat epeyce geç olarak Bursa'ya, Mehmed Çelebi Medresesi'ne, tahsiline devam etmek üzere gitmişti. Orada arkadaşlarının arasında mümtaz bir mevkii olduğu "zâhir ve bâtın ilimlerinde yüksek mertebelere erdiği" söyleniyordu. Fakat menâkıb kitaplarına bakılırsa, o zaman kırk yaşında olduğu görülüyor.

'Dânişmendlik'le girdiği Mehmed Çelebi Medresesi'nde bir müddet sonra o vaktin allâmelerinden ve bilhassa fıkıh ilminin üstadlarından bulunan Kara Hoca ismile anılan Afyon Karahisarlı Alâüddîn Ali'ye⁹ muid, yani asistan olmuş ve onun verdiği dersleri takrir ve izaha başlamıştı. Bununla beraber, çocukluğundan beri, o devirde büyük bir kudretle Anadolu'nun içine yayılan tasavvuf cereyanı içinde büyüyen, ihtimal, ayrıca babasının telkinleriyle de yetişen Abdullâh, derslerine devam ettiği sırada da bu meyli izhâr-dan geri durmuyordu.

⁹ Bu zat İran'da tahsilini yapmış ve ayrıca Cemâleddîn Akserâyî (v. 1388)'den de istifade etmiştir. Fıkıhtan *Vikâyetü'r-rivâye fî mesâilî'l-hidâye* isminde bir eseri ve usûl-i fıkıhtan, *Mugannî* adında başka bir eseri vardır. Ayrıca yine usûl-i fıkıhtan, *Kümûzu'l-envâr* isimli bir kitabı da vardır. Bu sonuncusu, Nûru Osmaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

b) Tasavvufa Sülûku, İlk Mürşidleri

Eşrefoğlu, kırk yaşında Bursa'da Mehmed Çelebi Medresesi'nde talebe olduktan ve nihayet diploma da aldıktan sonra, allâme Alâüd-dîn Ali'ye muidlik ederken, iskolâstik ders kitaplarından başka, tasavvuf meseleleriyle de meşgul oluyor, evliya menkıbeleri ve tasavvuf eserleri okuyarak kendisinin “doğru yolu gösterecek” ve “sırma mahrem edecek” bir mürşide ihtiyacı olduğuna kanaat getiriyordu.

İşte bu sırada “ins ve cinin bütün hayırlı işlerine muadil” olan, Allah'ın cezbelerinden bir cezbeye kapılarak iki cihandan vazgeçmiş ve tasavvuf yoluna girmişti.¹⁰

Bu zamanlarda Bursa'da yaşayan Abdal Mehmed isminde bir meczûbla¹¹ aralarında bir hâdisi geçmiş ve bu hâdisi ile artık “zâhirî ilim” tahsilini bırakarak “bâtın ilmi”ne, yani tasavvufa vücudunu vakfetmiş ve hayatının sonuna kadar bu yolda yürümekte devam etmiştir.

Bir sabah erkenden medresenin yakınlarında tesadüf ettiği bu peşışan kıyafetli ve garib tavırlı adamı görmüş ve ona doğru içinden gelen bir incizabın tesirile ihtiyârsız yürümüşü. Yaklaşırken için-

¹⁰ *Selâsili' t-tarâik*, c. III, s. 77.

¹¹ M. Kaplan, bu zat için *derviş* diyorsa da, menâkıb kitaplarında *mezcûb* şeklinde yazılıdır. *Derviş*, bir tarikata sâlik olan mürid mânâsınadır; hâlbuki *mezcûbun* büsbütün başka bir mânâsı vardır. (*Cezbe* ve *mezcûb* kelimeleri için *Molla Câmi* isimli kitabına bakınız.)

den de: “Tarik-i meşâyihden bana nasib ve mâye varsa ve maarif-i ilâhî müyesser olursa alâmetler zuhûr edel!”¹² diye tefe’ül etmiştir.

Abdal Mehmed, Abdullâh’ı görünce bir kere yüzüne bakıp:

– “Danişmend! Var! Bize köfteli şorba getir!” demiş. Meczûbun bu arzusunu yerine getirmek isteyen Abdullâh, bütün çarşı ve pazarı dolaştığı hâlde istediği şeyi bulamamış ve eli boş dönmek için de bir ahçıdan köftesiz çorba satın almış ve kendisine itizar ederek getirmiş. Çorbanın içini karıştırıp köfteleri arayan ve bulamayan meczûb:

– “Danişmend! Kani bunun köftesi?” diye sormuş ve yoldaki balçık çamurundan bir parça alıp köfte şeklinde küçük küçük birkaç yuvarlak yapıp içine atmış ve çorbayı karıştırarak:

– “Ye bunu!” diye zorlamış. Onun tereddütsüz ve büyük bir teslimiyetle bu pis çorbayı yediğini gören meczûb da:

– “Ya sen olmayub da kim olsa gerek!” diye muammalı bir cümle ile Abdullâh’ı başından savmış.¹³

İşte bu hâdise ile, tasavvufun *illuminatif* bir mevhibe olduğuna inanan, sırası gelmeyince ve kısmet olmayınca hiç kimse için keşfi

¹² *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, s. 2.

¹³ Eşrefoğlu mensuplarınınca *Sultânü'l-meczûbîn* adı verilen Abdal Mehmed, pîrin bu şekilde uyanmasına ilk sâik olduğu için bu köfteli çorba hâdisesi bir an’ane şeklinde son zamanlara kadar temsil edilmekte idi. Bursa’da Nu’mâniye Dergâhı şeyhi Safiüddîn Efendi’den ricam üzerine bana Bursa’dan gönderdiği bir mektupta evvelce yapılan bu âyîn aşağıdaki şekilde anlatılmaktadır:

“An’aneyi evvel. – Çatal Furûn’da Nu’mâniye Dergâh-ı Şerîf’inde alessesher, vird-i Eşrefzâde okunarak salât-ı fecri ba’deledâ doğruca taamhâneye gidilir. İhzar olunan sofraların başında safbeste-i ihtirâm olarak tarafı fakıranemden: “Allah Allah Eyvalah, bu meydân-ı aşka revân olalım. Pîrimiz Sultânü'l-âşıkîn sünnetini icrâ’ idelim. İsrî Sultânü'l-âşıkîn’e sâlik olalım. Sultânü'l-meczûbîn’e gidelim. Emrile Sultân Emîr’in hâkine yüz sürelim. Âdâb ve erkân ile pîrimiz sünnetini icrâ’ idelim. Hakk’a münâcât ile rûh-ı Hazret’den istimdâd edelim. Gelin ey ihvân bu hâtıra ile köfteli çorba nûş edelim.” denir. Oturularak bir miktar eklemekle köfteli çorba içilir, gülbankle sofradan kalkılır. Hemen huzuru Hazreti Nu’mân’da (Dergâhın banisi) cem’ olunarak âyete’l-kürsî okunur, gülbank çekilir. Müctemi’an merkâd-i Sultânü'l-meczûbîn’e (Abdal Mehmed) varılarak Evrâd-ı Eşrefzâde okunur. Gülbank çekilir. Yapılan temsil rûh-i kudîsine arz edilir. Buradan doğruca, İncirli’de içtima’ edilen Eşrefoğlu müntesiblerine iltihâkla Sultân Emîr ziyâreti merasimi icrâ’ olunur.”

mümkün olmayan, ezelden takdir olunmuş bir nasib olduğuna kâni olan Eşrefoğlu, artık bu yola ilk adımını atmak zamanı geldiğini anlamış bulunuyordu. İskolâstik ilmin uzun seneler süren dağdağalı münakaşalarından ve yorucu dedikodularından ruhî hiçbir haz temin edemeden kırk yaşına kadar bu ümitle yaşamıştı. Önünde, insanî kemâle, sonsuz huzur ve sükûna götüren başka bir âlem vardı ve o kapıdan içeriye adımını atmaya mezûn olduğuna bu tefe'ül neticesinde inanmıştı. Yalnız, bu kapıdan geçmesi için kendisine yol gösteren birisini, bir mürşidi, hattâ mürşidleri bulmak, bu âleme mahrem olan zatları keşfetmek lâzımdı.

O zaman Bursa'da büyük bir mistik şöhet olan ve aslen Bursalı olan Emîr Sultân'a intisâb etmeyi düşündü. Asıl ismi Muhammed Şemseddîn olan bu zat, Hicret'in 770. yılında (1368) doğmuş, tahsilini memleketinde yaptıktan sonra Bursa'ya hicret etmiş, orada Yıldırım Bayezid'in teveccühüne nail olmuş, Mısır'daki Abbasîlerden Mütevekkil'in, Niğbolu muzafferiyetinden sonra Yıldırım'a tevcih ettiği *Sultân-ı İklîm-i Rûm* unvanından sonra resmen kılıç kuşatmış ve bundan sonra da Padişah'ın kızı Hondi Sultân ile evlenerek kendisine dâmad olmuştu.¹⁴ Timur'un bir müfreze askeri Bursa'yı zaptedince Emîr Sultân'ı da tutup Timur'un huzuruna götürmüşlerdi. Timur, Emîr Sultân'ı görünce pek çok iltifatlarda bulunmuş, hattâ beraber Semerkand'a gitmeyi teklif etmişti. Fakat o, Bursa'da kalmayı tercih ettiği için Timur'un teklifini kabul etmemişti.¹⁵

Emîr Sultân, Halvetî¹⁶ Tarikatı'nın 'Nûrbahşiye' koluna mensup bulunuyordu. Bursa'da, aristokrat sınıf arasında olduğu kadar, halk arasında da mesleğini yaymak için irşadda bulunuyor ve büyük bir hörmet ve itibar görüyordu (v. H. 833-M.1429)

Eşrefoğlu da birçokları gibi, ona koşmuştu. Buna karar verdiği zaman, medresedeki hücresine gelip nesi varsa fukaraya dağıtmış

¹⁴ Alî, *Kunhu'l-Ahbâr*.

¹⁵ Sa'deddîn ve Şerefeddîn tarihleri.

¹⁶ Halvetî Tarikatı, Ömer Ekmelüddîn isminde bir zat tarafından Hicret'in yedinci asrında te'sis edilmiştir. Bu tarikatın Gülşeniye, Merdâşiye, Sünbülüye, Şâbâniye, Şemsiye, Cemâliye, Nûrbahşiye, Asaliye isminde sekiz kadar kolları vardır.

ve ‘zâhirî ilim’in bitip tükenmeyen dedikodularını ithiva eden can sıkıcı kitaplarını hâlâ usanmadan okumak tahammül ve arzusunda bulunan arkadaşlarına hibe etmiş ve sırtına geçirdiği bir abâ ile Emîr Sultân’ın yanına çıkmıştı. Ondan kendisinin *Seyr ila’llâh* (Allah’a doğru seyr) etmesi için delâlet ve irşad etmesini istiyordu. Fakat Emîr Sultân ihtiyarlığından bahsederek,¹⁷ simasında ve tavrında büyük bir istidat keşfettiği bu zatı, kendisiyle daha çok alâkadar olabilecek başka birisine,¹⁸ Ankara’da bulunan Hacı Bayram Velî’ye göndermişti.

¹⁷ *Selâsili’ t-tarâik*, c. III, s. 78.

¹⁸ Bu Emîr Sultân’a gitme hâdisesi de yine Eşrefiye Tarikatı’nın mensupları tarafından bir âyınle temsil edilmekte idi. Safiyüddîn Efendi bana yazdığı mektubunda şöyle anlatıyor: “Sultân Eşrefzâde Efendimiz hâli hayatlarında ilk müridi âlîtebarları Emîr Şemsüddîn Buhârî (k.s.)’ye fitur ve kurban bayramlarının ikinci günlerinde ziyâretleriyle müşerref olmayı i’tiyâd buyurduklarından, âlem-i cemâle teşriflerinden sonra evlâd-ı kiram ve hulefa-yı ze’vî’l-ihtram taraflarından mükellef olarak İncirli’deki Eşrefzâde Dergâhı’nda içtima’ile kudümler çalarak, nüût-ı Sultân-ı âşıkîn okuyarak şehrin kenarında vaki’ mevki’ e müteveccihen durulur. Orada dâmadı Hazreti Pîr Abdurrahîm Tîrsî Hazretlerinin hulefasından ve ricâl-i kibâr-ı Eşrefiye’den Sinan Dede Hazretlerine bir fâtiha okunur ve oradan kabristan bayırını takiben Alemdar Dede’ye fâtiha okunarak biraz daha ileride evvelce bir sed üzerinde defn-i hâk-i ıtırnâk olan Seb’âyı Eşrefiyan önünde duruyur. Burada Emîr Sultân Şeyhi, efrâd-ı dervîşânile ve önlerinde müjgân-ı sikke-i nakşiyeyi hâmil buhurdancı iki dede olduğu hâlde zâhir olunca: “Gerçek âşıklara selâ denildi. Emîr Sultân ne hoş canlanmış” zemzemesile makamlarını temsileden iki muhterem makam şeyhi musâfaha ederler. Bundan sonra yüzlerce seyredenler arasından kemâl-i âdâb ve vekarla harîm-i cami’-i şerîfe vâsıl olarak bir huzû ve huşû’ile türbe-i Sultân Emir’e dâhil ve âlâ-merâtibihim dervîşler yerlerine oturarak makam sahibi sûre-i milk kırâatine başlar ve zikir ve tevhîd hitamında na’t-i Resûlül-lâh’ı mutazammın bir durak kırâat okunur ve cem’ olmuş dervîşleri Sultân Eşrefzâde’nin cumhûr ilâhîsile kıyâm edilerek meydan, Eşrefzâde şeyhine tevdi olunur. Türbeyi ziyâreti müteakib dışarı çıkılarak camiin garb tarafındaki kapısı merdivenlerinden inilerek iki makam şeyhi görüşürler; bundan sonra sıra ile şeyhler ve müntesipler, başta Şeyh’in makamından iptida ederek musâfaha ederler. Bundan sonra Eşrefzâde şeyhi tevhîde başlayarak bu tevhîdin beş dakika devamını müteakib tekrar makam sahibile görüşülerek aynı tarikle avdet edilir.”

c) Hacı Bayram Velî'ye İntisâbı

Meczûb Abdal Mehmed'den sırrî bir beşârete mazhar olduğuna kâni olunca, zamanında büyük mistik bir kudrete sahip bulunan Emîr Sultân'ın da işareti üzerine, tarikat mensupları istilâhına göre *nutuk haklayan*, yani itirazsız ve tereddütsüz gösterilen şeyi ifaya hazır olan Eşrefoğlu Abdullâh'ı bundan sonra Ankara yolunda görüyoruz.

Eşrefoğlu'nu seyr ü sülûk için lüzumlu olan en şiddetli *mortification*larla tecrübe eden bu büyük mistik, muhakkak ki onun ilk ve hakikî müşsidi idi. Hayatında olduğu kadar, mesleğinde de çok mühim bir rol oynamıştı. Bunun için, evvelâ Hacı Bayram Velî'yi tedkik ettikten sonra, Eşrefoğlu'nun onunla olan münasebetlerini öğreneceğiz.

Bayram, asıl ismile Nu'mân¹⁹, 753 Hicret yılında (1354) Ankara'nın Çubuk suyu kenarında Zu'l-fadl [Solfasol] köyünde doğmuş, Koyunluca Ahmed isminde bir köylünün oğlu idi. Çocukluğunu ve tahsilini nerede yaptığını bilememekle beraber, onu, Ankara'da Melike Hatun'un bina ettirdiği *Kara Medrese*'de müderris olarak görüyoruz. Genç yaşında bu payeye ermek için Bayram'ın çok küçük yaştan beri tahsile merak ve heves ettiği ve nadir yetişir zekâlardan olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁹ Etraflı malûmat almak için: Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler* (İstanbul 1931); Taşköprülü Ahmed, *Şakâyik-i Nu'mâniye* (İstanbul 1269) ve Mehmed Ali Aynî, *Hacı Bayram Velî* (İstanbul 1341) adlı kitaplara bakınız.

Zamanın, kendisini tatmin edemeyen, zâhirî ilmini inceden incede tedkik etmekle beraber, meşrebine ve ruhuna yakın olan tasavvufa karşı şedîd bir meyil ve incizap duyuyor ve küçük bir işaretle bekliyordu.

Bu işareti nihayet, kendisinin ruhî temâyüllerini ve şöhretini duyan birisi vermişti. Bu zat aslen Karamanlı olduğu hâlde, Bursa'ya yerleşmiş olan ve ekmek pişirip çarşılarda: “Somunlar müminler!” diye bağıra bağıra satan ve Somuncu Baba şöhretile anılan Hamidüddîn İbni Mûsâ isminde melâmî meşrepli bir zattı.²⁰ Bursa'da böylece halk arasında gizli bir surette yaşamakta iken, Karamanlı Şeyh Şüca' isminde birisini:

“Ankara'da Hacı Bayram adında büyük bir müderris vardır. Onu davet et gelsün!” diye gönderdi. Gelen zat Bayram'ı ders takrir ederken bulup bu sözleri söyleyince hiç tereddüt etmeden: “Davete icabet etmek lâzımdır.” diye kalkıp beraber Kayseri'ye gitti.

Hamidüddîn, ekmek pişirip çarşıda satmasına rağmen, bir müderris olacak kadar ilim okumuş, fakat buna rağmen o da yegâne tescilli tasavvufta bulmuştu. Rind ve melâmî meşrep olan Hamidüddîn, Bayram'la beraber Şam'a ve Hicaz'a gitmiş, beraber hacetmişler. İşte bu sırada Bayram'a tasavvufun herkese söylenmesi memnû olan birçok *esoterique* hakikatlerinden uzun uzadıya bahsetmeye imkân bulabilmiş, onun uyanması için elinden gelen her şeyi yapmaktan çekinmemişti.

Halvetiliğin ve Nakşibendiliğin²¹ bir nevi imtizacından doğan bir tarikat kuran Hacı Bayram Velî de az çok, üstadının meşrebine uygun bir ruhta melâmî idi ve Ankara'da ziraatle geçinirdi. Müridlerini garib imtihanlardan geçirmekten hoşlanırdı.

²⁰ Bkz. *Melâmilik ve Melâmîler*; *Şakâyik-i Nu' mâniye*, s. 71; M. Aynî, *Hacı Bayram Velî*, s. 64.

²¹ Nakşibendî Tarikatı büyük mutasavvıflardan Hâce Muhammed Bahâeddîn Nakşibend tarafından kurulmuştur (v. 1411). Bu zat hakkında Molla Câmî'nin *Nefahatu'l-üns*'ünde, Safiüddîn'in *Reşehât*'ında uzun uzadıya biyografiler mevcuttur. Bundan başka Selâheddin İbni Mübârek Buhârî'nin *Makâmât-ı Bahâeddîn Nakşibend* isimli kitabından da mufassal malûmat elde etmek mümkündür. Bu sonuncusunun, Süleyman İzzî Teşrifâtı isminde bir zat tarafından tercümesi İstanbul'da Bahriye matbaasında H. 1328'de basılmıştır. Bahâeddîn ve Nakşibendilik maddeleri için *İslâm Ansiklopedisi*'nin bu bahislere dair olan bendlerine bakınız.

Semerâtu'l-Fuâd'da²² gördüğüm şu menkıbe çok şayanı dikkattir:

Bir mürtefi mahalde hayme kurub dervişân gelüb ol havâlî malâ-mâl oldukda Hacı Bayram Velî teşmiri sâideyn idub ve dest-i mübârekine bir tiği tiz alub; “Dervişler! Bana irâdet getürenleri bugün fî sebilillâh kurban eylesem gerekdir!” deyu, selâ itdükde herkes mütereddid olub bilâhara ricâlden biri ve nisâ’dan dahî birisi:

“جان و سرفدا در راه تو” deyü cür’et edüb teslim olduklarında ikisin dahî hayme içine getirüb mukaddema bir erkek koyun ihzar etmekle ânî kurban idüb haymeden taşra hûn-i firavân revân oldukda چه شیخی azîze sevdâ galebe etmiştir!” deyü dervişân perakende olmakla Sultân Murad’a mektub yazub: “Hâlâ bir buçuk dervişim vardır, gayri yokdur deyü i’zâm ve fukarâ’nın dahî teslim ve inkiyâdın bu vechile imtihan buyurdular.”

Eşrefoğlu’ndan ancak bir yaş kadar büyük olan Bayram, uzak yollardan tam bir teslimiyetle kendisine koşan bu akran yaştaki müridi, egoizminden ayırmak, nefsini kırmak ve terbiye etmek için, gelir gelmez en ağır ve en aşağı işlerde kullanmak suretile tecrübe etmiş, ilk defa abdesthaneleri yıkatmak kabilinden çok süfli işlerde kullanmıştı. Böyle uzun, ağır, yorucu imtihanlardan sonradır ki, onu nihayet kendisine imam yapabilmişti.

Hâlbuki Eşrefoğlu, onun karşısına çıkmadan evvel, az çok, bir arkadaş muamelesi göreceğini zannediyor ve âdeta bundan emin bulunuyordu.²³ Bunu derhâl anlayan zeki mürşid, onun, her şeyden

²² *Semerâtu'l-fuâd*, s. 240.

²³ “Rivâyet olunur ki, Hacı Bayram Velî Hazretlerine teveccüh esnasında hatırına gelir ki: “N’olay ki Azîz Hazretleri bize bu hizmeti şakkeyi teklif itmeye idi. Çün Hacı Bayram Velî’nin asitâne-i saadetlerine vardıkda tathîri beytü’l-helâ ile emir buyurdular. Eşrefzâde Efendi dahî: “Sem’an ve tâaten!” diyüb ellerine ibrik ve kürek ve süpürge alub tathîri beytü’l-helâyâ mukayyed oldular. Çün Hacı Bayram Velî onların kemâl-i inkiyâdlarını imtihan eyleyüb sonra kendüye imamet eylemek hizmetini teklif buyurmuşlar, ki on bir seneden ziyâde riyazet ve mücahede ile imamet ider. Hattâ kendileri buyurmuşlar ki: “Ben şeyhime on bir sene hizmet itdüm ve on bir senede bir kelâm, şöyle ola ki dünya kelâmı idi itmedim.” Şeyh Hazretleri buyurdular ki: “Meşayih katında çok söylemek küstahlıktır; çok söyleme.” buyurdu. Ândan sonra keli-mât vâki’ olmadı; meğer ki vâkıam olaydı. Anı dahî edeb birle söyleyüb ta’bir itdirür idim” buyurdu.” *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, s. 4.

evvel, benliğini tezlil etmek ve gururdan uzaklaştırmak için bu derkelere düşürmüş ve yavaş yavaş, sülûk için elzem olan imtihanlardan ve tecrübelerden geçirek, tasfiye ve tekâmülünü yakından takibetmeye başlamıştı. Hattâ Abdullâh'ın istidadından hiç şüphe etmeyen ve dehâsına inanan Bayram, onu kendisine daha çok yakınlaştırmak için, kızı Hayrünnisâ ile evlendirmiş ve bu izdivacın mahsulü olarak da, yegâne evlâdı olan Züleyhâ dünyaya gelmişti. Evlendikten bir müddet sonra, henüz kızı doğmadan, kayınpederinden izin alarak İznik'e dönen ve orada münzevi bir hâlde yaşamaya başlayan Abdullâh, dönerken, kayınpederi ve mürşidi bulunan Hacı Bayram Velî'nin de mümessilliğini almış bulunuyordu. Bu husus için Bayram tarafından kendisine tarikatın sembolleri olan bir alem, yani sancakla bir seccade verilmiş, bunlarla, Hacı Bayram namına halkı irşada mezûn olarak gelmişti. Bununla beraber, riya-zet disiplinlerine son derece ehemmiyet vermekte şiddet gösteren kayınpederinin yanında fevkalâde mübalâğalı bir tevazuu öğrenmiş olan Abdullâh, bu sıralarda, başkalarını irşad etmek şöyle dursun, kendisinin henüz kemâle ermemiş bulunduğuna samimî bir kanaat besliyordu. Bunun için, bu ayrılık bir sene kadar devam ettikten sonra tekrar mürşidinin yanına döndü ve düşündüklerini söyledi:

– Seyr ü sülûkun tamamı şimdiki makamımız mıdır, yoksa daha var mıdır? diye sordu. Hacı Bayram:

– *Seyr ila' llâh* (Allah'a doğru seyr)'de nihayet vardır; fakat *Seyr fillâh*'da²⁴ insan bin sene yaşasa, türlü taatlerde, mücahedelede bulunsa, velînin başı nebilerden birisinin ayağının iriştiği yere erişemez, diye cevap verdi.

Bunun üzerine, bütün acı ve şiddetli *mortification*larla nefsinin terbiye etmek için birçok ince imtihanlar geçiren ve kemâl yolunda uzun bir sürü didinmelerden sonra hâlâ ezeli huzur âlemine erişemediğini hisseden Abdullâh, heyecanla:

²⁴ Bu iki tabir arasında fark vardır. Birincisi, sâlikin kalbini tasfiye etmesi ve zühd ve ibadetle Allah'a yakınlaşmak istemesidir. İkincisi, tamamilen Hakk'ın varlığında eridikten sonra kendi iradesi olmaksızın onun iradesile yaşaması demektir.

– İrişdüğüm makama kanaat itmezem, رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا²⁵ âyet-i kerimesinin emri mucibince daha ziyadesini isterün, diye ısrar etti.

Bunun üzerine tebessüm eden Hacı Bayram, onu, Hama şehrinde oturan, Abdülkâdir Geylânî'nin²⁶ oğlu ve Kadîrî Tarikatı'nın

²⁵ “De ki: Ya Rabbi bilgimi artır!” Kur’ân-ı Kerim, 20. Tâhâ, 114.

²⁶ Muhyiddîn Ebû Muhammed b. Ebî Sâlih Zengi Dost, Kadîrî Tarikatı'nın müessisi olan bu zat H. 470 (1077-1078)'te doğmuş ve 561 (1166)'de vefat etmiştir. 18 yaşında Bağdad'a tahsil için gönderilmiş ve bidâyette masrafını annesi vermiştir. el-Tebrizi'den (v. 1109) sarf ve nahiv dersleri görmüş ve Hanbelî ve Şafîî fıkıhlarını birçok müderrislerden tahsil etmiştir. Kendisini tasavvuf mesleğine sevkeden Ebu'l-Hay Muhammed b. Müslim el-Dabbâs'dır (v. 1131). Bu zat meşhur bir velî idi. Onu ziyâreti esnasında, dervişlerden biri tam bir şâhin yakaladığı sırada el-Dabbâs'ın bir nazarı ile sofiliğe dönmüştür; bu münasebetledir ki **Bazü'l-eşheb** (göklerin kül rengi kuşu) lâkabını almıştır. el-Dabbâs'ın tarikatı pek sıkı idi. Bu tarikatın diğer mensupları bu fakihin aralarına sokulmasına fena nazarla baktılar. Bir müddet sonra onun sofilik hırkası giymesi liyâkati kabul edildi ve vaazlara başladı. Evvelâ küçük bir cemaata vaaz ederken cemaatın çoğalması üzerine vaazlarını Bağdad'ın **Halba** kapısı yanındaki mescidde vermeye başladı. Fakat kendisini dinleyen cemaatın mütemadiyen çoğalması üzerine bu kapının dışında, açıkta vaaz etmeye mecbur kaldı. Orada bir ribât (tekke) bina edildi ve 529 (1133-1134)'da halkın yardımı ile Mübârek el-Muharrimî'nin medresesi etrafındaki binaların işgal ettiği yerler de ilâve edilerek genişletilip başına Abdülkâdir geçirildi. Şöhretinin yayılmış olduğu yerlerden kendisine adak olarak birçok hediyeler gönderilirdi; ki bunların kıymeti bazen günde bin dinardan fazla tutarmış. Bu hediyelerle, sofrasını müridlerine açık bulundurabiliyordu. Halife ile vezirlerin onun müridleri arasında olduğu zannedilmektedir. Abdülkâdir'in eserleri ekseriya vaazlardan ibarettir: 1) *el-Gunye li tabîbi tarîkî'l-hak*, sülûk ve ahlâka dair; 2) *el-Fethu'r-rabbânî*, 1150-1152 senelerinde verilen 62 vaaz; 3) *Futûhu'l-ğayb*, muhtelif mevzularda 78 vaaz; 4) *Hizbu'l-beşâiri'l-efrâd*, tasavvufî evrâd; 5) *Celâlu'l-hâtır*, mev'izeler; 6) *el-Mevâhibu'r-rabbâniyye fî merâtibi'l-ahlâki's-sâniyye ve'l-makâmâtî'l-irfâniyye*; 7) *Yevâkîtu'l-hikem*; 8) *el-Fuyûzâtü'r-rabbâniyye fî evrâdi'l-Kâdiriyye*, evrâd mecmuası; 9) *Behcetü'l-esrâr* ve diğer yerlerde bulunan mev'izeler; 10) *Dîvân*'ı. Abdülkâdir'in, bu eserlerinde muktedir bir ilâhiyatçı ve mutasavvıf, samimî ve hâlis bir vâiz olduğu görülür. Kitaplarındaki vaazlarından kat'î surette bir Ehl-i Sünnet mensubu olduğu anlaşıldığı gibi, külfetsizdir. Bununla beraber, Kur'ân'ın sofîyâne tefsirleri sık sık görülür. Mev'izelerinin çoğunda hayr ve muhabbet ruhu hâkimdir.

Mev'izelerinin umumî mevzuu şudur: Müridin bir müddet çile devresi geçirerek, dünyadan tamamiyle el çekmesi, bundan sonra tekrar dünyaya rücû edip, ondan haz ve nasibini alması ve başkalarını irşad etmesidir. Dünya ve âhiret nimetleri Ma'bud'un iştîyakı ile kul arasında bir perde teşkil ettiği cihetle; müridin, düşüncelerini bunlara değil yalnız ve yalnız Allah'a tevcih etmesi, en başta gelen mevzulardandır.

İçinde yaşadığı Bağdad halkı indinde kadri ve itibarı çok yüksek olup kendisinin birçok kerametleri zikredilmekte idi. İbni Arabî (doğum H. 560-1165) eserlerinde, Ab-

mümessili bulunan Şeyh Hüseyin'e göndereceğini, bu makama onun irşad ve ihtimamı ile yükselebileceğini, yalnız, şimdilik İznik'e dönüp orada 40 gün halvette kalmasını ve bu müddet zarfındaki *vâkıâtını* (visions) yazmasını söylemiş ve buna göre, ikinci bir karar ittihaz edeceğini bildirmişti.

dulkâdir'i bir insan-ı kâmil, zamanının kutbu, tarikatın şahı ve insanları takdire salahiyetdar ve melâmetiye erkânından olarak zikreder. Tarikatına mensup müridleri arasında da ona, *Mürşidullâh, Fazlullâh, Gavsü'l-a'zam, Ayâtullâh* gibi çok ta'zimkâr sıfatlar verilmiştir. Kendisinin pek çok çocukları ve torunları vardı. Halife Nasr zamanında bir müddet, ailesi muvakkaten Bağdad'dan nefyolunmuştu. Fakat kısa bir fasıladan sonra bu tarikatın merkezi daima Bağdad olmuştur.

Abdülkâdir yüksek boylu, muntazam ve necib simalı, kırmızı bir renkte, saçları omuzlarına kadar uzun, çok âhenkdâr bir sese mâlik, nazarları çok emin ve nafiz, zekâsı, dehâsı ve fevkalâdeliği bütün tavır ve hareketlerinden belli olan, halk arasında büyük bir emniyet ve hayranlık kazanan bir insandı. Fakir fakat safiyyetin asıl ve yüksek ahlâkını bütün muamelelerinde şiar edinen Abdülkâdir, kimseye karşı en küçük bir iğbirâr bırakmamak için elinden gelen hiçbir şeyi esirgemez, bunun için de daima gönülleri kazanmak hususunda büyük bir muvaffakiyete mâlikti. Çok yumuşak huylu, çok müşfik, hattâ halka olan merhamet ve şefkatinin tesiri ile kolaylıkla gözlerinden yaşlar boşanıverirdi. Sırf bu saika iledir ki, diğer büyük tarikat banileri arasında daima düşkünlerin ve âciz mevkide kalmış olanların imdadına yetişir bir mazhariyetle olarak kabul edilmiş ve *Gavsü'l-a'zam* (büyük yardımcı) ve *Sultânü'l-Evliyâ* lâkablarını kazanmıştır. Bugün Bağdad'daki türbesi pek çok ziyaretçi çekmektedir, bilhassa Hind'den pek çok tahsisatı vardır. Ve Kadîrî Tarikatı pek çok İslâm memleketlerine yayıldığı gibi, bilhassa Hind'de de büyük bir mürid kitlesi kazanmıştır. Bizde de Kadîrî tekkeleri pek çoktur.

Bu bahis hakkında etraflı malûmat almak için şu kitaplara bakınız: M. Ali Aynî, *Un grand Saint de l'Islam, Abd-al-Kadir Guilâni*, Paris 1938; Paul Geuthner, *Encyclopédie de l'Islam*, 1933 (ve buradaki bibliyografya malûmatına göre ismi geçen kitaplar.)

d) Hüseyin Hamevî'ye İntisabı ve Sülûkta Kemâlî

Kırk günlük ve daha sıkı bu riyazet ve ibadet altında tam bir itikâfa çekilen Eşrefoğlu'nun yazdığı *vâkıâtı* muvafık gören Hacı Bayram, nihayet, dâmadının manevî terbiyesini sona erdirmek üzere, Hama'da bulunan, Kadirîliğin mümessili Şeyh Hüseyin Hamevî'ye göndermeye muvafakat etmiş ve izin vermişti.

Hacı Bayram'ın kızı bulunan genç karısı Hayrünnisâ ile, bundan olan küçük bebeği Züleyhâ için bir merkep tedarik eden Abdullâh, çok mütevazı ve yorucu bir seyahate çıkmış, İznik'ten Hama'ya kadar kendisi yaya, ailesi merkep sırtında olarak yollarına devam etmiş ve nihayet günün birinde Hama'ya gelebilmişlerdi.

Daha evvel Hacı Bayram tarafından haberdar edilen Hüseyin Hamevî, o gün hacdan avdet etmiş bulunuyordu ve bu, herkesten başka ve üstün, tasavvufî ilhamlara daha çok kabiliyetli olan yeni müridinin bütün hareketlerini gizliden gizliye takibediyordu. Hattâ Hama'ya geleceği günü bile bildiği için, o gün Hama'da kendisini karşılayanlara:

– Gidiniz, bugün Rûm tarafından birisi geliyor, onu karşılayıp getiriniz! demişti. Rûm tarafına, yani kal'anın şimalinden, Anadolu kapısından girecek seyrânı beklemeye başlayanlar, o zaman şark şehirlerinde emsali pek çok olduğu gibi, hemen hemen küçük veya büyük müfrezelerle, alem, yani sancak, çerağ ve cemaatlerle dolaşan dervişlerden birisini göreceklarını zannediyorlardı. Hâlbuki bu sırada Eşrefoğlu Abdullâh, yanlarından, karısını ve kızını üstünde

taşıyan merkebi ve söküğü eski elbiseleriyle, perişan bir hâlde geçip gitmişti.²⁷

Şeyh Hüseyin'i hânkahında bulan Eşrefoğlu, ondan büyük bir hüsnü kabul görmüş, hemen kızı ile karısı kendileri için ayrılan odalarına nakledilmişlerdi. Eşrefoğlu'ndan, İznik'te iken kırk gün içinde gördüğü ve yazdığı vâkıâtın (*visions*) kâğıdını isteyen Şeyh, onu, ayağının tozu ile tekrar erba'îne sokmuş, yani kırk gün daha çile ve riyazetle itikâfa çekilmeye davet etmiş ve ayrı bir höcreye kapatmıştı.

Kendisini görür görmez: "Rûmî!"²⁸ diye hitap eden ve bundan sonra da, daima kendisini böyle çağıran Hüseyin Hamevî'nin bu tevcihi pek hoşuna giden Eşrefoğlu, bu tarihten itibaren 'Rûmî' mahlasını kullanmaya başlamış ve şiirlerini de daima bu adla yazmıştır.

Sıkıntılı, rahatsız ve uzun bir yol yorgunluğundan sonra tekrar sıkı riyazetlerle bir höcreye kapanıp bütün zamanını zikrin icabet-tirdiği zihni bir noktaya teksif (*concentration d'idée*) ile, mücerred olan tasavvuf hakikatlerini düşünmeye sevk edilen Abdullâh, zaten önüne getirilen yiyecek şeylerden pek azını yediği hâlde, otuz gün sonra ise büsbütün hiçbir şey kabul etmemeye başlamıştı. Artık "Lâhut denizinde boğulup kalmış vaziyette" idi.²⁹

Bir akşam, höcresine bir bulamaç kâsesile gelen bir derviş, onu, duvara dayanmış, kapalı gözlerle, kımıldamaz bir hâlde görünce,

²⁷ "Ahali-i vilâyet cemî'an Rûm tarafına müteveccih olurlar. Bu kimse acaba kim ola ve ne ma'küle zâtdır, deyü muntazırlar iken, Eşrefzâde yanlarından geçüb gider. Aslâ müstakbilinden bir kimse Rûm'dan gelen bu olduğunu bilmez. Zirâ Sultân Eşrefzâde'nin *fenâ*ları begâyet kemâlde imiş. Hattâ rivâyet olunur ki, mübârek hırkalarının söküüklerini dikmeyüb öyle gezerlermiş –İmdi müstakbilin kıyâs ederler ki Rûm'dan gelen er, alem ve چراغ ve cemâatle geliyor. *Fenâ*larından Eşrefoğlu Efendi'yi bilmezler." *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, s. 5.

²⁸ Hammer Purgstall, *Geschichte der Ottomanischer Gedichtkunst*, (c. IV, s. 43) adlı eserinde Eşrefzâde Rûmî adını *Des sohn des Edelesten der Grieche*= "Rumların en asilinin oğlu" şeklinde kaydediyor; ki bu isimden, *Eşref-i zâdegân-ı Rûm*= yani "Rumların asilzâdelerinin en şerefliyelerinden" mânâsında anladığı tahmin olunmaktadır; tabii bunun pek fahiş bir hata olduğu âşikârdır.

²⁹ *Selâsili' t-tarâik*, s. 78.

korkarak, koşup şeyhine haber vermiş ve öldüğünü zannettiğini söylemişti. Dervişin bu telâşlı ve heyecanlı hâline rağmen soğukkanlı ve lâkayd davranan Şeyh Hüseyin, yine höcreyi kapattırıp anahtarı almakta tereddüt etmemiş ve onu kat'î surette her ne pahasına olursa olsun kırk günden evvel çıkarmamayı tasdim etmiş bulunuyordu. Bunun için de, çevresindeki dedikodulara ehemmiyet vermez görünüyordu.

Kırk gün tamam olunca: “Geliniz, vâde tamam oldu, Rûmî’yi erba’inden çıkartalım!” dedi.

“Erba’ın çıkartmak” tabirinden de anlaşıldığı gibi, kırk gün müddetle halvete girmek, bu müddet zarfında hiçbir sebep ve vesile ile dışarı çıkmamak, yani ihtiyarî bir hapisle nefsinin oda içine hapsedmek, bu müddet zarfında mütemadî zikir ve taatle meşgul olmak demektir. Zihnini mâsivadan kurtarıp ancak yüksek hakikatleri kavrayabilmesi için, yalnız bir tek olan “Hakikat mefhumu üzerine, *Hu* = *O*” zikri üzerine toplamak lâzım geliyordu. Bütün ruhî melekâtını bu medlûlün tasavvuruna bırakmış olan Abdullâh, kendisini o kadar ‘O’na vermiş, o kadar derin bir vecd ve istiğraka dalıp gitmişti ki; hakikaten, bütün mâsiva ile birlikte şu dünyevî ve itibarî, geçici olan hayatını da büsbütün bırakmaya ramak kalmıştı.

Zikir ve tehlillerle kapıyı açtılar. Eşrefoğlu, aynı vaziyette, istiğrak ve vecd içinde, sapsarı, gözleri kapalı ve solukları kesilmiş bir hâlde, diriden ziyade ölüye benzeyen bir görünüşte, kıpırdamadan duruyordu. Şeyh yaklaşık üç defa kulağına:

– Rûmî, kalk! diye bağdırdıktan sonra, pek güçlkle farkedilen bir hayat eseri görülebildi. İstiğrakından pek güçlkle uzanabilen Abdullâh Rûmî bir istiğrak ve müşahade lezzetinden ayrılmış olmasının verdiği teessürle:

– Sultânım bize kıydınız!³⁰ deyip oturdu.

İşte Şeyh Hüseyin Hamevî, yalnız bu kırk günlük çile tecrübesinden sonra onun kemâl yolunda bulunduğu kâni olmuş, bu kı-

³⁰ *Menâkıb*, s. 8.

sa olmakla beraber çetin imtihan neticesinde tam mertebeyi kazandığına ve artık bundan sonra da irşada mezûn olduğuna dair bazı işaretler ve âlâmetler vermişti.

Eşrefoğlu'nun kurduğu tarikatta büyük rolleri olan beş parça eşya, pîrliğin sembolleri olarak kullanılan şeylerdi ve sırasile şunlardan ibaretti:

1. Alem, yani sancak: Bu sancaklar herhangi bir tarikatın müessisi veya onun makamında bulunan zat tarafından irşada mezûn olan kimselere verilmekte idi. O tarikatın veya tarikat kolunun sembollelerini hâvi idi. Eskiden tasavvufun sür'atle yayılmış olduğu Anadolu'da, müridleri mühim yekûnlara varan şeyhler, bu sancakları açarak bir şehirden başka bir şehre giderler; hattâ bazen yine bu sancakları açarak mühim ve tehlikeli olacak mikyasta isyanlar da çıkarırlardı. Meşhur Simavnalı Bedreddîn'i misal olarak gösterebiliriz.

2. Çerağ, yani meşale: Bu da, tarikatın sembollerini hâvi olan bir âlâmet sayılmaktadır. Bununla karanlıkları nurlandıran, uyukdaki canları uyandıran bir mânâ kastedilirdi. "Çerağ uyandırmak" tabirine tasavvuf edebiyatında sık sık tesadüf edilir. Bilhassa Bektaşîlerde olduğu kadar, diğer tarikatlarda da kullanılır ve mecâzen; müstaid ruhlarda tasavvuf zevkini duymaya kabiliyet ve imkân vermek, yani bu vadide onları sırra mahrem etmek demektir.

3. Seccade: Buna bazen de *post* denilir. Fakat bu ikincisi, ekseriya, üzerinde yünleri olan koyun derisinden ibarettir. Seccadeye gelince; bu, bildiğimiz bir kişiye mahsus olmak üzere dokunan, üzerinde namaz kılınan, bir nevi halıdan veya kumaştan yapılmış, üstü işlemeli, takriben bir metre boyunda, hususî mânâsı olan bir şeydir. Makamın böyle, bilhassa verilmiş, bir postu veya seccadesi vardır; ki, mürşidin, kendisinden sonra tayin edeceği mürşidler bunun üzerinde otururlar. Yani seccade şahsa değil, irşada memur zâtın makamına mahsustur. Post ise, alelusûl dervişlere de verildiği için, daha mutena bir ehemmiyeti haiz olan seccade, büyük şeyhlerle ve tarikat erenlerine tahsis edilmektedir.

4. Asâ: Bu da, mürşidin taşımaya hakkı olan eşyadan birisidir. Manevî te'dip hakkına delâlet etmektedir. Bu asâlar, ekseriya bir buçuk ile iki metre arasında uzun bir nevi sopadır. Bunların baş ta-

rafları bazen açık hilâl şeklinde bir demirle süslüdür; ki bu hâlde ise, asâ değil, teber ismini almaktadır.

5. Tac: Her tarikat vazının kendi tarikatına hâs olan bir serpuşu bulunmaktadır; ki bunlar, nevilerine ve şekillerine göre isimlenmektedirler. Bir tarikata mensup olan sâlikler, bu şekilde, başlarındaki serpuşlarla ayırd edilirler. Bundan başka, bu serpuşlarda bulunan bazı dilimler ve sair işaretler, mecâzî tefsirlere yol açmaktadır. Kadirî tacları, yahut başka bir tabirle sikkelerine gelince, bunların tepelerinde küçük ve yuvarlak bir keçe üzerine işlenmiş yıldız, gül, yaprak ve saire gibi bazı karışık işaretler bulunur; ki bu küçük keçe parçalarına, *pul* veya *gül* adı verilmektedir. Hüseyin Hamevî'ye gitmeden evvel Eşrefoğlu'nun başında, tâbi pîrinin, yani Hacı Bayram Velî'nin tacı bulunuyordu. Bu tac, altı *terkli*, yani dilimli idi. Hüseyin Hamevî onun bu tacı muhafaza etmesini, yalnız, bir gül yerine bir *terk* daha ilâve etmesini istemiş ve kendisinin de *sahib-i sikke* olan bir *pîr* olduğunu tebşir etmişti.

Harirîzâde ile Bursalı Velîyüddîn, Eşrefoğlu'nun tacının keçeden olması hakkında muhtelif rivâyetler zikretmektedirler. Harirîzâde bu tacın keçeden olmasının sebebini, Hacı Bayram'ın Eşrefoğlu'na ayağını soğuşun şiddetinden muhafaza etmesi için keçe verdiğini ve o da: “Baş ayaktan daha lüzumludur, şeyhin eseri evvelâ başta bulunmalıdır!” diyerek, o keçeden, başına tac yaptığını yazıyor.³¹

Bursalı Velîyüddîn ise: “Tarik-i Eşrefiye'nin sikkesi, yedi terk üzerine olduğuna hikmet budur deyü buyurmuşlar ki keçeden etmeye sebeb ‘Hak katinde giçe!’ dimeye işaret ola” diye bir kelime oyunu ile bunu te'vil etmeye çalışıyor.³²

Nicholson, *The Derwishes* adındaki risalesinde bu gül sembolünü uzun uzadıya anlatıyor.³³

“Söylenen gülde her şeyin fevkinde beş rumuz mevcuttur. Bu remizler şöyledir: Bu gülde üç sıra hâlinde yaprak vardır. Birinci

³¹ *Selâsili' t-tarikî, c. III, s. 177.*

³² *Menâkıb, s. 28.*

³³ Cohn Brown, H. A. Rose, *The Derwishes*, Oxford University Press, 1927.

sıradaki 5 yaprak Müslümanlığın 5 faziletine, ikinci sıradaki altı yaprak imanın altı rûknüne, üçüncü sıradaki yedi yaprak da Fâtîha suresinin 7 âyetine işarettir.” diyor ve başka bir yerde de bu gülün Peygamber’in remzi olduğunu yazıyor ve uzun uzadıya gül hakkın-da tafsîlât veriyor.³⁴

Bizzat Eşrefoğlu’na isnat edilen *Tacnâme* risalesinde bu tacın tasavvufî sembollerini anlattığı gibi, *Tarîkatnâme*’nin sonunda da tacların terklerinin adetlerinden bahsediyor. Buraya *Tacnâme*’nin birkaç satırını yazıyorum:

Tacın üstüvâsı, süfliden ulviye tebdil olmakdır. Kubbesi nokta-i hakikatdır. Kenârı, iki âleme hükmeylemekdir. Camı, erenler hizmetinde kul olmakdır. Aslı, istiğfardır. ilh...

Tarîkatnâme’de de şunları söylüyor:

Tac da serpuşdur; asıl teşbihi kubbetullâhdır, amma terklerinde dahî sır çokdur, amma kimi terkin az eyledi, kimi çok eyledi. Rivâyet budur ki, altı terk giyenin teşbihi şêş cihetdir, sırrî kutubluğa işaretdir. ilh...

Bütün tarikatlar ve tarikat kolları arasında mühim mevkileri olan bu emanetler hakkında muhtasar birkaç kelime söyledikten ve Eşrefoğlu’na verilen bu eşyanın ehemmiyetini ve mânâsını tebarüz ettirdikten sonra, yine hikâyeye geçiyorum:

Hüseyin Hamevî ona bu emanetleri verdikten sonra:

– “Rûmî! Bir memlekette iki padişah sığmaz. Git! Seni vatanına istihlâf ettim.” diyerek İznik’e göndermişti.

Bursalı Velîyüddîn, *Menâkıb*’ında, onun, Şeyh Hüseyin Hamevî tarafından kemâlinin anlaşılması için ne suretle imtihan edildiğini ve meşhur, İsmail ve zemzem menkıbesine benzeyen bir keramet gösterdiğini tafsîlâtile yazıyor:

Amma, Azîz’in kudemadan olan fukarâsı derler ki: “Ne aceb biz bu kadar zemandır Şeyhin hizmetinde puyanız; bize himmet yok. Rûmî’ye, kırk gün içinde himmet edüb izin ve icâzet virdi.” deyü kıl ü kâl edicek, Azîz Hazretlerine nuru velâyetle malûm olub, der-

³⁴ Cohn Brown, H. A. Rose, *The Derwishes*, s. 104.

vişâna, Eşrefzâde Hazretlerinin keyfiyet ve hâlini bildirmek için aralarından adam irsâl idüb gerü çevirdiler. Ânlardır, geldiler.

Şeyh Hüseyin Hazretleri buyurur ki: “Yâ Rûmî! Misafirimiz oldunuz, amma size bir ziyafet edemedik. Bugün burda ol, inşâallâh yarın git!” der. Ânlar da kalır. Şeyh Hüseyin Hazretleri teferrüc tedarikân görüb ol gün bir sahraya teferrüce giderler. Varub bir berr-i yabanda nüzûl emrederler.

Fukarâ derler ki: “Sultânım! Burda su yokdur, hengâm-ı salâtta muzâyaka çekilür!”

Şeyh Hazretleri kelâmıların iskât etmeyüb nüzûl buyururlar ve hengâm-ı salât olunca tevhîd iderler. Ba’dehu duâ edüb fukarâyâ su getürmek emrederler.

Fukarâ derler ki: “Sultânım! Bunda su yokdur!”

Şeyh Hüseyin Hazretleri buyururlar ki: “Hele bir tecessüs idün, var ola!”

Dervişân nâçar kalkub etrafı bir mikdar geşt ü güzâr iderler.

Âkibetü’l-emr susuz gelürler. Şeyh Hazretleri buyururlar ki: “Rûmî! Gerçi müsafiri kullanmak olmaz; lâkin siz de bir tefahhus idün; belki sucağız bulasız!”

Sultân Eşrefzâde dahî: “Ale’r-ra’su ve’l-ayn!” deyüb yerinden kalkar ve eline tas alub bir dirahatin altına varub teyemmüm ider ve secdeye varur.

– “Yâ Rabbi! Şeyhim sucağız taleb ider; lutfeyle, sucağız ihsan eyle!” deyüb başını secdeden ref’ider. Hemân secdesi mekânından bir âla sucağız revâne olur. Eşrefzâde Hazretleri ol mübârek sudan bir tas daldurub Hazreti Şeyhe götürür.

Hazreti Şeyh dervişlere: “Su yokdur deyü iddia iderdüz; bakın Rûmî nice bulmuş!” deyü serzeniş iderler. Fukarâ tiz, ol su olan mahalle varurlar. Görürlerdi ki, su henüz çıkub revâne olur.

Fukarâ, ol kerametın zuhûrundan Rûmî’nin kemâl-i ma’rifetini fehmederler.

Bundan başka yine bir keşf ve kerametinden, Hakk’ı tesbih ve temcid eden bir menekşenin zikrini duyduğuna dair başka bir menkıbeyi de aşağıdaki şekilde anlatmaktadır:

Ve yine mervîdir ki ol zaman nevbahar imiş; Şeyh Hüseyin Hazretleri buyururlar ki: “Dervişler! Bize bir mikdar benefşe cem’ eyleyin!”

Dervişler benefşe cem' etmeğe gider. Eşrefzâde Hazretleri dahî bile gider. Her biri bir tarafa perişan olurlar. Ba'de zemân dervişler cümlesi gelüb deste deste benefşe getirürler. Eşrefzâde dahî elinde bir dâne benefşesi var; Azîz Hazretlerine virür.

Azîz Hazretleri buyurur ki: "Rûmî! Müsafir olmağla, benefşenin mekânını bulamamışsın gibi."

Sultân Eşrefzâde eydür: "Sultânım! Herhangi benefşeyi koparmâğa kasdeyledüm 'Bi-hakk-ı Hudâ beni koparma, tesbihimden ayırma' deyü nidâ ider; ol ecilden hemân bir zikri dükenmiş benefşe buldum ve onu alub huzûrunuza geldim."³⁵

Bursalı Velîyüddîn, Şeyh Hüseyin ve Eşrefoğlu'nun vedalarını anlatırken, Şeyhin artık irşada mezûniyet verdiği bu eski müridine bazı vasiyetlerde bulunduğunu, yedi sene müddetle günde yedişer tane siyah üzümle sıkı bir riyazet tavsiye ettiğini, giderken de arkasından hayran hayran baktığını anlatıyor.

Şeyh Hüseyin'in dervişleri: "Sultânım, ne aceb nazar buyurdunuz!" diye soruyorlar.

Bunun üzerine Şeyh Hüseyin Hamevî de: "Bir bahr-ı muhit imiş; neyüm varsa çeküb kendüsüne aldı." diyor.

³⁵ Bu hâdise keramet nevilerinden birisidir. *Molla Câmî* isimli kitabımda bunlar uzun uzadıya tafsîl edilmiştir. Hayvanların, nebatların ve cemâdâtın tesbihlerini ve sair seslerini işitmek, ancak velfilik mertebesine erenler için mümkün olabilir.

e) Eşrefoğlu'nun Kadirîlik Namına Halkı İrşadı

Eşrefoğlu irşada mezûn olduğu hâlde, Hama'da Şeyh Hüseyin'in yanından İznik'e dönmüş, fakat burada gizli ve silik bir hayat sürmeye başlamıştı. Bu hâl, tasavvuf ıstılahına göre, tam bir *fakr* ve *fenâ* hâli idi. Meşrebi itibarile melâmî olan Eşrefoğlu, hattâ avamın istihkâr nazarlarını bile çekmeye başlamıştı. Fakat bu sıralarda Hama'dan İznik'e dönen ve orada Rûmî'nin macerasını bilen birisi, önüne gelene onun yüksek mertebesinden, keşf ve kerametlerinden, Şeyh Hüseyin ile geçen hikâyesinden uzun uzadıya bahsetmiş ve yavaş yavaş halkın dikkat ve hürmetini kendisine çekmekte gecikmemişti. İsmi ve şahsiyeti hakkında bir kayda tesadüf etmediğimiz bu adamın, onun hakkında yaptığı mütemadî propagandalar neticesinde gittikçe artan tecessüs ve hürmetten, halkın fazla alâkasından bîzar olan Abdullâh, Tirse dağlarına kaçıp orada yalnız dolaşmaya, halktan tam bir inziva içinde uzak kalmaya başlamıştı. Bir gün yine, onun böyle yapayalnız, bir dağ başında, kararsız ve gayesiz, perişan bir hâlde dolaştığını gören ve onu tanımayan, ne için böyle dolaştığını merak eden bir yolcu yaklaşıp:

– Sen kimsin? diye sormuş ve Eşrefoğlu'ndan:

– Bir kaçkın kulum! cevabını almıştı.³⁶ Kaçkın kelimesinden kaçak mânâsını anlayan yolcu, sevinmiş, onu Subaşı'ya teslim etti-

³⁶ *Menâkıb*, s. 12.

ği takdirde alacağı mükâfatı düşünerek zorla şehre indirmişti. Hakk'ın her cilvesine büyük bir teslimiyet ve tevekkülle başını eğen Eşrefoğlu, bu adamın münasebetsiz hâllerine karşı fazla itiraz etmek istememişti. Fakir bir çiftçi olan adamcağız, Eşrefoğlu'nu evine kapattıktan sonra, çiftini sürmeye gitmiş ve dönüşünde alıp Subaşı'ya götürmeye karar vermiş. Evde çiftçinin annesi ile yalnız kalan Eşrefoğlu'na, kadıncağız mümkün olan riâyette kusur etmemiş, yemek yedirmiş, abdest alması için su getirmiş ve nihayet onun namaz kıldıktan sonra da zikrettiğini duyunca, bu sestten, kalbini bir haşyet ve mehâbet kaplamış ve ona:

– “İznik'te bir derviş varmış; halk iptida tahkir edip sonra ta'zime başlayınca kaybolmuş, söyle Allah aşkına sen o derviş misin?” diye sormuş. Her ne suretle olursa olsun yalan söylemekten çekinen Abdullâh, tasdik edince, kadın onun ayaklarına kapanıp kendisine mürid olmayı kabul etmesini niyaz etmiş. Oğlu da çiftten dönünce hakikati öğrenip kusurunun affını rica etmiş ve o da dervîşi olmuş.

Bu suretle, ilk irşad ettiği insanları, ihtiyar bir kadınla çiftçi olan oğlu arasından seçen Eşrefoğlu, halk kitlesi arasında bir muhit bulmaktan hoşlanıyor, bu vaazı insanlar tarafından sevgi ve alâkayı celbetmeye muvaffak oluyordu. Bu çiftçi, ona Pınarbaşı Deresi civarında bir de savmaa bina etmişti ve o, hayatının son senelerini bu savmaada geçirmişti.

İznik'teki derviş, bir taraftan halkı irşad ile meşgul olduğu hâlde, büyük *vision*lar da görüyordu. Büyük bir ağacın altında istişraktan mes'uddu, 'Buddha'yı ıdlâl etmeye gelen kuvvet ona da görünüyor, dünyanın güzelliklerini arz ediyor ve muharremâtını helâl ediyordu. Fakat *kemâl*in zirvesine vâsıl olan derviş, bu mudlil kuvveti derhâl tanıyor ve koğuyordu; hattâ onu tazyik ederek kendine mensup olanları, son demlerinde iğfâl ve ıdlâl emteyeceğine dair söz alıyor, fakat ahdında sadık olmayacağını bilerek yeisle bırakıyordu.

Şeyh Pîr Hamdi Efendi (Eşrefoğlu'nun torunu) rivâyet eder ki: Cedd-i âlâm Sultân Eşref Rûmî Hazretleri halvette iten nısfü'l-leylde arz ve semâ iki pare olub içinden bir nûr peydâ oldu. Hitâb oldu ki:

– Yâ Abdî! Dile benden ne dilerse, cümle muharremâtı sana helâl eyledim!

Eşrefzâde Hazretleri buyurur ki:

– Bikudretillâhi Teâlâ ol mel’unu kabzam içine alub sıktım; meğer ol Şeytânü’r-racîm idi. Avucum içinde bunalub dedi ki:

– Yâ Şeyh neylersin? Hak bana kıyamete dek mühlet vermiştir; ölmezem! Sen beni öldürmek istersin.

Dedim ki: “Mel’un! Sen benim müridlerimin ve ahbablarımın imanlarına kasdeylememeye ahdeyle, seni salıvereyim!”

Şeytan aleyhü’l-la’ne: “Ahdolsun ki hâlet-i nezîde yanlarına varub imânlarına kasditmezem.”

Sultân Eşrefzâde der ki: “Mel’ûn, Hak Teâlâ ile ahdinde vefâ itmedin; benimle olan ahbine mi vefâ ideceksin? Bildiğin şeyden kalma!” deyü salıverir.

Sual itmişler ki: “Şeytan idüğün nereden bildünüz?”

– “Cümle muharremâtı sana helâl ettim!” dediğinden bildim, buymuşlar.³⁷

Mürşidi ve kayınpederi Hacı Bayram Velî’nin kendisine tatbik ettiği sıkı riyazet ve perhizi en yakın mensuplarına tavsiye ve tatbik etmekten geri kalmıyordu. Daha sonra, yegâne kızını kendisine vererek dâmad edindiği ve kendisinden sonra tarikatının ikinci banisi ve Eşrefoğulları sülâlesini, Peygamber evlâtlarının Hazreti Ali kolundan geldiği gibi idame ettiren Abdurrahîm Tirsî’yi de böyle yetiştirmiştir. Bu zat, İznik civarındaki Tirse’de imam olan ve fıkhîtaki geniş ihatası ve vukûfile tanınmış olan Bayezid Fakih’in oğlu idi. Babası aslen Bolulu ve Isfendiyaroğlu Ahmet Bey’in akrabasındandı. Eşrefoğlu’nun Hayrünnisâ Kadın’dan olan kızı Züleyhâ ile evlenmiş ve bundan tarikatın üçüncü postnişîni olan Pîr Hamdullâh dünyaya gelmişti.

Bir gün, Eşrefoğlu’nun bir işi için çarşıya giden bu mürid, orada, tellâlin bir abâ gezdirdiğini görmüş ve tecrübe ederek vücuduna uygun geldiğini anlamış ve 30 akçeye mezar edilen abâyı, bir

³⁷ Menâkıb-ı Eşrefzâde, s. 13.

akçe de kendisi artırmış; tellâl, bir kere sahibine sormak üzere gitmiş; fakat geri dönmemiş. Abdurrahîm biraz bekledikten sonra şeyhinin yanına dönüp, ısmarladığı şeyi önüne koyduktan sonra höcre-sine kapanıp zikre başlamış. Eşrefoğlu gelip ne iş yaptığını sorun-ca, ‘zıkrullâh’la meşgul olduğu cevabını vermiş. Meseleye agâh olan Mürşid:

– “Hayır! Sen, ‘otuz bir akçe!’ diye söyleniyorsun!” demiş. Bu menkıbe bize onun ne kadar sıkı bir mistik disiplini olduğunu gösterir.³⁸

Hakikaten, kayınpederi ve mürşidi olan Eşrefoğlu’na çok bağlı olan Abdurrahîm’in, onun vefatını müteakip yazdığı ve içinde:

*Evliyalar ölmez imiş
Can acısın görmez imiş
Âşıkların komaz imiş
Eşrefoğlu Rûmî Sultân*

kıt’ası bulunan mersiyesi, bu rabitanın derecesini göstermektedir. Onun, manevî hayatla diri olduğunu, ruhaniyetinin hazır bulunduğunu ve âşıkını, yani kendisini bırakmayacağına o kadar samimî bir surette kâni bulunuyordu ki; esasen, mistik ve hakikî bir rabita ile

³⁸ “Pîr Hamdi Efendi, Habib Dede vasıtasile Şeyh Abdurrahîm Tîrsî’den nakl buyurmuştur ki: Müridliğim hâlinde Sultân Eşrefzâde Hazretlerinin bir hizmeti olsa buyururlardı. Varub hizmeti edâ edüb yine hâlîme meşgul olurdum. Bir gün pazarda bir hizmetleri var imiş. Varub ol hizmeti edâ eyledüm. Amma gördüm ki dellâl, elinde otuz akçeye bir aba, gezer. Dellâl elinden alub giydim. Temâm kaddime münasib geldi. Bir akçe dahî ziyâde eyledim. Amma gördüm ki dellâl sahibinden danışmaya gitti. Bana: “Bir mikdâr tevakkuf eyle!” dedi. Ben dahî bir mikdâr bir kûşede tevakkuf eyledüm. Dellâl eğlenüb gelmedi. Ben dahî hemân ol mahalden gidüb aldığım şeyi Sultân Eşref’in önüne vaz’ eyledim. Varub halvethânemde zıkrullâha meşgul oldum. Sultân Eşrefzâde bana nidâ idüb eyitdi ki: “Ya Abdurrahîm!”

Fakir didim ki: “Lebbey Sultânım!”

Buyurdular ki: “Ne işlersin?”

Didim ki: “Zıkrullâh işlerim.”

Buyurdular ki: “Hilâf söylersin. Zıkrullâh yerine, otuz bir akçe, otuz bir akçe, otuz bir akçe, deyü söylenirsin, nice zıkrullâh idersin! Bu küstahlık yetmezken inkâr dahî idersin. Bu makule evzâ bir dahî eyleme, zira mahrumluğa baisdir; eğer bizim taamımıza ve kisvemize razı olursan devlet bulursun ve illâ çok nâdim olursun, feamma sonrakı peşimânlık fâide vermez!” *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, s. 13.

mürşidine bağlanan hakikî bir dervişin de bundan başka türlü bir telâkkisi olmazdı:

Bununla beraber, işin içinde olanlar, yani onun nüfuzuna kapılmış olanlar için tebciil edilen ve bir azîz ve velî sıfatı ile tanınan Eşrefoğlu, yabancılar için böyle olamıyordu. Şöhreti az zaman içinde Anadolu’da, hattâ yeni fethedilen İstanbul’da bile şâyi olduğu hâlde, asıl bulunduğu şehirde kendisini pek iyi bir nazarla görmeyenler vardı. Bunlar herhâlde, ‘ulema-yı rüsum’un teşviki ile bu harekette bulunuyorlardı. *Menâkıb*’a göre, “inkâr üzere olub rencide eden mahalle ahalisinin” neler yaptığını bilemiyoruz; fakat herhâlde medrese taraftarlarının, müfrit bir derviş olarak telâkki ettikleri Eşrefoğlu hakkında aleyhte bir cereyan olduğu âşikârdı. Ancak bunu, çok eskiden beri devam etmekte olan medrese-tekke mücadelelerine atfetmek doğru olur zannındayım.

Menâkıb, ihtimal eziyet etmek ve tahkir etmek raddelerine kadar varabilen istihzaların mahiyetini söylememekle beraber, şunları anlatıyor ve münkir ve mütecavizlerin manevî bir te’diple *sille-i pîre* uğradıklarını ve bu tecavüzlerin bu suretle önü alındığını bildiriyor:

Mervidir ki Eşrefzâde Sultân Hazretleri gâyet halîm ve sahibi tevazu idi. Hâlâ merkadi münevverleri olan mahalle ahalisi inkâr üzere olub rencide iderler imiş. Hattâ şehir-i Hama’da, şeyhi saadetbahşları Hüseyin Efendi Hazretlerinin üzerlerine gayret galebe idüb Hama’dan, sır yüzünden nidâ buyururlar ki:

– “Yâ Rûmî. Sabır hoştur, velî yerinde gerek. Ya uzat ayağını yahut uzatırım!” buyurdular. Kudret-i rabbânî bile ol şeb ol mahalden yedi kimesne vefat idüb, ahali-i mahalle mütenebbih olub Sultân Eşrefzâde’den istiğfar idüb avf-i cerâimleri için tazarru ve niyaz ederler.³⁹

Bu menkıbeden anladığımız bir şey daha varsa, o da Eşrefoğlu’nun, hakikaten çok mütevazı, çok halîm ve tasavvuf istilahına göre, *celâl* sıfatından ziyade cemâl sıfatı galip bir zat oluşu ve muhakak surette, kayınpederi ve ilk mürşidi olan Hacı Bayram’ın, biraz da kendi tabiatının tesiri ile tamamiye melâmî meşrep oluşudur.

³⁹ *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, s. 24.

Saray'ın, kendisi ile alâkadar olmaya başlaması, son zamanlarda pek ihtiyar olması lâzım gelen Fatih devrinde ve bizzat Padişah tarafından vaki olmuştu.

Eşrefoğlu'nun Saray'la olan münasebetine dair *Menâkıb*'da olan ibare şundan ibarettir:⁴⁰

Fatih'in annesi Mükrima Sultân hastalanıyor ve *gangrène*⁴¹ oluyor. Tabipler deva edemiyorlar, sıra maneviyata ve ruhanî nefeslerden istimdada geliyor. Bunların da çoğundan faide görülmüyor. Bu arada 'Dergâh-ı Âlî' –yani Saray– çavuşlarından birisi İznik'te Eşrefoğlu'nu tanımış, ismi malûm olmayan bir vezire gidib, anın ruhanîyetinden, tasavvufî nüfuz ve kudretinden bahsediyor. Vezir, Padişah'a arz ediyor.

Padişah: "Getirün!" diyor. Vezir, hüküm yazdırıp Saray kapıcıları ile kendisine gönderiyor.

Eşrefoğlu bu emri okuyunca: "Emr-i ilâhî yoktur, gidemez!" diye reddediyor. Bu haber Padişah'ın kulağına gidince kızıyor, ısrar idüb muhakkak getirmelerini emrediyor. Fakat buna rağmen Eşrefoğlu yine aynı ısrarla reddediyor. Artık bu ikinci defasında da pek muannid bir red cevabile karşılaştıran Padişah, büsbütün kızıyor ve:

– "Ne aceb müstağni olur mürayi? Ancak varun katlidin!" diyor. Saray kapıcıları (Bostancılar olsa gerek) İznik yakınlarında 'Derbend' isminde bir Hristiyan köyünde bir gece kalıyorlar. Sabahleyin kalkıp şarab içiyorlar ve bir tulum da yanlarına alıp İznik'e gidiyorlar. Maksatları, Eşrefoğlu'nu şarapla boğmaktır. Kapıcılar içeriye girib de kendisine yaklaşmaktalarken, dalmış olduğu murakabe ve istiğraktan uyanan Eşrefoğlu, elinde tutmakta olduğu asâ-yı kaldırıb yere vuruyor ve:

– "Hoş geldiniz padişah kulları!" diye bağırıyor; kapıcılar, Eşrefoğlu'nun heybetinden siniyor ve onun irâdesine râm oluyorlar. Bu esnada, bir keramet de gösteriyor ve şarab tulumları bala inkılâb ediyor. Bütün bu hikâyeler Padişah'a anlatılıyor ve onun da "derununa ateş-i mahabbet" düşüyor ve bizzat istikbal etmek arzusuna kapılıyor, fa-

⁴⁰ *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, s. 15.

⁴¹ Burada اكله şeklinde yazılmıştır. Fîrûzabadî'nin *Kâmûs*'unda bu kelimenin فحه vezninde olduğu ve avam arasında اكله denildiği yazılıdır. Père Y. Belot'nun *el-Ferâidu'd-durriyye* isimli Arapça lûgatinde *gangrène* mânâsı veriliyor.

kat yakınları bundan vazgeçiriyorlar. Nihayet, Karamürsel'e bir kadirga gönderiliyor ve Eşrefoğlu bu kadirgaya binib gidiyor. Padişah, Demirkapı'ya kadar giderek kendisini karşılıyor ve ellerini öpüyor, af diliyor. Beraberce hastanın yanına gidiyorlar. Eşrefoğlu, Valde Sultân'a biraz nöbet şekeri veriyor; bunu, eriyinceye kadar ağzında tutan Sultân'dan da o esnada hastalık def' oluyor. Padişah'ın, kendisine ihanet ettiği altınları evvelâ almamak istiyorsa da, sonra, gücendirmek için alıp kapıcılara dağıtıyor ve kendisi için bir akçe bile ayırmadan yine Karamürsel yolu ile İznik'e dönüyor.

Menâkıb'da, bundan sonra, Eşrefoğlu'nun ellerini açıp:

“Sultânları bizim kalbimizden, bizi sultânların kalbinden çıkar!” diye dua ettiği yazılıdır.

Daha evvel de, İstanbul'u muhasara ve zaptetmeye hazırlanan ordunun İznik'te 3 ay kadar kaldığı sırada Vezir Mahmud Paşa, onun müridi olmuştu.⁴²

Saray muhitinde ömrünün sonlarına yakın bir zamanda birdenbire aranmış olması, ihtimal, bu zatın tesiri ile olmuştu.

Saray muhitine karşı, meşrebi olan Melâmîliğin icabı bir alâkasızlık, hattâ daha çok, bir antipati duyması pek tabii olan Eşrefoğlu, bu can sıkıcı hâdiseden sonra, esasen çok fazla yaşamamış. Bundan sonra da, birçok büyük adamların ölümlerinden sonra kadirlerinin anlaşılması kaziyesi onun hakkında da tecelli etmiş ve ihtimal ki kızı, Saray tarafından himaye görmüştü. *Menâkıb*'da bu hâdiseler şu şekilde anlatılmaktadır:

Merhum Şeyh Pîr Hamdi Efendi Hazretlerinin valideleri merhume Züleyhâ Hatun'dan menkuldür ki: Pederim Sultân Eşrefzâde Hazretleri bu dârü'l-gururdan âzim-i serâ-yi sürûr eylediklerinde ben sagîre kalub, Sultân Bayezid-i Velî'nin valideleri beni saraya alub, onların terbiyelerinde neşvünemâ bulub, hadd-i nisvâna irişdiğimde beni, Şeyh Abdurrahîm Tirsî'ye, ber mucîb-i şer'-i şerîf-i akd-i nikâh eyleyüb İznik'e irsâl olundukta. ilh...⁴³

⁴² *Menâkıb-ı Mahmud Paşa*, s. 826. Bu kitapta, Mahmud Paşa ile aralarında geçen hâdiseler uzun uzadıya tafsil ediliyor.

⁴³ *Menâkıb*, s. 27.

Bu menkıbeye göre, Eşrefoğlu'nun halifesi Abdurrahîm Tîrsî, ancak müşîdidinin vefatından sonra kızını almış demektir. Yalnız, burada kronolojik imkânlarla telif edilmeyen bir mesele varsa o da, Eşrefoğlu'nun vefatından sonra, pek yaşlı olması icabeden kızı Züleyhâ'nın, II. Bayezid'in annesi ve Fatih'in karısı tarafından saraya alınıp büyütülmesi ve sonra da en müstebit şakirdi olan Abdurrahîm Tîrsî ile evlendirilmesi keyfiyetidir. Eğer bu hâdisе daha evvel olmuşsa, o hâlde, Eşrefoğlu'nun Fatih'ten çok daha evvel saray muhitinde tanınmış olması icabeder.⁴⁴ Kırk yaşında, Bayram'a intisâbla, on bir sene sonra onun kızıyla evlenen ve hemen çocuğu olan, sonra da 120 yaş yaşayıp vefat eden bir adamın çocuğu, babasının ölümünde tam 68 yaşında olması icabeder; ki bu yaşta "sağire kalub hadd-i nisvâna gelinceye kadar büyütölüb terbiye edilmesi" için biraz geç kalınmış olurdu.

Eşrefoğlu'nun zaman zaman inzivaya meyletmesine ve bilhassa saray muhitinden daima uzak kalmayı tercih etmesine rağmen, bir tarikat müessisi olması itibarile halkı irşada davet etmesi, ömrünün hemen son senelerine kadar devam edip gidiyordu. Kadirî Tarikatı'nın mensupları arasında kendisine verilen Pîr-i Sâni unvanı, onun bu vadiye yaptığı davet neticesinde tahakkuk edebilmişti.⁴⁵ Bu husus, *Dîvân*'ının tedkikinden de anlaşılmaktadır:

*Işk sayrusu olanlara
Gelsünler, timar eyleyem
İçürem ışk şerbetini
Dost'dan haberdar eyleyem*

diyen Eşrefoğlu, Türkiye'de, Mevlevîlikten sonra, Ehl-i Sünnet ta-

⁴⁴ Bu *anachronisme*, *Türkiyât Enstitüsü*'ndeki, M. Kaplan'ın incelemesinde de nazarı itibara alınmamış.

⁴⁵ "Kadirîler indinde *Hazreti Pîr* ve *Pîr-i Sâni* elkâbile yâd ve tekrim olunan müşarün ileyh hakikaten mazharı kâmil-i aşk-ı ilâhî ve ârif-i ma'arif-i rabbanî olmağla, daire-i feyz ve irşâdından pek çok meşâyih yetiştirmiş ve elyevm gerek İstanbul'da, gerek birçok havalideki Kadirî fukarâsı ekseriyetle müşarün ileyhin şu'besine mensub bulunmuştur." Sadık Vîdanî, *Kadirî Silsilenâmesi*, s. 49.

rikatların yayılmasına ilk defa âmil olan bir şeyhti. Kendisinden pek az evvel intişar eden Bayramîlik ve Mevlevîlik gibi mahallî tarikatlar hariç olmak üzere, hariçten gelen tarikatların hepsinden evvel Kadirîliği getirmişti. İşte bilhassa bu bakımdan onun Türk tefekkür tarihindeki mevkie çok mühimdir.

f) Eşrefoğlu'nun Vefatı ve Türbesi

Vefatına kadar, Pınarbaşı'ndaki, yukarıda bahsedilen çiftçi tarafından yapılan savmaadan ayrılmayan ve burada yalnız irşad ile meşgul olan Eşrefoğlu, nihayet en kuvvetli ihtimallere göre, 874 Hicret yılında ve Abdurrahîm'in meşhur mersiyesine nazaran bir hac mevsiminde vefat etmişti.

Bununla beraber, vefat tarihleri hakkında ihtilâflar mevcuttur.

1. Türbede yazılı olan:

اشرف زاده عزم جنان ايلدى ٨٧٤

Mısraının delâlet ettiği gibi, H. 874 (1469) tarihi, Eşrefiye Tarihî'nin mensupları indinde de muteber görülmektedir.

2. İsmail Aksarayî'nin *Tercemetu'l-Meşâyih*'inde H. 880 (1475) tarihi vardır ki, D'Hosson da bu şekilde göstermektedir.

3. Üçüncü ve çok zayıf olan kayıt da, تجيل جناب lafzının delâlet ettiği 899 (1493)'dadır. *Lûgat-ı Târîhiye, Mir'âtu't-Turuk, Kâmûsu'l-A'lâm* bu tarihi göstermektedir.

Hâlbuki, II. Bayezid'in annesi Mükrimе Hatun tarafından 890 senesinde yapılmış olan İznik'teki cami ve türbenin inşasına ve bazı vakıf tahsisine dair olan bu vakfiyeyi gören Mehmed Şemseddin Efendi, burada: “İznik'de defîn-i hâk-i ıtırnâk Eşrefzâde Hazretleri” diye kaydedilmiş olduğunu işaret ediyor.⁴⁶ Bu suretle, bu üçüncü ihtimal de büsbütün bertaraf edilmiş oluyor.

⁴⁶ *Yâdigâr-ı Şems*, s. 49.

İznik'te kendi namına mensup bir cami olduğu gibi, bir de türbe ve tekkesi mevcuttu. Bu türbe, IV. Murad tarafından Irak seferi dönüşünde yeniden bina ettirilmiş ve duvarları kıymetli çinilerle tezyin edilmiş idi.⁴⁷ Yunan istilâsında harab oldu. İznik'e takriben on beş kilometre uzaklıkta bulunan bir dağdaki çilehanesi de, yine bu istilâda tahrip edildi. Bu türbe hakkında Evliyâ Çelebî, *Seyahat-nâmesi*'nde şu satırlar mevcuttur:⁴⁸

Ziyâretgâhı kümmelini evliyâ. –Evvelâ Sultân-ı dünyâ vü dîn, sî-mürgü Kaf'ı yakîn, ârif-i Samedânî eş-Şeyhu's-şehir bi Eşrefoğlu Rûmî– Yetmiş bin müride mâlik bir pişiva-yı âşıkân idi, Eşrefoğlu Rûmî tahallüs ider, pâkize eş'ârı vardır. Derunu kal'e de, cami cenbinde bir asitâne-i azîm içinde medfûndur. Bu asitânenin cevanibi erbaasında kâşii çin üzre celî hat ile Esma-yı Hüsna ve sair nükuş ârâste *Asitâne-i Şeyh Rûmî bûd* diye tarif olunmuştur ve şu beyit dahî orada yazılıdır:

Ey mürid-i sırr-ı ruhânî olan ehl-i yakîn

Asitâne-i şeyh-i Rûm'a gel ki Eşrefzâdedir

Bağdad fatihi Sultân Murad Han-ı Rabiin'in bu asitâneyi tamir ve terminine tarihtir:

Gelüb Sultân-ı bahr ü ber

Muammer kıldı dergâhı

Ânın itmamına târîh

از لطف مراد خانی

سنه ۱۰۲۳

Yine aynı cildde⁴⁹ tekkelerden bahsederken:

Bunda, kutbu'l-aktâb Eşrefoğlu tekkesi meşhûru âfâk fukarâ ile memlû bir asitâne-i nüh-rivâkdir.

der ve tekkenin imaretinden bahseder.

⁴⁷ *Dergâh Mecmuası*, s. 26.

⁴⁸ *Evliyâ Çelebî Seyahatnâmesi*, c. III, s. 9-10

⁴⁹ *Evliyâ Çelebî Seyahatnâmesi*, c. III, s. 8.

II. EŞREFOĞLU'NUN ESERLERİ

a) *Dîvânı*

İstanbul umumî kütüphanelerinde bu *Dîvân*'ın üç yazma nüshası mevcut olup, bunlar hakkında tafsîlât şundan ibarettir:

1. Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi'ndeki nüsha çok yeni tarihlerde istinsah edilmiştir.

2. Süleymaniye Esad Efendi Kütüphanesi'nde 2509'da kayıtlı nüsha 1181'de istinsah edilmiştir. Ebadı 21½x14, 49 varak, yazısı nesih, yeşil cedvelli, başında ilâve 8 varakta başkalarına ait şiirler vardır.

3. Süleymaniye Lâleli Kütüphanesi'nde 1732'de *İşknâme-i Abdullâh Rûmî* diye kayıtlıdır. Ebad 21½x15, 40 varak, yazısı nesih, cedvelsiz, bazı ilâhiler harekeli. Lisanından, bunun Esad Efendi nüshasından daha eski olduğu anlaşılıyor, fakat ilâhiler daha azdır.

Dîvân'ın matbu nüshasına gelince, ilk defa 1286'da "Hind tüccarlarından Hasan Efendi'nin ma'rifetile" basılmıştır, bundan sonra da aynı *Dîvân*'dan istinsah edilmiş ve çok fazla mürettip hataları ve kırık, okunmaz harflerle 1301'de basılmış bir nüshası daha vardır. Fakat bu dîvânlar, iddia edildiği gibi, baş kısmından epeyce nâkıs değildir, ancak tertibi karışık olduğundan bu hissi vermektedir. Yazma dîvânlarda olup burada olmayan pek az ilâhiye rastladım, sonda bulunan kıt'alar ve iki üç ilâhi müstesna olmak üzere, Eşrefoğlu'nun hemen bütün şiirleri bu dîvânlarda vardır, hattâ bu yazma 3 nüshada bulunmayan bazı ilâhilere de tesadüf etmekteyiz.

Bu kitaptaki şiirler, yazma ve basma bütün dîvânlar tedkik edilmek şartile, ancak mühim nüsha farklarına işaret ederek ve yanlış imlâ veya mürettip hataları bulunduğu âşikâr olanları nazarı itibara alınmadan alfabe sırası ile tertibe konularak basılmıştır. Bundan başka burada, en eksi nüsha olan Lâleli nüshasının imlâsı, okunuşu da esas ittihaz edilmiştir.

Eşrefoğlu Dîvânı'nın tedkikinden ilk göreceğimiz şey; onun her şeyden evvel, Yunus'u takip edenlerin en mühimlerinden biri olduğu kanaatine vâsıl olmamızdır. Bu *Dîvân*'da, yalnız Yunus'un ifâde ve ruh bakımından tesiri değil, hattâ lisan itibarile olan vasıfları ve seciyeleri de görülmektedir.

Bir kısmı aruz, bir kısmı hece veznile yazılan bu *Dîvân*'ın bil-hassa aruz veznile yazılmış olanlarda ise, daha bariz bir şekilde Âşık Paşa tesiri sezilmektedir. Hattâ bunlar, tıpkı Âşık Paşa'ninkiler gibi çok kusurludurlar. Yunus'un diğer muakkipleri kadar Türkçenin iptidâî saflığını muhafaza edememesi, daha fazla Arapça kelime kullanmasına rağmen onda, yine Yunus'ta sık sık gördüğümüz kelimelere tesadüf ederiz.

Lisani, mahiyeten bozulmağa yüz tutan bir Türkçe numunesinden başka bir şey olmayan *Eşrefoğlu Dîvânı*'nı terkîb eden yazıların şekilleri, Eşrefoğlu'ndan evvel kullanılmış şekillerin aynıdır. Mutasavvıf halk şairlerinin eserlerini hâlâ yine Acem tesiri altında vücuda gelen edebî mahsullerden tefrik eden bu şekiller, Yunus Emre'den beri halk edebiyatımızın değiştirilemeyen kıyafetidir. En ziyade ruhî bir cezbenin coşkunuğunu örten bu kıyafetler, samimî aşk feryadlarına, gönlün hararetile dudaklarda alevlenen irşad nağmelerine müessir, manevî bir âhenk vermektedir. Zevkimizin hassasiyetini memnun eden bu âhenkte gizli bir hâletin; mâhiyeti meçhul, hem duyulan, hem de duyulmayan bir tezahürü vardır. Yunus Emre'ninkiler kadar Eşrefoğlu'nun şiirlerine de yakışan bu çerçeveler asırların tozunu taşımalarına rağmen, bugün bile çok canlı ve renklidir.⁵⁰

⁵⁰ M. Halid, *Dergâh Mecmuası*, s. 27.

Bilhassa hece vezni ile yazdıklarında Yunus'a yaklaşmak ve benzemek temâyülü sarahatle göze çarpmaktadır.

Bu *Dîvân*'ın mevzuunu, Yunus'ta olduğu gibi, serbest devriyeler, bir şeyhe bağlanmanın lüzumu hakkında nasihatler, aşk ve irfanın lüzumu hakkında mev'izeler teşkil etmektedir. Bundan başka, Yunus'ta görülmeyen, halkı kendisine davet etmek suretile bir tarikat şeyhi olduğunu izhar eden parçaların bulunması onu, Yunus'tan biraz ayırmaktadır. Aradaki zaman farkı dolayısıyla, lisanı biraz daha istilahlı olmakla beraber, Kaygusuz müstesna olmak suretile, yine Yunus'a en çok benzeyen, Eşrefoğlu'dur.

Şiirlerinde Yunus'un vecdini tamamiyle bulduğumuz birçok kudretli sofî şairler, bilhassa hece ile yazdığı manzumelerde tam bir Yunus edası taşır. Hattâ bu yüzdendir ki, şiirleri Yunus'un şiirlerine en çok karışan şair, yine Eşrefoğlu'dur.

*Ben dost hevâsına düştüm
Özke hevâ neme gerek
Başımda dost sevdâsı var
Dâhi sevdâ neme gerek*

Şiiri, tam bir Yunus edası gösterir. Yalnız, dil bakımından biraz daha terkipli ve biraz daha yenicedir. *Dîvân*'ı, *Yunus Dîvânı* gibi çok fena bir hâlde basılan büyük şairin Yunus'a nazireleri de vardır.

Bunlardan bulabildiklerimizi yazıyoruz.⁵¹

Yunus:

*Bu dervişlik yoluna
İşk ile gelen gelsün
Ye dervişlik nidüğün
Bir zerre tuyan gelsün*

Eşrefoğlu:

*Bu dervişlik yoluna
Sıdk ile gelen gelsün
Hak'dan özke ne ki var
Gönlünden yuyan gelsün*

⁵¹ Bu mukayeseler, Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Hayatı*'ndan alındı.

Yunus:

*Gel ey dervişlik isteyen
Eydüm sana netmek gerek
Şerbetleri elden koyub
Ağuyu nûş etmek gerek*

Eşrefoğlu:

*Dost yoluna gidenlere
Eydüm nice gitmek gerek
Kime yoldaş olubeni
Kimleri terk etmek gerek*

Yunus:

*Işksızlara virme öğüd
Öğüdünden alur değül
Işksız âdem hayvan olur
Hayvan öğüd bilür değül*

Eşrefoğlu:

*Bu dünyaya virme gönül
Dünya sana kalur değül
Dünya seven Dost katine
Yüz ağıle varur değül*

Yunus:

*Âşık canında ışk koyan
Ol bir yüce Sübhan imiş
Can içinde bildüm kamu
Canlar içinde can imiş*

Eşrefoğlu:

*Bu derdümden anlar idüm
Derdüm bana derman imiş
Bî-derd olan kimselerin
Den adı müselman imiş*

Yunus:

*Ya Rab bu ne derddir derman bulunmaz
Ya bu ne yaradur zahmi belürmez*

Eşrefoğlu:

Bu akl ü fîkr ile ol can bulunmaz

*Nice yıl oldu sergerdân bulunmaz*⁵²

Hece vezninde daha çok muvaffak olduğu görülen Eşrefoğlu'nda, kafiye telâkkisi de yanlıştır. Bunlar, ekseriya fiillerin muhtelif tasrifi ile vücuda getirilmiştir. Yarım kafiyelelere daha sık tesadüf edilmektedir. Bütün bu ufak tefek kusurlarına rağmen, onun samimiliğini inkâr edemeyiz. Esasen o da, diğer mistik halk şairlerinde olduğu gibi, eserlerine bedîi bir kıymetten ziyade, manevî bir kudret atfetmek istiyordu. Bunun için, nazım şekillerinde titizlik göstermeyi ve sanatı ihmal ediyordu.

Esasen yaşadığı devir de, mistik cezbe ve huzuru duymak için dergâhlara koşan insanların çok olduğu bir devirdi. Bütün Anadolu, “Yunus’un irşadı ile coşmuş bir halkın umumî mabedi” hükmünde idi. Halk daha ziyade, samimiliği ve mistisizmi seviyordu. Nazım şekli ikinci ve üçüncü derecede kalmakta idi. Bunun için Eşrefoğlu da, tam bir serbestlik içinde, diğer halk şairlerinin yaydıkları gibi, düşündüklerini ve duyduklarını söyleyip geçivermişti. Yunus’un, sırrını keşfettiği halk ruhuna hitap etmek, mistisizmi yaymak isteyenler için en emin bir vasıta idi. Bu şiirler halk arasında şayi olurken, onların edebî kıymetlerinden ziyade, muhtevi oldukları mânâlarına, tasavvuf akîdelerine temas eden medlûllerine ehemmiyet veriliyor ve edebî kıymet değil, herkesin anlayabilmesi için sâdelik, safvet ve samimilik aranıyor ve ilâhiler, bir şekilde propaganda vasıtası olmaya en ziyade elverişli olarak vücuda geliyordu. Esasen, bunların çoğu da derhâl besteleniyordu. Hattâ bizzat Eşrefoğlu da ilâhilerinin ve devriyelerinin bir kısmını bestelemişti. Bu hâl, kayınpederinde de, hattâ sonra dâmadı olan Abdurrahîm’de de vardı.⁵³

⁵² Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Hayatı*, s. 154.

⁵³ “Hacı Bayram’ın tevarüs eden bir mûsikî zevkine sahip olduğu da tahmin olunabilir. Kendi anasının, çamaşır yıkarken bir savt okuduğunu muhtelif mecmualardaki kayıtlardan öğreniyoruz. Bu aile ve bu tarikat mensupları arasında daha birçok mûsikîşinasların yetiştiğini görmekteyiz. Dâmadı Eşrefoğlu Rûmî de dinî eserler bestelemiştir. Onun dâmadı Abdurrahîm Tîrsî de mutasavvıfane şiir ve bestelerile tanınmış maruf bir şahsiyettir.” Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, c. I, s. 15.

Bu aileden, aynı zamanda birçok şairler de gelmişti. Dâmadı Abdurrahîm'den sonra gelen şeyhlerden Sırrî, Pîr Hamdi, Lutful-lâh, Eşref-i Sâni, Abdülkâdir İzzî, Abdülkâdir Necib, Nafiz ve Galib Efendiler de hep şairdir. Bunlardan 1109 H. (1691) yılında vefat eden Eşref-i Sâni'nin şiirleri de bazı mecmualarda Eşrefoğlu'nun şiirleriyle karışmıştı. Fakat bunlar gerek lisan, gerek ifâde bakımından kolaylıkla ayırd edilebilir mahiyettedir. Eşref-i Sâni'nin:

Seyyah olub şol âlemi gezersen

Abdülkâdir gibi bir er bulunmaz

ilâhisinin birçok mecmualarda dedesine nisbet edilmiş olduğunu gördüm, hâlbuki burada lisan ve ifâdenin yeniliği hiçbir iltibasa meydan vermiyecek kadar barizdir.

Eşrefoğlu'nun şiirleri şekil itibarile biraz kusurlu bile olsa, onun vicdanî kanaatlerini ifâde etmek hususunda çok muvaffakiyet göstermektedir. Bu şiirlerin ruhunu teşkil eden tasavvufu anlatmak bahsimizin haricinde olduğu için, tahlillerini bırakıyorum.

Eşrefoğlu'na, *Dîvân*'ı ile, mistik halk şairlerimiz arasında iyi bir mevki verebiliriz. O da Yunus kadar, ruhunun safvetini muhafaza etmiş bir şairdir.

b) *Müzekki'n-Nüfûs*

Eşrefoğlu'nun fikrinin yayılmasına vasıta olan ilâhileri ve gazellerinden sonra ikinci mühim eseri de, *Müzekki'n-Nüfûs*'dur. Bu kitap da, hemen şiiirlerinin yazılmasına saik olan gaye göz önünde bulundurularak vücuda getirilmişti. Bunu da, açık halk dili ile yazan Eşrefoğlu'nun bu eseri, birçok bakımlardan mühimdir. Onun, hariçten ilk gelen teşkilâtçı tasavvufa ait ilk talimî eseri olması itibarile tefekkür tarihimizde mühim bir yeri vardır. Fikirlerini nesirle daha açık, daha etraflı anlatabiliyordu. Çok sâde Türkçe ile ve zengin halk kelimelerile yazılmış olan bu tasavvufî ahlâk kitabı, orta derecedeki fikir muhitinde büyük bir rol oynamıştır. Tasavvufî ahlâkın halk muhitine inmesi hususunda en büyük vazifeyi şüphesiz ki Eşrefoğlu görmüştür. Bu eserin mevzuları umumiyetle, büyük mutasavvıfların menkıbelerinden, sülûka, mürşide, halvet ve nefisle mücadeleyle ait temsiller ve tasvirlerden ibarettir. Sırası düşünce, *Dîvân*'ında geçen ilâhiler, münâcâtlar ve kıt'aları da ayrıca sıkıştırır. Mevlânâ'dan ve diğer İran şairlerinden bahseder. Ekseriya da isim söylemiyerek: "Acem erenleri söylemiş" der. Türk şairlerinden ise pek az mısra iktibaslarında bulunur.

Müzekki'n-Nüfûs'un pek çok basmaları mevcuttur, o nisbette yazmaları da pek çoktur. Burada, bunlardan ikisini kaydediyorum:

1. Ayasofya Kütüphanesi'nde mevcut 2070 no'lu nüsha H. 974'te İstanbul'da Mustafa bin Ahmed tarafından istinsah edilmiş, 19x30 ebadında, harekeli, güzel bir nesih ile yazılıdır.

2. Bayezid Umumî Kütüphanesi'nde 3642 no'da kayıtlı olan nüsha ise, daha sonraları yazılmıştır.

Müzekki'n-Nüfûs'un mukaddimesinde Eşrefoğlu bunu, 852 Hicret yılında (1448) yazdığını söylemekte ve telif sebebini anlatmaktadır.

Bu bizim zamanımız, ki Hicret-i Resûl Aleyhisselâm'ın 852. yılıdır ve bu mübarek Ramazanın aşr-ı ahîridir. Yani bu kitap ol tarihte cem' oldu demek olur. Pes bize dahî bu zamanda uzlet lâzımdır, ve evde ebsem oturub halka karışmamak elbette lâzımdır. Öyle olsa bu fakir dahî nazar itdüm, gördüm bu bizim müridlerümüzün ve karındaşlarımızın hâlleri bir dürlü dahî oldu ve dünya mahabbeti üzerine galib oldu ve nefs-i emmarenin çirkin hûların hûlanmağa başladılar. Gelin imdi işbu yaramaz hûları kon ve Allah'dan korkun ve Resûl'den utanun ve meşâyihin sırrını hâzır görün diyicek mihnet ider oldular. Çün gördüm bu kavmin hâlleri buraya irişdi. Ben dahî bunların arasında uzlet idüb çıkdum ve kendümü gurbete bıraktım ve bu gurbet içinde nice nice nükteler avam dilinden işitdüm ve nice nice tas tas ağular nadân elinden nûş itdüm ve nice kerreler şefkat gözü ile bu hâlleri tutan karındaşlara nazar eyledüm. Bunların necâtlarına sebeb ola diyüb bu kitabı sırf Türkî dilince cem' eyledüm ki ol kitabın faidesi âm ola. ilh...

Bu kitabını öz Türkçe olarak yazdığını söyleyen Eşrefoğlu, ona her ne kadar Arapça bir isim koymuşsa da, bunun herkes tarafından anlaşılmayacağını bildiği için, yine kendisi bunun, “nefisleri arıtıcı”, yani temizleyici olduğunu yazmıştır.

Burada, şiirlerle mukayese etmek imkânını verebilmek için, onun bu kitap içinden küçük bir nesrini de naklediyorum.⁵⁴

Bir kişi mahbûbunun adını çok zikretse ol mahbûbunun ışıkle, muhabbetile kendi ismini ve masivâsını unudur. Ol vakit ona dahî sor-salar: “Adın nedir?”

Ol dahî Mansûr gibi, mahbûbunun adını salıverür. Kişiye ışk galib olacak kendü ismini ve gayrının ismini gönülden yuy. Hemen zikrettiği mahbûbun adını kor. Ancak kalanını unudur. Nitekim Mecnun İbni Kays'e vaki oldu, sordular: “Adın nedir?” dediler.

⁵⁴ İstanbul 1269, taş basması nüshası, s. 245.

– Adım Leylâ’dır, dedi ve her kande baksa, gözüne Leylâ’dan artık bir âdem dahî gelmezdi. Cem’i adları hep unudub dururdu. Aceb sırdır:

Pes âşıkı sadık oldur kim Dost adından artık adları gönlünden yüya. Bir gün Mecnun esrük, deli, divâne: “Leylâ! Leylâ!” deyüb şehir içinde feryad idüb çağırub yürüdü. Leylâ bunun zârın işitti. Özü göyündü. Eydür:

– Varayım şol miskine bir kerre dahî kendüzümü göstereyim. Ol benim için gice gündüz niyaz kılur. Ben dahî varayım gözükeyim, hem hatırcığın sorayım dedi, turu geldi. Mecnun’u durduğu yerde gözett.

Mecnun: “Leylâ! Leylâ!” deyü çağırdı. Şehirden taşra çıktı. Sahraya gitti. Vardı güneye karşı bir yerde oturdu. Leylâ’nın zikrine meşgul oldu. Leylâ dahî kalktı; vardı mahbûbunun dört yanına cezgendi. Kendüyü Mecnun’a gösterdi. Mecnun, Leylâ’ya hiç iltifat etmedi, illâ: “Leylâ” deyü adın zikriderdi. Şol kadar Leylâ dedi ki; düşdü, kendüden gitti, bî-hûd oldu. Velâkin yattığı yerde Mecnun’un cem’-i zânından gene: “Leylâ!” âvâzı geldi. Bu dahî aceb sırdır. Leylâ yoluk acebledi. Mecnun yine kendüye geldi. Turu geldi, oturdu.

– Leylâ! Leylâ! deyü çağırdı. Bu gez Leylâ, Mecnun’un güneşten yana yanına geldi. Leylâ’nın gölgesi Mecnun’un üstüne düştü. Mecnun başını kaldırdı, Leylâ’nın yüzüne baktı. Eydür:

– Kimsin, ne kişisin? der.

Leylâ eydür: “Hâlin nedir ışk elinden?”

Mecnun eydür: “Git! Katıma gelme, yoksa sen dahî bencileyin delü olursun, yâd mısın, biliş misin, ben seni bilmezsin!” der.

Leylâ eydür: “Şol Leylâ deyü istediğün Leylâ benim, beni nite bilmezsin?” der.

Mecnun eydür: “Var ki âlem bana hep Leylâ olubdur. Benim gönlüm Leylâ dolubdur. Eğer sen Leylâ isen, ya bundaki Leylâ nedir?” dedi.

c) Diğer Eserleri

Eşrefoğlu'nun bir iki mühim eserinden sonra, muhtelif birkaç kitabı, daha doğrusu, risalesi vardır ki bunların hiçbirisi matbu değildir.

Bu risaleler şunlardan ibarettir:

1. *Tarîkatnâme*. Eşrefoğlu'nun en son yazdığı rivâyet olunan bu kitap da tarikat âdâbından bahseder. Hadisler, velî sözleri ile süslenmiş bir kitaptır. İfâdesi, *Müzekki'n-Nüfûs*'daki ifâdenin aynıdır.

2. *Delâilu'n-nubuvve*. Hazreti Muhammed'in peygamberliğine ait delilleri ihtiva eden risale.

3. *Fütüvvetnâme*

4. *İbretnâme*

5. *Ma'zeretnâme* yahut *Hediyyetu'l-Fukarâ*

6. *Elestnâme*

7. *Nasihatnâme*

8. *Hayretnâme*

9. *Münâcâtnâme*

10. *Esrâru't-Tâlibîn*

11. *Tâcnâme*. Kütüphanemde mevcut olan *Tarîkatnâme* kitabının arkasına ilâve edilen bu küçük risale de Eşrefoğlu'na nisbet edilmekte ise de, ben bunu biraz şüpheli görmekteyim. Ancak bütün bu risaleler, İstanbul Umumî Kütüphanelerinde bulunmayıp Bursa Nu'mâniye Dergâhı'ndan Bursa Umumî Kütüphanesi'ne giden kitaplar arasında bulunmaktadır. Hususî kütüphanelerle sahaf-ların elinde ve bir de bazı eski Eşrefiye Dergâhlarında kalmış olmaları da ihtimal dahilindedir.

***EŞREFOĞLU
DÎVÂNI***

I. GAZELLER VE İLÂHİLER

“A” Kafiyesi

I

Bu gönül deriçesinde yine bir nûr oldu peydâ
Aklımı başımdan aldı beni kıldı delü şeydâ
Temamet gönül cihanın o nurun şu'lesi tutdı
Yir ü gök tecelli doldu dağ ü taş ü kûh ü sahrâ
Ne ki var cemî eşya nikabın götürdi yüzden
Kamusunu gördüm ol Dost bana ma'suk oldu her câ
Nereye kim bakarisem gözüm anı görür ancak
Görünen oldur hem gören kanî gelsün imdi binâ
Ne vücûd var ne adem ne zaman var ne mekân
Ne piş ü pes ne fevk ü taht ne yesar ne hod yümnâ
Kamu vahdet oldu kesret götürüldü nûr ü zulmet
Dolu arş ü ferş temâmet oldu anı görmez âmâ
Meğer *Eşrefoğlu Rûmî* gene kendüden varubdur
Halka bir edna kalıbdur pes anundur işbu gavgâ

II

Aşk beni yağma kılubdur sen beni sorma bana
Ben beni bulımazam nite haber virem sana
Nûş idelden ol harabat-ı muganın câminı
Aklım esrük canım esrük ne sorarsın sır ana

Ol şerabı kim ben içdüm fârig-i peymaneyem
Sakisi ol bâkî nurdur cehd idüb iriş ana
Bu vücudum katresin bahre irürdüm mest olub
Bu kamu mevc-i deryâdur direm önden sona
Suretim âşık velî içim dolu ma'şuk benüm
Âşık u ma'şuk u aşk birdir hemen kalma tana
Gel bu ecel¹ şerbetinden bir kadeh nûş eylegil
Bir bakub bir göresin dağılmayasın dört yana
Ben bu birlik didüğüm yoklukdur anlarsan sözüm
İkilik bu varlığın komaz varasın aslına
Sen bu yoklukdan kaçarsın bir işit yokluk nedür
Bir mücellâ âyinedür Dost yüzün görmekliğa
Eşrefoğlu Rûmî ikilik defterin yakdı oda
Bir olub birlik bulub birikdi birle birliğa

III

Benim işbu garib canım aceb düşdi bu sahrâya
Yolunu Dost'a iltmeğe² dolaşdı işbu sevdâya
Meğer bu can bu sevdâyı ezelden tuta geldiymi
Yine ol Dost'a varmağa bunu idindi sermâye
Bu sevdâ bir aceb sevda getirür başıma gavga
Nicenin tac ü tahtını bu sevdâ verdi yağmaya
Bu sevdâ didüğüm aşkdur bu sahra didüğüm dünya
Bu sahrada bu esfelden bu aşkdur ilten³ âlâya
Niceler işbu sahrada yolun yabane bırakmış
Vatanından cüda düşmüş dolaşmış bu harabeye
Velî her sevdâ aşk olmaz âşıklar diridür ölmez
Ölen şol kimselerdir kim gönül virdi şu dünyâyâ

¹ Esad Efendi ve Lâleli yazma nüshalarında "birlik"dir.

² İletmeğe.

³ İleten.

Bu aşkı Hak bu canlara delil olmağa gönderdi
Bulan aşk odın aşk ile hakikat irdi Mevlâ'ya
Gel imdi sen de bul aşkı ki bunda göresin Dost'u
Görenler muntazır olmaz bugün ol Dost'u ferdâya
Sen ey gönlü kara münkir gider inkârı içinden
Didarım görmeyiser der Hak ol münkir-i âmâya
Eğer dersen ki âşıkam bu aşk yolunda sadıkam
Budur bu dâviye mana koyasın canı ortaya
Eşrefoğlu Rûmî sen bu aşkdan hergiz ayrulma
Bu aşk cuşiyledür katre taşub varduğu deryâya
Bu aşk bir derdin ahıdur gidenin Hakka rahıdur
Bu aşka berk yapış zinhar kayıkma dünya ukbâya

IV

İrilmez yâre bî-yâr olmayınca
Cihanın halkı ağyâr olmayınca
Hakikat âlemine yol varılmaz
Bu mülkten külli bî-zâr olmayınca
O vahdet bahrine kimse ulaşmaz
Akub göz yaşı pınar olmayınca
Müyesser olmaz ol yârin visâli
Yolında varı isâr olmayınca
Bu dünya cîfesin nefis iti komaz
Gönülde azmi didâr olmayınca
Gönül cem' oluben Dost'a yönelmez
Bu dünya kârı târ ü mâr olmayınca
Gönül Dost'a özenmez derdlü olmaz
Bir ehl-i derde uyar olmayınca
Gönüle dolmaz ol yârin hayâli
Hayali gayri yuyar olmayınca
Gönül âyinesi pasdan silinmez
Dilinde Dost tekrar olmayınca

Gönül bu aşka hergiz mahrem olmaz
Temam derde giriftâr olmayınca
Cihanda kimse aşkdan haz almaz
Koyub nâmusu bî-âr olmayınca
Kişi bu aşk içinde gerçek olmaz
Vefâ koyub cefakâr olmayınca
Cefasız kimse irmedi vefâya
Gül olmaz bellüdür hâr olmayınca
Visâli şerbetine kimse kanmaz
Yürek derd ile yanar olmayınca
Kime kim zerre derdi yaver oldı
Komaz aşkdan haberdar olmayınca
Ko gitsün derdsizi hayvandır ol kim
Yedilmez ana yulâr olmayınca
Var evvel derdlü ol andan em iste
Timar yok sâna bîmâr olmayınca
Sözini ehl-i derdin itme inkâr
Yolı bulmazsın ikrâr olmayınca
Var *Eşrefoğlu Rûmî* gibi sen de
Dolanma vasl-ı dîdâr olmayınca

V

Cânımı uryan idüb saldı bu aşk deryâsına
Nagehan aşkın sataşdım dürr-i bî-hemtâsına
Can ü baş ü din ü dünya virdüm aldum derd-i yâr
Merhem ol derd oldu ancak yüreğim yarasına
İlm ü akl ü zühd ü takvâ çün hicâb oldu bana
Küllî sevdadan geçüb düşdüm ânın sevdâsına
Masivadan göz yumub gördüm ânın didârını
Kendüzümden el yudum girdüm fenâ sahrâsına
Ol fenâdan bir fenâya bir fenâdan key fenâ
Key fenâdan sonra irişdüm anın bekâsına

Bir bekadır ol beka hergiz fenâ irmez ana
Aklını kogil iresin bu sırrın mânâsına
Akl ile aşka girilmez aşk aklı mahveder
Akl aşkın ol sebebden gelemes yurasına
Âkil ister cennet ü hûr ü kusûr gılman ola
Âşkın hiç meyli yoktur cennet ü nu'mâsına
Âşık ol kim göresin Dost yüzini bunda bugün
Mağrur olma zahidin ol va'de-i ferdâsına
Va'de-i ferdaya göymez âşık-ı şurîdeler
Göz karar derd ü şer irer zülfinin karasına
Eşrefoğlu Rûmî aşkdan hoş haber verdi yine
Müddeînin hiç kulak urmaz kuru davâsına
Müddeînin her sözinde vardürür nice gazez
Talib isen girme zinhar müddei arasına

VI

Ey Allah'ım beni senden ayırma
Beni senin didarından ayırma
Seni sevmek benim dinim imanım
Îlâhî dini imandan ayırma
Sraruben soldum döndüm hazana
Îlâhî hazanımı daldan ayırma
Şeyhim gül'dür ben anın yaprağıyam
Îlâhî yaprağı gülden ayırma
Ben ol Dost bahçesinin bülbülüylem
Îlâhî bülbülü gülden ayırma
Balığın canını suda dediler
Îlâhî balığı gölden ayırma
Eşrefoğlu senin kemter kulundur
Îlâhî kulu Sultan'dan ayırma

“D” Kafiyesi

I

Aşk ile viran olan oldu imâret tâ ebed
Hardır ol her dü cihan oldu selâmet tâ ebed
Aşk ile aşka uyanlar göre ma’şuk yüzünü
Nefs ile nefse uyanlar oldu melâmet tâ ebed
Âşık isen teni terk et canı ko canana git
Tene câna kalanın işi hacâlet tâ ebed
Sen vücudun safhasından yu gider benlik adın
İki cihan devletinden ol ferâgat tâ ebed
Var riyaset bütün uşat yire sal namusunu
Halk içinde nefsi hor et bul saâdet tâ ebed
Çek mezellet dârına kibr ü kîne verme emân⁴
Şöhreti ko külli şöhret oldu âfet tâ ebed
Kim ki şöhret bendine bunda giriftar oldiyse
Âkıbet toprağ olub kıldı nedâmet tâ ebed
Yürü var dünya ile fahreyleme Fir’avn gibi
Bitmez illâ ol tefahürden şakâvet tâ ebed
Fakr ile fahreyle çün *el-fakru fahrî* der Resûl
Mâle mülke mağrur olma dime heyhat tâ ebed
Cifedir dünya anın talibi itler der Nebî
Cife kovan kişinin işi hasâret tâ ebed
Cid eliyle can gözine çek mücahid milini
Nefs ile hiç dostluk etme kıl adâvet tâ ebed
Meskenet âyinesinde bak cemâl-i Dost’u gör
Hep hevâlardan beri ol Hakk’a yüz tut tâ ebed
Kes enâniyyet peşini meskenet sikkiniyle
Kaz çıkar benlik kökünü ardına at tâ ebed

⁴ Kütüphanemde mevcut yazma bir mecmuada bu mısra şu şekilde mukayyedir:

Kibr ü kini çek mezellet dârına verme aman

İşbu yolda günde bin gez ger seni öldüreler
Teslim ol yüzün çevirme vir irâdet tâ ebed
Âşıka bu yolda can virmek gerek elbette kim
Şöyledir bu aşk içinde örf ü âdet tâ ebed
Kim ki can virmedi bunda sa'yi oldu hep heba
Gitmedi nefsinden anın hiç habâset tâ ebed
Eşrefoğlu Rûmî her kim pendüni tutar ise
Görmeye iki cihanda ol melâmet tâ ebed

“E” Kafiyesi

I

Ne olayın derviş olsam
Hoş yürüsem dervişâne
Terk eylesem kibr ü kîni
Yüz sürüsem irişâne
Kande baksam Dost'u görsem
Daim Dost haberin virsem
Dost Dost disem Dost'a irsem
Gelüb Dost'u soruşâne
Döksem gözlerim yaşını
Artursam bağrım başını
Bıraksam dünya işini
Azm itsem ol bî-nişâne
Kosam nefsin çirkin huyın
Hiç vermesem nefse boyın
Aşk içinde erkân âyîn
Budur Dost'a gidişâne
Şeyh elinden giysem kisvet
Nefs elinden kılsam feryât
Aşk elinden virsem şerbet
Yanubeni tutuşâne
Eşrefoğlu Rûmî söyler
İle şâre haber eyler
Kimki Dost'u görmek diler
Varsun Dost'la bilişâne

II

Eyâ gafil aç gözünü
Bir bak bu dünya hâline
Hiç kimse geldi mi bunda
Düşmedi ecel eline
Niceleri Sultan idüb
Tahta çıkardı bir zeman
Âhır yere urdu anı
İrgörmedi visaline
Bu dünyayı benim sanub
Zinhar buna virme gönül
Nice senin gibilerin
Güldü geçdi sakaline
Bu fenâyâ aldanmagıl
Ol bekânın kaydın görgil⁵
İşbu geçer dünya için
Girme halkın vebâline
Gör gör bunun fenâsını
Çekme zinhar belâsını
Tiz tiz nice noksan irer
Bir bak bunun kemâline
An şol günü yer devrile
Gökler çatlayub yarıla
Mahlûk bir yere dirile⁶
İsrafil sûru çalıne
Atan anan kardeşlerin
Yâd olub senden ayrıla
Şol itdüğün zulümlerin
Hep dâdı senden aline

⁵ Basma nüshada “yigil”.

⁶ Bazı nüshalarda “derile”.

Şol dünyaya benim diyen
Atlar binüb harir giyen
Kara toprak olub yatur
Kimse bilmez ki hâli ne
Ârif olan bakdı gördi
Bunun mekr ü hîlelerin
Bir parmağın da banmadı
Bunun ağulu balıne
Buna gönül virenlerin
Âhır mağbunlukdur işi
Âkil olan aldanmadı
Bunun yanlış hayaline
Eşrefoğlu Rûmî sen de
Âhır toprak olisersin
Toprak olmadan toprak ol
Aldanma bunun âline
Seni yavuz sananlara
Sen hayır dualar eyle
Kim kime ne sanur ise
Âhır geliser yoline

III

Anın derdi ile daim
Yine bu yüreğim yane
Kodi canımda aşk odin
Ezelden tâ ebed yane
Beşaretdür bana yanmak
Yolunda baş ü can virmek
Bu bezirgânlık özgedir
İrişmez sûd ü husrâne
Bu aşk odu beni yaksun
Tütünüm göklere çıksun
Eğer yüz bin canım varsa
Feda olsun o canâne

Bu aşkın âdeti yakmak
Olur⁷ âşıkları daim
Şu kim aşk odına yanmaz
Yazıldı adı hayvâne

Anın aşkı bana yardır
Dilimde adı tekrardır
Gönül kevneyne⁸ virmezler
Nazar kıl ehl-i irfâne

Anın aşkı kime düşdü
Dağıldı tedbiri şaşdı
Mekânı lâmekân oldu
Kılır kendüyi virâne

Sefer kılur vücudunda
Bu aşkın taciri daim
İrer bazarına aşkın
Virür bin canı bir câne

Hayatın ruh ile sanman
Bu uşşakın eya gafil
Tecellisine ma'sûkun
Bular can virdi şükrâne

Gerekse zahid ü âbid
Ol Eşrefoğlu Rûmî sen
Çu vâsıl olmadın Hakk'a
Yazılmaz adın insâne

Ey âşıklar ey sadıklar
Ey esrükler ey ayıklar
Kayuramaz cân ü başından
Girenler işbu meydâne

IV

Zâhida gel aşka uy âr eyleme
Tevhidini aşkın inkâr eyleme

⁷ Yahut “ölür”.

⁸ Yahut “kevni'ne”.

Zerk-i hubbün evlerin eyle virân
Gönlünü ol mülke mi'mar eyleme
Masivâ rengin gönülden sil gider
Bir gönülde hubbi tekrâr eyleme
Aşka deysdür⁹ tesbih ü seccâdeyi
Bundan özge dahi bâzar eyleme
Derdi yâr ile yüreğün yâre kıl
Derdin artur derde timâr eyleme
Sırrı aşkı bilmez illa aşk girü
Sana aşk besdür dahi yâr eyleme
Eşrefoğlu Rûmî aşka yâr isen
Dilde aşktan özge ezkâr eyleme

V

Eya gafil bu gafletden uyane
Bu gaflet uykusuna sinde kane
Ömür gün gün giçersin hoş feragat
Virürsün âsiyi her dem ziyâne
Nice bir nice bu nefsin müradı
Bu aşk rengine gel bir boyane
Şular kim aşk ile hemrenk olubdur
Oları aldayamaz nakşî hâne
Senin gönlün bu âlem nakşın almış
Kılımazsın taleb ol bî-nişâne
Önü kafilenin menzile irdi
Yabanda kaldın uş sen sanu sane
Giceler gaflet ile yatma zinhar
Durugel irişgör kârübâne
İşünü bitür irken kendüne gel
Sana göymez ehî şahım zemâne

⁹ Değşür.

Hevasına bu nefsin uyma zinhar
Habib rahmeylemez nefse uyane
Bezersin teni nefs-i bî-habersin
Hacâlet götürürsün akla câne
Usan olma azuğun endek alma
Sefer kılmak gereksen ol cihâne
Gidersen ol uzak yollara bir gün
Azık binit gerek anda gidene
Anın menzilleri yolak uzakdur
Azıksız yayalar doymaz binâne
Resul didi vatan sevmek imandan
Niçün senin hevesin yok vatâne
Varacak ol bekâ mülkin yıkarsın
Duruşursun dün ü gün bu virâne
Ömür sermayesini yile virdün
Aceb esrük misin yahut divâne
Bu dünya fâni lezzetleri fâni
Bu ziştî nice bir sevmek usane
Bu sahrada gelenler bunda yetdi
Ne pîr eğlendi bunda ne civâne
Gelen giçer konan göçer dölenmez
Bu gelmekden mürad ne sor gelene
Gelanı gör duranı gör ki kimdir
Sora varduğu kimdir şol gidene
Cihan zeyrekleri kim geldi gitti
Bu sırdan virmediler bir nişâne
Velî şunlar ki diriyken ölübdür
Olar irişdi bu raz-ı nihâne
Bu deryâdan bular çıkardı dürri
Olar girdi bu bahr-i bî-payâne
Gel imdi sen de ölmezden ön ölgil
İriş tahkike düşme gel gümâne

Güman ile iman bir yerde durmaz
Gümanı ko imane gel imâne
Hakikat iş bilinmez ölmeyince
Bulunmaz yol seni bunda salane
Nice elfaz-ı mânâ bahsidersin
Serabı su sanub düşdün yabane
Eğer yüzyıl seraba sen seğırtsen
Kalasın şöyle teşne yane yane
Amel kıl ilm ile ko kıl ü kâli
Geç aldanma bu kuru ad ü sane
Enâniyyet sibilin sil gözünden
Hakikat gözle bak bu cihâne
Göresin şemsi her zerrede zâhir
Her eşyada görüne Hak ayâne
Sana sen ben demekten utanasın
Olasın sen dahi gele lisâne
Özünden ol saat fanî olasın
Urûc eyleyesin heft asümâne
Fenâdan bir bekâya iresin kim
Nitelüğü anın gelmez beyâne
Eğer hâsıl olursa bu makamât
Varub seyrin irişe lâmekâne
Çağırub *Eşrefoğlu Rûmî* eydür
Selâdır gelsün ol câne kıyane
Gözünden götüren benlik hicâbın
Göre kim aşına kimdir bî-gâne
Bize can virene gerek budur söz
Sözümüz yok bizim câne kıyane
Şular kim öldü bu yolda ecelsiz
Olar irişdi ömr-i câvidâne

VI

Yine dostun kohusu geldi cânê
Yine can mest olub oldı revâne
İrüb aşk leşkeri taraş idüben
Yıkub gönlüm evin kıldı virâne
Beni benden giderdi kendi geldi
Kamu mülkümü aşk tutdu şehâne
Virüb bu akl ü canı aşkı aldım
Gözün ası irer mi bu ziyâne
Din ü dünya kamusun Dost yoluna
Virem aldanmayan küfre imâne
Diseler aşkı ko al ne dilersen
Diyem aşksız cihan değmez samane
Bu aşk ağır behalu gevher olur
Ele girmedı aşk iki cihâne
Bu aşkın kıymeti yokluk olur bil
Beha yetürmediler yok olane
Çu aşkın misli yok sen dahi yok ol
Ki sana aşk ola genc-i nihâne
Gözüm açdı bu aşk gösterdi yolum
Bana aşk oldu mürşid-i yegâne
Nikâbın götürüb gördüm cemâlin
Vücûd imiş nikab olan hemâne
Çu aşk odına varlık yandı külli
Dahi kalmadı ayruk hiç behâne
Dime bu remzi *Eşrefoğlu Rûmî*
Bu sırra mahrem olmasın bî-gâne
Bulunmaz bu cihanda doğru bir yâr
Aceb olmuşdürür şimdi zemâne

VII

Ko bu ağyârı sen gel yârı gözle
Gönül virme fenâya vârı gözle

Cihanda lokma için gusse çekme
Yedirme nefsin mürdârı gözle
Kanaat zenciriyle nefsin itin
Ki bağla yırtmasun deyyârı gözle
Gurab-ı nefse uyub cife koma
Bulub can bülbülin gülzârı gözle
Bu taşra halk ile bazarı terk et
Gönül şehrine gir esrârı gözle
Sakın Bağdad'ını uğrulasun
Heva ile bu nefs ayyârı gözle
Ezelden Hak ile va'de idüb sen
Hakk'a tap gayri ko ikrârı gözle
Dirüb devşürme koyub gideceksin
Ne aldı gitdi gidenleri gözle
Bu derbendi geç *Eşrefoğlu Rûmî*
İriş kafilaye sâlârı gözle
Durıgel kârüban göçdi uyuma
Yabanda kaldı o usanları gözle

VIII

Hak'dan utan olma âsı
Gel ikrar eylegil ere
Er didüğün Tanrı hâsı
Gel ikrar eylegil ere
Zinhar erden olma ırak
Sekiz uçmak ere durak
İtmeyesin yarın firak
Gel ikrar eylegil ere
Er gönli dolu Hak nûri
Ere müştak uçmak hûri
Ko ol münkir ü nekîri
Gel ikrar eylegil ere

Erdir ol Hazrete varan
Didarını şeksiz gören
Yüklülere meded iren
Gel ikrar eylegil ere

Erenleri kim sevmeye
Tamu dibinde kaynaya
Kimse şefaât kılmaya
Gel ikrar eylegil ere

İletür seni cennete
Hem ulaştırur rahmete
Uğramayasun mihnete
Gel ikrar eylegil ere

Aldunsa erenler elin
Doğru vardun ise yolun
GİR uçmak içine salın
Gel ikrar eylegil ere¹⁰

Eşrefoğlu Rûmî nola
Erenler yolunda ola
Kan behası didar ola
Gel ikrar eylegil ere

Gerçeklere budur nişân
Gerçek anmaz can ü cihân
Hak'dan ister isen imân
Gel ikrar eylegil ere

IX

Düşeli aşkın bu canım iline
Beni düşürdi¹¹ bu halkın diline
Gözlerimden yaş ile kan akıdur
İllâ yaşım dilemezem siline

¹⁰ Bu kıt'a matbu *Dîvânlarda* yoktur. Esad Efendi nüshasında var.

¹¹ *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, c. I. Yazma ve matbu nüshalarda: "bırakdı".

Zira akdukca gözümden kanlu yaş
Hoş teselliler gelür ben kuluna
Hoş yaraşur âşık gözi yaşı
Kim ki âşıkse gözünden biline
Ben bu aşktan bir nefes ayrılmazam
Ger yüreğim şerha şerha diline
Aşk ile ben bir demimi virmezem
Aşksızın olan ömrün bin yılıne
İsmi resmi *Eşrefoğlu Rûmî*'nin
Kül olub savruldu aşkın yeline
Kalmadı nam ü nişanı zerrece
Garka vurub gitti aşkın seyline

X

Nefsi zindan eylegil daim riyazet-hânede
Kim halâs olub gidesin sen dahi ol hânede
Tak riyazet zencirin boynuna nefsin aşk ile
Ta ki nefsin divlerin götüresin imâne de
Bend idüb nefsi bırak acılık susuzluk çâhına
Zikr kılıcın ele al gir yola merdâne de
Evliya vü enbiya Hak yola böyle girdiler
Nefslerin kahrettiler kıydılar hem cane de
Çünkü cana kıydılar külli hevesden geçtiler
Lâmekândan da ilerü gittiler seyrane de
Bend idüb salmaz isen nefsi riyazet cahine
Sen anın bendindesin hiç düşmegil gümane de
Kim ki nefsi bağlayub kılmadı kendine muti'
Nefse firkatde girifte oldı ol Şeytane de
Nefs-i emmare diler emrinde dâim olasin
Hiç itaat itmeyesin ol yüce Sultane de
Eşrefoğlu Rûmî kim nefsi müsülman ittiyse
Mürşid-i hâdi olur ol cinne hem insane de

XI

Şeyhsiz varamazsın yolu
Zinhar şeyhe iriş şeyhe
Şeyhin himmetidir âlî
Zinhar şeyhe iriş şeyhe
Bir şeyh edin yola rehber
İşbu yola şeyh ile var
Budur sana doğru haber
Zinhar şeyhe iriş şeyhe
Gör ol şeyhsiz gidenleri
Kimi mülhid kimi dehrî
Olmagıl *cebrî* ya *kaderî*
Zinhar şeyhe iriş şeyhe
Hak habibi iken Resûl
Şeyhsiz Hakk'a varmadı yol
Kim şeyhi yok şeytandır ol
Zinhar şeyhe iriş şeyhe
Talibiysen Hak yolunun
Var elin al bir ulunun
Tut pendin *Eşrefoğlu*'nun
Zinhar şeyhe iriş şeyhe

XII

Devşür aklını al-alâ¹² eyleme
Sil gözün yaşını gavga eyleme
Dimedim mi sana benden özgeye
Gözün açuben temâşa eyleme
Daima görmek diler isen beni
Eşiğümden ögze me'va eyleme

¹² Bu parça yazma *Dîvân*larda yoktur. Matbu nüshalarda görülmüyor. علا şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi anlayamadım. "Alli alâ" dersek birinci mısradaki vezin de olmayacağı için, yanlış kaydedilmiş olduğunu zannediyorum. Bundan başka, Eşrefoğlu'nun hiçbir şiirinde böyle Rûmîyâ şeklinde mahlas kullandığı vâki değildir. Bu parçanın her nasılsa bir yerden karışmış olma ihtimali daha kuvvetlidir. Alâ, yükseklik demektir.

Gâh vasl ü gâh mahcub oluben
Gâh nevha gâh telâlâ eyleme
Özge yârin var imiş var imdi var
Dahî vaslını temennâ eyleme
Âşık isen sen de âşıklar gibi
Rûmî'ya gönlünü hercâ eyleme

XIII

Eski yârem var idi yürekte açıldı yine
Yeryüzine kanlu yaşıım yine saçıldı yine
Yüreğümün şerha şerha yâreleri bitmedi
Noldu yine noldu yine yâre açıldı yine
Yine ayın yinisi dür delülüğüm depreşür
Akl ü fikrim konağından yine göçüldü yine
Tevbe virmişdi ki zahid aşk şerabın içmeyem
Sundı¹³ tevbem dolu dolu yine içildi yine
Didiler idi bana kim aşk kitabın okuma
Fala bakayım didim ol sayfa açıldı yine
Terziye ısmarladım Rûmî'ya zahid donu biç
Tutmadı sözümü âşık donu biçildi yine

XIV

Ey hevasına tapan
Tevbeye gel tevbeye
Hakk'a tap Hak'dan utan
Tevbeye gel tevbeye
Nice nefse uyasın
Nice dünya kovasın
Vakt ola usanasın
Tevbeye gel tevbeye

¹³ Bazı nüshalarda "sındı".

Nice beslersin teni
Yılan çıyan yir anı
Ko teni besle canı
Tevbeye gel tevbeye

Sen teni sandın seni
Bilmedin senden teni
Odlara yakdın canı
Tevbeye gel tevbeye

Sen dünya-perest oldun
Nefsin ile dost oldun
Sanma dirisin öldün
Tevbeye gel tevbeye

Gör bu müekkelleri
Yazarlar hayr ü şeri
Günahdan olgıl beri
Tevbeye gel tevbeye

Ey miskin âdemoğlu
Usan tutma âlemi
Esmedin ölüm yeli
Tevbeye gel tevbeye

Ölüm gelicek nâçar
Dilin tanım şaşar
Erken işini başar
Tevbeye gel tevbeye

Göçer bu dünya kılmaz¹⁴
Ömür payidar olmaz
Son pişman ası kalmaz
Tevbeye gel tevbeye

Tevbe suyuyla arın
Dime gel bugün yarın
Göresin Hak dîdarın
Tevbeye gel tevbeye

¹⁴ Bazı nüshalarda “kalmaz”.

Eşrefoğlu Rûmî sen
Tevbe kıl erken uyan
Olma yolunda yayan
Tevbeye gel tevbeye

XV

Gözün aç imdi uyan
Tevbeye gel tevbeye
Gaflet uykusuna kan
Tevbeye gel tevbeye
Nice bir nefis arzusu
Nice dünya kaygusu
Ya nice nice isyan
Tevbeye gel tevbeye
Ey dünyayı cem' iden
Sonra koyuben giden
Olmadan son peşîman
Tevbeye gel tevbeye
Virme dünyaya gönül
Nefsi ko Hakk'a kul ol
Tab ziyanı ası san
Tevbeye gel tevbeye
Ne yatarsun turaru
Korhu çokdur ilerü
Nagâh göçer kârübân
Tevbeye gel tevbeye
Gelenler kamu gitdi
Sevdiğini terk itdi
Girdiler kabre uryân
Tevbeye gel tevbeye
Eşrefoğlu Rûmî sen
Nefsine vir tevbeyi
Nefsin eyle müsülman
Tevbeye gel tevbeye

XVI

Hep fesad işlerime
Estağfirullah tevbe
Yaman teşvişlerime
Estağfirullah tevbe
Gözümün bakduğuna
Gönlümün akduğuna
Kulağum çakduğuna
Estağfirullah tevbe
Dilimin gıybetine
Nefsimin zilletine
Hep âzâm lezzetine
Estağfirullah tevbe
Bildim suçumu bildim
Döndüm Çalab'ım döndüm
Geldim kapuna geldim
Estağfirullah tevbe
Benden suçumu sorma
Aybım yüzüme vurma
Mahrum beni döndürme
Estağfirullah tevbe
Settâru'l-uyûb sensin
Gaffâru'z-zunûb sensin
Fettâhu'l-kulûb sensin
Estağfirullah tevbe
Gerçi kim günahım çok
Rahmetin dahi artuk
Âsîne kapun açuk
Estağfirullah tevbe
Nefs bendine tutuldum
Şeytana esir oldum
Her hata kim ben kıldum
Estağfirullah tevbe

Tevbeyi ta'cil idün
Gelin cennete gidün
Ey mü'minler siz eydün
Estağfirullah tevbe
Arzû yılanlarunun
Canları sokduğunun
Tiryakı ol ağunun
Estağfirullah tevbe
Eşrefoğlu Rûmî'nin
Şol çok günahlarının
Kefâretidür anın
Estağfirullah tevbe

XVII¹⁵

Benim Şeyhim seni Hakk'a yetürür
Nice müşkilleri anda bitürür
Muhammed'in sancağını götürür¹⁶
Abdülkadir Sultan dirler Şeyhime
Giderler gazaya çalarlar satır
Daima yaparlar hoş gönül hatır
Bağdad'da türbesi nûr olmuş yatır
Abdülkadir Sultan dirler Şeyhime
Âşıkın yüreği yanar tutuşur
Çiğlerin var ise var anda pişür
Her kande çağırırsan gelür yetişür
Abdülkadir Sultan dirler Şeyhime
Dâim Allah ile Şeyhimin işi
Dost deyicek akar gözümün yaşı
Eşrefoğlu Rûmî anın dervişi
Abdülkadir Sultan dirler Şeyhime

¹⁵ Bu ilâhî, matbu *Dîvânlarda* yoktur. Esad Efendi nüshasında var.

¹⁶ Getürür.

“H” Kafiyesi

I

Her kim dir ise daim *Lâ ilâhe illa' llâh*
Gönlünde dura kaim *Lâ ilâhe illa' llâh*
Endişe Hak ola gönlü nur ile dola
Mahşere dek dey'gele *Lâ ilâhe illa' llâh*
Şu dem ki göçe cânı *Lâ havle ola şanı*
Çürümeye hiç teni *Lâ ilâhe illa' llâh*
Aldatamaya şeytan munisi ola Rahman
Hem kurtariser imân *Lâ ilâhe illa' llâh*
Ol gün ki kara yüzler hem söylenmeye sözler
Hoş höccet olub söyler *Lâ ilâhe illa' llâh*
Var *Eşrefoğlu Rûmî* terk itme bu kelâmı
Digil aleddevamı *Lâ ilâhe illa' llâh*
Cehd eyle masivayı tarh ide gör gönülden
Tevhide can ü dilden *Lâ ilâhe illa' llâh*

“I ve İ” Kafiyesi

I

Şular kim dost elinden içti cânı
Olar bilmedi hergis hâs ü âmı
Olar esrükdürür daim ayılmaz
Olar fehmeylemezler subh ü şâmı
Olarda din ü dünya tedbiri yok
Oların fikri Hak'dır vesselâmı
Olar varlıkların Hakk'a virübdür
Oların Hak ile dâim kıyâmı
Olar bilmez *yecûzü lâ yecûzü*
Olar mezheb idinmez bir imâmı
Oların gönlüne Hak şöyle dolmuş
Unutulmuş iki cihan temâmı

Oların varlığın Hak şöyle almış
Heman kalmış buların halka nâmı
Olara korhu yok iki cihanda
Olar görmeyiser dâr-ı melâmı
Olar iki cihandan geçdiğiçün
Bulara virdi Hak Dârüsselâm'ı
Olar arşı ve kürsi bir nefesde
Gezüb seyran iderler Rûm ü Şâm'ı
Sebeb bunlar bu yir gök durduğuna
Bu mahlûkun bularınla nizâmı
Buların şanına geldi Resul'e
Ki *lâ havfun aleyhim* Hak kelâmı
Buları *Eşrefoğlu Rûmî*'ye sor
Buları göstere sana temâmı

II

Aşkın gamın bile çekmeğe
Bana bir yâr bulunmadı
Avâre olub yürürem
Uş bir karar bulunmadı
Düştüm gamın denizine
Mevcleri aştı başumdan
Heyhat ümidim gemsine¹⁷
Bir kenare bulunmadı
Sırrımı bu can ü gönül
Dilerdi taşra bırağa
İllâ ki mahrem olmağa
Râzıma deyyar bulunmadı
Vaslın şikâr idem deyu
Düştüm aşkun hevasına
İllâ bu aşkda belâdan
Özge şikâr bulunmadı

¹⁷ Gemisine.

Ol günde kim aşkun ile
Oldu bu can hasta mecrûh
Günden güne artar dahi
Derdine timar bulunmadı
Derd ü firak ü firkatin
İçinde kaldım ey diriğ
Ey vay intizarı gicelerine
Hiçbir seher bulunmadı
Doymadı bu can hicrine
Diler ki bu sefer kıla
Çünkü ikamet içinde
Vaslına zafer bulunmadı
İtme *Eşrefoğlu Rûmî*
Aşkundan yârin şikâyet
Bu aşka can virmeyince
Ol bir deyyar bulunmadı

III

Yine bu derdlü gönül
Kaynadı taşa geldi
Aşk denizinin mevci
Başımdan aşı geldi
Sabrım kararım gitti
Aşk sırrımı faş etti
Ben dahî diyem şunu
Kim garib başa geldi
Ol benim gönlüm alan
Bu cânuma can olan
Ol beni delü kılan
Önüme düşe geldi
Ansızın olımazam
Buldum ayrulımazam
Ânsız bu aklım bilmem
Tedbirim şaşı geldi

Siz şöyle sanmanız kim
Ben şimdi âşık oldum
Canım ezel gününde
Aşka ulaşa geldi
Kalû belâ dinmeden
*Elest'*den ilerüden
Dürlü mihnete âşık
Anda dolaşa geldi
Şol ben âşıkım diyen
Ol yalan dâvi kılan
Nefse dileğin viren
Bana temaşa geldi
Âşık hû nefse yağı
Nefsin kovarın sağı
Nefs ile âşık canı
Bunda savaşa geldi
Derd ü belâ gözgüsün
Gözlerken dünün günün
Dost yüzüne can gözü
Ansızın tuşa geldi
Gerçi kim nihân geldi
Can gözü ıyân gördü
Münkir münafık sandı
Tabirlü duşa geldi
Eşrefoğlu Rûmî'nin
Varluğu külli senin
Her ne kim senden geldi
Canına hoşla geldi

IV

Seni sen yavi kıl küllî dilersen bulasın anı
Muhâl olur anı bulmak yetürmeyince sen seni
Bikülli varunu terk it gidersen ana sensiz git
Bu yolun pasbanı çok geçirmez sen ben olanı

Ana irmeğe can virmek gerek iki cihan olmaz
Ezelden böyle kalmışdır bu yolun âyîn erkânı
Anı bulmak dilersen var öligör ölmedin zinhar
Ecelsiz ölmeyince bil kimesne bulmaz ol hânı
Harab et yık makamını değış adunı sanunı
Sana bir göz açıla kim göresin şah ü sultânı
Eğerçi senden ol âli anın senden gider yolu
Seni bil sen seni bil tâ bilesin ol yüce Cân'ı
Seni sen ten ü can sanma ya akl ü nefis gönül sanma
Ya âdemdir dime değme beşer suretde hayvânı
Var *Eşrefoğlu Rûmî* sen seni ko Dost'a git Dost'a
Bu varlıktan fenâ olgıl dilersen bulasın anı

V

Sefâ ister isen terk it sefâyı
Vefâ ister isen ko bî-vefâyı
Mahabbet şerbetin bir zerre içür
Ki hasta gönlüne bula şifâyı
Bugün bu nefis müradın terk idersen
Yarın görmeyesin hergiz cefâyı
Kuru ekmeğe doyurmadı nefsin
İşittün Hak habibi Mustafâ'yı
Bicirme nefsinin dürlü taamları
Muhammed yir idi yâven gücâyı
Tenünü bezeme dürlü don ile
Resûl giydi müdam eski abâyı
Sen ümmetsin uyuma gaflet ile
Ol ihya ider idi her gicayı
Sözüm sanadur *Eşrefoğlu Rûmî*
Sakın dünyaya uydurma hevâyı
İdegör nefesine zecri kayurma
Ölümünden öndin ölüb bul bekâyı

VI

Anın aşkı gerek bana gerekmez dünya ukbâyı
Ki aşkdur maksudum ancak kodum cümle temennâyı
Mahabbet dadın evvelde kodı canım dimağında
Kamudan el çeküb bu can anın ister o Mevlâ'yı
Muhîb mahbub mahabbet bil hakikatte bular birdir
Anınçün anı sevenler kodular külli sevdâyı
Anın derdini bilmeyen cihanda nesne bilmedi
Gerekse varsun ol yüz yıl okusun ağ ü karayı
Anın aşkı kitabından şular kim okudu bir harf
Hep ismi resmi mahvoldu unuttu cümle masivâyı¹⁸
Ben ol şehbâz-ı kudsîyem kolundan uçtum ol şahın
Şikârim süre getürdüm kim avladım bu sahrâyı
Avin aldum yine döndüm varub şah koluna kondum
Cemâline bakub her dem iderüm hoş temaşâyı
Ben ol serbaz-ı ünsîyem yolunda can ü baş virdüm
Bugün gördüm ıyan anı kodum va'de-i ferdâyı
Şerabı lâ-yezaliden içüb hayran ü mest geldim
Sözüm mestane anınçün ider nükte-i garrâyı
Niderim şol dili ben kim anın söylemeye razın
Niderim şol gözi ben kim ki göremeye dilârâyı
Var *Eşrefoğlu Rûmî* sen bu razı ârife söyle
Ki her bir bî-haber âmî ne bilsün bu muammâyı

VII

Hakk'ı sev Hak sevenlerden tolundurmaz cemâlini
Velî sevmeyene hergiz tadırmaz vasl-ı balını
Budur bil âdeti Mevlâ sevmez sevmeyeni aslâ
Kovar kurb-ı civarından ider ba'dü azâbını
Tamu odundan artukdur anın ayrılığı odu
Bu oda kimse yanmasun bu ayruluk firâkını

¹⁸ Vezin için "masvayı" okunacak.

Bana ansız gerekmez can bana ansız ne din îman
Cemâl-i kâ'besin buldum idem bir hoş tavâfını
Bana îman ü din oldur ki sevem ben anı kâmil
Ki kıble idinem daim anın zülfü siyâhını
Bu akl ü bu gönül bu can bu mal ü milk bu hanüman
Kamusunu virüb aldım anın ışkî belâsını
Bana ne ilm ü ne fetva bana ne zühd ü ne takvâ
Bana şûride vü şeyda içürdü aşkı câmını
İçüb camını mest oldum *ene'l-Hak* demini urdum
Ne beni ne anı bildüm verimezem nizâmını
Ki andan yine bu camî tolu sundu vü içürdü
Beni bir sahva çıkardı ki andan seçtim alını
Şerab-ı sâfi içildi elinden alı saçıldı
Yüzünden burka açıldı ıyân eyledi râzını
Bu râzî ol bilür kim aşk anı mahv ü fenâ kıldı
Fenasız ömre irişdi bulub Dost'un bekâsını
Bu *Eşrefoğlu Rûmî*'nin sözün ârif bilür ârif
Ne bilsün değme bir nâdân bu uşşakın kelâmını

VIII

Dün ü gün durma zikret ol Hudâ'yı
Ki anın zikri virür cana sefâyı
Bu fanî ömrü Dost yoluna harcet
Dilersen bulasın ömr-i bekâyı
Belâsını anın baş üzre çek kim
Diye Dost dahi sana *dost bîyâyı*
Sözün işitme değme bir habisin
Refik idinme her bir bî-nevâyı
Nice bir nice bu ten-perver olmak
Nice kılmak bu nefse merhabâyı
Meğer gergessen avın oldu mürdâr
Hemin saydı demezsin sen hümâyı
Cihan yüzine geldüğüne bakma
Döner yüzi ider bir gün cefâyı

Dilersen Hak kıla sende tecelli
Gönülde koma hergiz masivâyı
Meleklerden öte seyran gerekse
Bu cismin sıkletine kıl devâyı
Gözünden sil enâniyyet sebalin
Dolu Hak göresin arz ü semâyı
Bu aşk bahrinde *Eşrefoğlu Rûmî*
Çıkardı dürri ol girân-behâyı
Bu deryanın kenarın bekle zinhar
Ko bir dürlü dahı tedbîr ü re'yi
Bu gevher elüne düşe gümansuz
İdesin Hakk'a hamd ile senâyı

IX

Ârif ol kim bilesin esrârını
Bu gözünle göresin envârını
Heşt bihiştten fârîğ ol can terkin ur
Bunda bul yâri bugün ko yarını
Kim ki bunda bulmak ister yârini
Varsın ol hep yâre virsün varını
Yârini yarına koyan kimseler
Bellüdür terk idemez ağyârını
Her kim ağyâra uyub yâri kodı
Tâ ebed görmeye ol dildârını
Yâre yâr olmak gerek yâr isteyen
Yâr için komak gerekdir ârını
Bunda bugün yâre sen yâr ol dahi
Fârîğ ol var kim bulur yâr yarını
Gayri terk eyle ki ayne iresün
Yûyasın aynile gayrın bârini
Yârdan ayru bir nefes olmayasın
Çün viresin yâre gönül şârını
Kande baksan yâri göresin heman
Görmeyesin bir dahi deyyârını

Ârif anladı ve gafil tanladı
Eşrefoğlu Rûmî'nin sözlerini

X

Zehi bahtlu şu canlar kim bulur anın visâlini
Zehi devletlü gözler kim görür anın cemâlini
Zehi baht ü saadetler zehi lûtf ü inâyetler
Zehi şadi beşâretler ki işidür kelâmını
Zehi tûti vü kumriler ki vasl-ı sükkerin yirler
Didara karşı dururlar içüb kevser şerâbını
Zehi bülbüller öterler anın didarına karşı
Zehi âşıklar okurlar anın hüsnî kitâbını
Îlâhî sen müyesser kıl bu *Eşrefoğlu Rûmî*'ye
Ki ol meclis-i âlîde dura kavşura elini

XI

Zehi âşık ki ma'sûku Hak oldu
Zehi kulak ki Hak söze sak oldu
Zehi göz kim gözedür daim anı
Zehi dil zikri Hak anda çok oldu
Zehi gönül ki Hak aşkile doldu
Cihanın zehri ana tiryak oldu
Zehi nefis Hak'dan özgesin unuttu
Ana ircî irdi mülhak oldu
Ne can kim تنها geldi bu cihâna
Nazar kılmadı ferd-i mutlak oldu
Zehi kim dün ü gün kıldı taat
Varıcak Hazret'e yüzi ak oldu
Bu varlıktan geçen irişdi vara
Yok olmadan ol âşık kim yok oldu
Bekâ bulmak dilersen var fenâ ol
Bekâyâ yol fenâyâ varmak oldu

Toz oldu kalkdı yirden götürildi
Ayaklara şular kim toprak oldu
Cihanda ölmedin şunlar ki öldü
Ölümsüz dirliğe ol elyak oldu
Bu şöhretten geç *Eşrefoğlu Rûmî*
Ki âşıklara şöhret tuzak oldu
Elin çek fârîğ ol cümle cihandan
Sana çün bu cihan bir uğrak oldu

XII

Gör elden yüzini yârın belâ bana şikâr oldu
İnildüm arttı gün günden gözüm yaşı bınâr oldu
Gözüm deyyârı¹⁹ hiç görmez akar kanlu yaşı durmaz
Bu derd ü bu fîrak ile içim dışım yanar oldu
Aceb ya Reb ne derddür bu getirmez gözüme uyku
İçimdeki yanan od hod yaralarum²⁰ yakar oldu
Gönül fikrindedir hayran bu can avare sergerdân
Bu sevdâyâ düşeliden dü âlem bana dar oldu
İnildüm âleme doldı gören eydür buna noldı
Esirgeyüb bu halk derdim girü bana sorar oldu
Benim derdim heman ol yâr bana ne il gerek ne şâr
Bu can ancak anı ister kamusundan bîzar oldu
Yüreğim yâresine hem gözüm yaşı yeter merhem
Geceler subhe dek bu gam bana mûnis ü yâr oldu
Gami yârın heman vardur saadet kimde gam vardur
Şular kim gerçek erlerdür gami bugün çekâr oldu
Var *Eşrefoğlu Rûmî* var bu derdi kılma âşikâr
Sana çün derdi zehrin yâr dolu dolu sunar oldu

¹⁹ Lâleli nüshası: “dünyayı”.

²⁰ Matbu nüshalarda “yarenlerim” şeklindedir.

XIII

Ârife sorgil eğer sorar isen bu haberi
Sana ârif virür ol senden içerü haberi
Haberi ister isen kim vireler cân ile sor
Ki tene zâhir olub gele belüre eseri
Eseri can ile gönle irişüb eyledi mest
Ol eserden yitürür Hallac-ı Mansur bu sırrı
Seyr ile bitmeye işim bu yola bakma güzaf
Murgı ruhun toniser bunda nice bal ü peri
Per-i akl ile uruc eyleyüb irmeye beşer
Kim anın nuruna toymaz ne melek ne beşerî
Beşerî sıfatı yak aşk oduna zerre koma
Girü kendü gözün ile kıl yüzüne nazarı
Nazarı olalı ol bî-nazarın *Eşrefoğlu Rûmî* sana
Gözedür oldı gözün daima Şâm ü seheri
Seheri gözler isen *Eşrefoğlu* ile bile
Ten ü candan geçübün Dost’a idesin seferi

XIV

Bir ben seni seven değil
Cümle âlemdir sevici
Yüz bin ola her köşede
Yoluna canlar verici²¹
Ben kim olam seni sevem
Ya yoluna canım virem
Sevenleri göriceğiz
Ben de bir boynin eğici

²¹ Sadeddin Nüzhet, *Türk Müsîkîsi Antolojisi*’nde bu beyit:

*Yüz bin ola her köşede
Birliğine can verici*

şeklinde görüntüyor. Yazma ve basmalarda “yoluna”.

Varın sorun mürşidlere
Var mıdır bu derde çâre
Hiç ola mı Dost’a ire
Düşman ile dost olıcı
Düşman didüğüm nefsiñdür
Şol tama’ ile hırsındur
Keser tama’ tamaranı
Dost’a âşıkım diyici
Âşık nefsiñe uymadı
Canını virdi doymadı
Kim ki canına kıymadı
Oldur ol yalan dâvici
Âşık kendüden el yudu
Dünyayı ahreti kodu
Hiç anmaz bilişi yâdı
Gendüzün yoğa sayıcı
Durmaz akar gözi yaşı
Hiç unulmaz bağı başı
Ah ile zâr olur işi
Kimse yok hâlin sorıcı
Eşrefoğlu Rûmî gibi
Şöyle mücrim eksikli kul
Arasalar bulunmaya
Nefsi hevâsın koyıcı
Yani ol da âşıkım der
Doyunca yir yatar uyur
Nefsiñe dileği virür
Zî utanmaz lâf urıcı

XV

Yine aşk elçisi geldi irişdi
Yine aşk kadehin can dolu içdi
Yine cûş eyledi canımda aşkun
Yine mevc urdu dürler taşra saçdı

Yine Mansur'leyin hayran ü mestüz
Ene'l-Hak sırrını bu halka açdı
Yine ismim tılısımın bozdu aşkun
Yine canım kuşu pervaza uçdı
Yine canım hüâmâsı şâhîn-var
Şikârın lâmekâna sürdi geçdi
Mekânsız lâmekânda seyrederken
Nişansız bî-nişan saydine düşdi
Yine bu *Eşrefoğlu Rûmî* yine
Buluşdu Dost'a canın saç u saçdı

XVI

Bencileyin yüzi kara
Gelmemiştir hiç bir dahî
Ben itduğüm yazukları
İtmemiştir hiç bir dahî
Daim işim nefis arzusu
Açılmadı gönlüm pası
Bencileyin Hakk'a âsî
Olmamıştır hiç bir dahî
Giydüm dervişler donını
İllâ varmadum yolını
Yolu ben azduğumleyin
Azmamışdur hiç bir dahî
Ömrüm yetişdi âhire
Duruşmadım hiçbir hayre
Bencileyin gönlü kare
Gelmemiştir hiç bir dahî
Her amelim oldu riyâ
Lâyık işim yok Tanrı'ya
Bu ben düşduğüm korhuya
Düşmemiştir hiç bir dahî

Âdem donun donanmışam
Hayvanleyin dirilmişem
Öyle ki nefse uymuşam
Uymamışdır hiç bir dahî
Bezirgânlığa gelmişem
Geçmez metâi almışam
Öyle ki ben aldanmışam
Aldanmamışdır hiç bir dahî
Eşrefoğlu Rûmî nide
İşbu derdi ile gide
Öyle ki ah ü zâr ide
İtmemiştir hiç bir dahî

XVII

Ey aceb bilsem nedir ya Reb bu derdin çâresi
Gün gün arar hiç unulmaz yüreğümün yâresi
Yüreğümün yâresine hiç tabib kılmaz ilâc
Ey aceb var mı dahi benim gibi bî-çâresi
Çâresi bî-çâreliktir yine bu derdin hemân
Çün belâ bürcündedir âşıkların seyyâresi
Gözi yaşlı bağırlı başlı yüreği delik delik
Olmuşam âlem içinde aşkının âvâresi
Her kim inler bu belâdan varsun ol âşık değil
Görsün ana neyleyiser nefsinin mekkâresi²²
Dünyayı mekkareye her kim dolaşdı tâ ebed
Gitmedi gitmeyiser anın yüzünün karesi
Her kimin gönlünde zerre denlü dünya hubbi var
Onu mahrum itdi bilsün nefesinin emmâresi
Dost yolunda âşıkı ger kılsalar yüz bin pâre
Dönmeye Dost Dost deyü çağıra her bir pâresi

²² Matbu *Dîvân*larda: "Görsün ol bir âna neyler dünyanın mekkâresi".

Eşrefoğlu Rûmî bu derde giriftar olalı
Düşdi bir deryâye kim yokdur anun kenâresi

XVIII

Cemi' enbiyâlardan Muhammed cümlemin şâhı
Yüzi nurundan almışlar felekler şems ile mâhı
Yedi kat gökleri geçdi kadem arş üstüne basdı
İrişdi Kâbekavseyn'e tavaf eyledi dergâhı
Anın seyr ü sülûkinden melekler âciz olmuşlar
Ki bin yılda varamazlar o bir demde varıb râhı
Vireydim canımı kurban senin yoluna ey Ahmed
Aceb bir gez yüzün görsem seher vakti sehergâhı
Bu *Eşrefoğlu Rûmî*'nin günahı çokdürür gayet
Şefâat kıl ya Muhammed yüzün şems ü kamer mâhı

XIX

Bana derdin gerek derdin niderem mâl ü nu'mâyı
Bana aşkın gerek aşkın gerekmez özge gavgayı
Yeter bu başda bu sevdâ gerekmez bir dahî gavga
Muhammed Mustafa'dandır süre geldim bu sevdâyı
Zehi gözler ki görürler cemâli gülşenin Dost'un
Zehi tûtî vü bülbüller iderler hoş temâşâyı
Melâmet yolunu tutdum selâmet mülkine yetdüm
Bu âşıklar makamıdır komazlar bunda ra'nâyı
Beni kodum ana gitdim anın ile ana yetdim
Bu *Rûmî* kuludur anın kim bile bu muammâyı

XX

Şeyh beni firkat odına yakdı yandırdı gönderdi²³

.....

²³ Bu parça, yazma ve matbu nüshalarda yoktur, kütüphanemde mevcut babama ait bir mecmuada buldum. Baştan ilk beytin ikinci mısraı eksiktir.

Dili divâne eyledi aklımı hayran eyledi
Gözüm yaşın sel eyledi gıryan etdi de gönderdi
Bir tutıyem şeker yirem şeyhin medhini söyleyem
Şeyh bağçesinde yaylaram bülbül etdi de gönderdi
Şeyhin yavrusuydum uçdum şeyhin tuzağına düşdüm
Nurdan kadeh sundu içdüm mestane kıluf gönderdi
Menem *Eşrefoğlu* imane virdüm küfrümü
Virâne gönlüm şehrini tamir etdi de gönderdi

XXI²⁴

Aşk ile ol âşıkı
Sıdk ile ol sâdıkı
Mahbubudur Hâlık'ı
Sultan Abdülkadirî
Devlet istersen devlet
İzzet istersen izzet
Eşiğinde kıl hizmet
Sultan Abdülkadirî
Âşık olan ülfete
İrağ dimez Bağdad'a
Kadrin bilür ziyâde
Sultan Abdülkadirî
Eşrefoğlu Rûmî
Dervişlerin mahremi
Evliyalar hemdemi
Sultan Abdülkadirî

“K” Kafiyesi

I

Ol zaman kim ben ol Dost'dan
Ayrı düşdüm oldum ırak
Hasret ü derd ü âh ile
Çok ağladım tutdum firak

²⁴ Bu parçayı şifahen Eşrefzâdelerden Safiyüddin Efendi'den duydum.

İstedüm yedi iklimi
Ne Rum'ı kodum ne Şam'ı
Gezdim yürüdüm temami
Başım açık yalın ayak
Yer mi kodum istemedük
Âdem mi kodum sormaduk
Âc ü susuz halvetlerde
Zari kılur idim yavlak
Kimse hâlim bilmez idi
Derdüme em kılmaz idi
Derdüm kime söyler isem
Der idi bana zi²⁵ ahmak
Derdüm benim ol yâr idi
Âlem bana ağyâr idi
Gözüm yaşı revân olub
Akardı sanki bir ırmak
Dirdüm bulam mı ben anı
Komuşdum ortaya canı
Her kim görür ise beni
Delüdür der idi mutlak
Ne uslu ne delü idim
Ne diri ne ölü idim
Dost fikriyle dolu idim
Endişem Dost idi ancak
Dost Dost deyu gider idim
Dost kandedir sorar idim
Dost haberin virenlere
İderdüm yüzümi toprak
İstüyerek buldum eri
Gerçek ere sordum yâri
Didi yeter etdün zâri
Dost sendedür sen sana bak

²⁵ Zehi.

Yürü halvet eyle seni
Senden zerre koma seni
Senden gidericek seni
Dost sende idüben durak
Tutdum ol erin sözini
Çevirdim benden yüzimi
İzledüm kendi özümü
Benden bana göründi Hak
Gördüm âlem Dost'dan dolu
Geldi bana dir ol ulu
Var imdi sen şimden girü
Sen ben defterin oda yak
Yakdım oda defterleri
Terk itdüm ol tertibleri
Gördüm ki key hicâb imiş
Âşıklara bu kara ak
Geçdim bu akdan karadan
İkiliği²⁶ sürdüm aradan
Birliğe yetdüm Dost ile
Birlikte okudum sebak
Eşrefoğlu Rûmî gibi
Gir bu yola gerçek isen
Tâ âşıklar arasında
Sana da diyeler sadak
Bilesin bu muammayı
Yirmeyesin yoksul bayı
Bir bakasın hâs ü âme
Tutmayasın kimseye tak

II

Ben dost hevasına düşdüm
Özge heva neme gerek
Başımda Dost sevdası var
Dahi sevdâ neme gerek

²⁶ Vezin için “ikiliği” okunacak.

Ey zahid-i dünya-perest
Var zühdünü arz eyleme
Ben âşık-ı şûrîdeyem
Zerk ü riyâ neme gerek

Ben Dost yolunda nakdümü
Hep oynayub ütdürmüşem
Çün gitti külli varluğum
Havf ü recâ neme gerek

Ben lâübâli giderüm
İki cihanı niderüm
Sekiz uçmağa meylim yok
Pes masivâ neme gerek

Ben uykumu fikritmezem
Düş görüb tabir itmezem
Ben gelmezem ben gitmezem
Fenâ bekâ neme gerek

Ben mest-i ezel gelmişem
Ben tâ ebed mest giderem
Hiç ayılmaz esrûklüğüm
Zühd ü takvâ neme gerek

Ben Dost ile peymanımı
*Elest'*den ön berkitmişem
Ben Dost'u ıyan görmüşem
Hayal rüyâ neme gerek

Gerçi suretde insanım
Ben suret-i ins ü cânım
Ben fâriğ-i dü cihânım
İşbu gavga neme gerek

Ben *Eşrefoğlu Rûmî*'yem
Ben kadimem ben bâkiyem
Ben ol murg-i lâhûtiyem
Arz u semâ neme gerek

III

Dost yolına gidenlere
Eydam nice gitmek gerek
Kimin ile yoldaş olub
Kimleri terk itmek gerek

Evvel mürşid elin tuta
Kalmaya dünyâ ahrete
Hiç dimeye hâlim nite
Bildüğün unutmak gerek

Çeke bu yolun zahmetin
Rahat bile her mihnetin
İki cihan saadetin
Cümle hiçe satmak gerek

Nefsine zecr ide kati
Hiç anmaya âkibeti
Dost'a bulmağa vuslati
Dün ü güne katmak gerek

Meşgul ola riyazete
Bel bağlaya ibadete
Müştak olan ol Hazret'e
Ne uzanub yatmak gerek

Şol kim geçe kendüzünden
Ne canın ana ne hod ten
Cansız gider Dost'a giden
Dahi diyem netmek gerek

Canlular varımaz yola
Canum diyen yolda kala
Can terk idüb Dost'u bula
Candan sefer itmek gerek

Eşrefoğlu Rûmî yârı
Sevenlerin budur kârı
Ol Dost için ağuları
Sükker gibi yutmak gerek

IV

Yüreğüme şerha şerha yâreler urdı bu aşk
Garet itdi gönlüm ilin yağmaya urdu bu aşk
Şimdi hâkim gönlümün iklimine aşkdur benim
Akla nefse tene cana hükmini sürdi bu aşk
Her sıfat kim nefsin ü aklın ü rûhun var idi
Tartdı seyfullah yürüdi kamusun kırdı bu aşk
Bu gönül hücrelerini tahliye kıldı kamu
Âdemiyyet noktasından sildi süpürdi bu aşk
Kendü varluğile küllî varluğum mahveyledi
Dost göziyle bakdı ol Dost yüzini gördi bu aşk
Çün fenâ dârında menlik Mansûr'u berdar eyledi
Dost işiğinde *ene'l-Hak* nevbetin urdu bu aşk
Dün gün *Eşrefoğlu Rûmî* derdün artar pes neden
Zahmine hod Dost elinden merhem irgördü bu aşk

V

Her kime kim şûle bırakdı bu aşk
Âleme dübdüz anı çakdı bu aşk
Atlası çıkardı giydirdi palas
Tahtlarından şahları yıkdı bu aşk
İki âlemde gönül bağlamadı
Her kimin kim gönline akdı bu aşk
Yazılarda Mecnun'u hayran kodı
Leyli'ye çün bir nazar kıldı bu aşk
Hemdem oldı bir nefes Mansur ile
Boynına urganını takdı bu aşk
Hârut'ı Mârût'ı indirdi yire
Zühre'yi aldı göğşe çıkdı bu aşk
Nicelere bağladı zünnarını
Zühd harmanın oda yakdı bu aşk
Eşrefoğlu Rûmî aşka pek yapış
Çün sana da geldi yolakdı bu aşk

VI

Cihanı hiçe satmakdur adı aşk
Döküb varluğu gitmekdür adı aşk
Elinde sükkeri ayruđa sunub
Ağuyu kendü yutmakdır adı aşk
Belâ yağmur gibi gökden yağarsa
Başını ana tutmakdur adı aşk
Bu âlem sanki oddan bir denizdür
Ana kendüyi atmakdur adı aşk
Var *Eşrefoğlu Rûmî* bil hakikat
Vücut-ı fânî itmekdür adı aşk

VII

Cefâ vü renc ü mihnetdür adı aşk
Firak-ı derd-i firkatdür adı aşk
Virüb rahatleri mihnetler alub
Dün ü gün ah ü hasretdür adı aşk
Bir oddur kim cana düşmüş yanadur
Yürek dolu hararetdür adı aşk
Kararı yok bu aşkın bî-karardur
Ki dürlü dürlü hâletdür adı aşk
Münezzehdür gehi iki cihandan
Dükâlıden feragatdür adı aşk
Gönülde derd-i yâr ancak hemindür
Bu halkdan kamu uzletdür adı aşk
Bu aşkı kimse vafsetmez dil ile
Gam ü gusse vü hayretdür adı aşk
Sıfatdır ma'suka bu aşk-ı âşık
Ki âşık ma'suk bir zatdur adı aşk
Bu aşkı ol bilür kim âşık oldu
Nice tevhid-i vahdetdür adı aşk
Sorarsan aşkı *Eşrefoğlu Rûmî*
Temam Dost ile vuslatdür adı aşk

“L” Kafiyesi

I

Bu dünyaya virme gönül
Dünya sana kalur değül
Dünya seven Dost katine
Yüz ağıyle varur değül

Bu dünyanın mahabbeti
Şol ağulu bal gibidür
Ağusin bilen ol bala
Parmağını banar değül

Bu dünyanın zehri katı
Cana irer mazarratı
Zehrini bilmeyen bunun
Kendüyi sakınur değül

Bu dünyayı dirüb yığma
Âhır koyub gitsen gerek
Koyub gideceğin sanan
Dünyayı devşürür değül

Âşıklarun gönli kuşu
Düşmez dünya tuzağına
Gerçek eren bu dünyayı
Hiç muhale alur değül

Ol Hak habibi Mustafa
Bu dünyeye cife dedi
Ol kim usu olan kişi
Cifeye aldanur değül

Pes yine mahrem olmağa
Şah’a bir şahbaz²⁷ gerek
Yoksa değme kuş avlayub
Avı Şah’a varur değül

²⁷ Vezin için “şahıbaz” okunacak.

Eşrefoğlu Rûmî sen de
Eğer Şah'a mahrem isen
Himmetin gözüne kevneyn
Zerre denlü gelür değül

II

Gel bu aşkın şerbetinden bir kadeh nûş eylegil
Gel bu aşk ile başunı tâ ebed hoş eylegil
Gel berü gel aşk elinde dolu peymanе götür
Gel bu mecliste bugün sen canı sarhoş eylegil
Gel bu âşıklar önünde yire sal namusunu
Gel bu zühd-i aşka değış aklı medhuş eylegil
Gel bu aşk bazarına gir yoğa sat hep varını
Gel berü külli hevesden gönlünü boş eylegil
Gel bi külli masivadan yüz çevir yum gözüni
Gel bugün can gözün aç Dost yüzüne dûş eylegil
Gel bu aşk ile bugün katreni deryaya ilet
Gel berü derya ile derya olub cûş eylegil
Gel bu aşk deryasının dirmek dilersen dürlerin
Gel bu *Eşrefoğlu Rûmî* sözlerin gûş eylegil

III

Ger kadîmî dost gerekse ol kadîmi iste bul
Andan özgesinden arın var anun derdiyle dol
Andan ayru hep fenâdur bâki oldur lâ-yezal
Dün ü gün var ana hizmet eyle sen gerçek kul ol
Kim ana gerçek kul olsa tâ ebed âzâd olur
Hiç zeval irmez ana çün Dost anı kıldı kabul
Dünyenin lezzetine aldanma kim tizcek geçer
Heşt bihiştten fâriğ ol kim bulasın Hazret'e yol
Var götür külli hevesden gönlünü ey yol eri
Varluğun yokluğa değışür ölümünden öndin öl

Ölümünden öndin ölendir bugün Dost'ı gören
Bu sözüm hakdur inan öyle buyurdu Resûl
Bundan içerü dahi sözüm var diyem anlar isen
Var seni küllî yitür ta sen gidesin kala ol
Andan anın gözi ile bak neye bakar isen
Hak görüne sana küllî fevk ü taht ü sağ ü sol
Eşrefoğlu Rûmî'nin tut pendini talib isen
Hak nuru ta gönlüne senin dahi ide nüzûl

IV

Canlar canın ister isen
Bu cism ü candan fâriğ ol
Gerçek Hakk'a âşık isen
İki cihandan fâriğ ol
Bu meydana girdin ise
Nefsin boynun urdun ise
Kibr ü kîni sürdün ise
Dost ü düşmandan fâriğ ol
Aşk şerbetin içdün ise
Can gözüni açdun ise
Dost ile buluşdun ise
Ası ziyandan fâriğ ol
Gafletten ayıldun ise
Kendüzüne geldün ise
Fesad işden döndün ise
Tertib düzenden fâriğ ol
Ölmezden ön öldün ise
Ger sen seni bildün ise
Yola boyun virdün ise
Bu ad ü sandan fâriğ ol
Mürşid elin tuttun ise
Dünyayı terk itdün ise
Hak sözün işittün ise
Viren elinden fâriğ ol

Eşrefoğlu Rûmî sen de
Eğer gerçeklerden isen
Fâriğ ol bu cümlesinden
Kevn ü mekândan fâriğ ol

“M” Kafiyesi

I

Gâh kendüme gelürem
Gâh yavi kılınuram
Gâh yok ile yok oluram
Gâh varlukda bulunuram
Gâh denizlere düşerem
Mevc urub taşra taşaram
Nâdân eline düşerem
Kem behâya alınuram
Gâh çıkaram bu göklere
Dönerem çarh ile bile
Gâh ay ile bedr oluram
Gâh gün ile dolanuram
Gâh nebât olub biterem
Gâh toprak olub yiterem
Gâh et gâh kan söğük olub
Bu tenlerde çalkanuram
Gâh Arafât’a çıkaram
Lebbeyk urub baş açaram
Gâh kurban yirine gelüb
Koç olub boğazlanuram
Gâh hanigahda sofiyem
Gâh meyhanede fâsikam
Gâh raksa girüb dönerem
Gâh saz olub çalınuram
Gâh onaram gâh azaram
Bu halk içinde gezerem
Gâh şah olub şahbaz olub
Şikâr idüb avlanuram

Gâh elüme çevkân alub
Girerüm aşk meydanına
Gâh top olub Dost önünde
Şarkdan garba yuvarlanuram

Gâh hâsü'l-hâs oluram
Gâh Hızır İlyas oluram
Yürürem yaşda kuruda
Yüklülere bölünürem

Gâh deniz gâh göl oluram
Gâh Sultan gâh kul oluram
Gâh bahar gâh gül oluram
Elden ele yilinürem

Gâh şakird ü gâh üstadem
Gâh dadsitan ü geh Âdem
Gâh Şirin gâh Ferhâd'em
Kaya kesüb eğlenürem

Gâh av gâh avcı oluram
Gâh yol gâh yolcu oluram
Gâh yürürem gâh araram
Menzil menzil dinlenürem

Gâh ne menzil var ne makam
Ne vücûd vardur ne adem
Hak'dan gayrı yok vesselâm
Ya ben kande dolanuram

Gâh muti' gâh âsiyem
Gâh âlim ü gâh âmiyem
Gâh *Eşrefoğlu Rûmî*'yem
Bu dillerde söylenürem

II

Yüzünü görelî hayran olmuşam
Bilmezem ben ben mi yâ sen olmuşam
Düşmüşem aşk bahrine gavvâs olub
Bahr içinde gevhere kân olmuşam
Zahiren gerçi fakirem nâtivân
Bâtinen kevneyne sultan olmuşam

Kaf ber kaf hâkimem hükmeylem
Mühr elimdedir Süleymân olmuşam
Gulgulemle yirler ü gökler dolu
Ben hemin dillerde destân olmuşam
Mü'mine ikrarı sıdk ile sefâ
Münkire inkâr ü tuğyan olmuşam
Eydün ol derdlülere gelsün berü
Kim bugün her derde derman olmuşam
Sırrımı bilmez benim ins ü melek
Sırr içinde kim ne pinhân olmuşam
Gerçi kim ben *Eşrefoğlu Rûmî*'yem
Cümleinin istediği ben olmuşam

III

Ezelden aşk odına yâne geldüm
İçdim aşkın şerabın kane geldüm
Cüda düşmüş yârinden bir garibem
Visâlin isteyü hicrâne geldüm
Şu bülbülem ki gülden ayrı düşdüm
Firakile bu hâristâne geldüm
Kararım yok cihandan tiz giderüm
Bu sûret milkinge mihmâne geldüm
Benim Yusuf bugün Ken'an ilinde
Beden mısırındaki Sultân'a geldüm
Bana dûzehdür ansuz kamu cennet
Anın gayrine çün bî-gâne geldüm
Bu nefsin leşkerin kırmâğa dâim
Behadır oluben meydâne geldüm
Gazâ etmekliğe bu nefsi şûma
O Dost yolına can kurbâna geldüm
Şikârım süre bu sahraya çıkdum
Adam iletmeğe ol Sultan'a geldüm
Hakk'ı bilmeğe geldüm bunda bellü
Ne cennet hûr ü ne rıdvân'a geldüm

Hakk'a bildim ki âdem doğru yoldır
Anınçün azm idüb insâna geldüm
Bugün bil Dost'u *Eşrefoğlu Rûmî*
Yarın dime ki vah pişmâne geldüm

IV

Kararı kalmadı canın nidem pes azm-i yâr idem
Yıkam bünyâdını nefsin dağıdam târ ü mâr idem
Düşem derdine ol yarın uram terkini ağyârın
Visâline bu hicrânın ola bin can isâr idem
Tasarrufdan elim çekem varam bir kûşede çökem
Dün ü gün göz yaşı dökem işim âh ile zâr idem
Bana aşk oldu çün hâdî gönülde urdı bünyâdı
Koyam bu ehl ü evlâdı beni aşka uyar idem
Niçe gurbet niçe firkat niçe bu halk ile ülfet
Bulmadım beni halvet ki bu derde timâr idem
Uram aşk odını cana niteki yana pervane
Olam şöyleki divane melâmet ihtiyâr idem
Belâsın nûş idem aşkın sedasın gûş idem Dost'un
İrem şahin varam Şah'ın cemâlini şikâr idem
Taallûk kat'idem benden geçem bu can ile tenden
Tecelli çün gele andan kamu leyl ü nehâr idem
Teberra eyleyem candan bırağam ben beni benden
Ne kim var ariye andan benüm nem var ki var idem
Var *Eşrefoğlu Rûmî* var öligör ölmedin zinhâr
Bu derde bu olur tîmar ki dâim derd-i yâr idem

V

Bugün işbu yola merdâne geldüm
Visâli şem'ine pervâne geldüm
Elüme aşk çevkânını aldum
Top idüb başumu meydâna geldüm

Ezel nûş itmişem aşkın şerabın
Ebed ayılmazam mestâne geldüm
Susamış canları kandırmağ için
Elümde dopdolu peymâne geldüm
Kayırmazam hezaran müddeîden
Anın aşkiyle çün bî-gâne geldüm
Namusum şişesini taşa çaldım
Niderüm arı çün dîvâne geldüm
O meclis mestiyem hem sâkisiyem
Sürerüm devrümü devrâne geldüm
Seladur derdlü gönüller seladur
Tabib ü hâceyem dermâne geldüm
Ben ol şahînem uçdum Şah kolundan
Şikâr eylemeği cevâlâne geldüm
Seladur kim gelürse Şaha iletem
Delil olmağa her insana geldüm
İman donın Muhammed meclisinde
Giyüb tavusleyin cevâlâne geldüm
Âşıklar dârını gördüm dikilmiş
Kararı kalmadı meydana geldüm
Benim bu *Eşrefoğlu Rûmî* mücrim
Ki âşıklaruma ihsâne geldüm

VI

Şöyle kim bî-dil ü bî-cân olmuşam
Kendü ahvâlîme hayran olmuşam
Gâh beni ben bilmezem kim kandeyem
Gâh cem ü gâh perişân olmuşam
Gâh oldum bî-nişan gâh ü bâ nişan
Gâh nişansuz mülke sultân olmuşam
Gâh ferîşteh olmuşam gâhî perî
Gâh dîv ü geh Süleymân olmuşam

Gâh oldum Şeyh San'an-i zeman
Gâh tersâ geh müsülmân olmuşam
Gâh bulut olub semaya ağmışam
Gâh katre gâh umman olmuşam
Gâh havadan yağmur olub yağmışam
Gâh nebât ü gâh hayvan olmuşam
Gâh od u su yil ü toprak ferd ferd
Gâh tıyn gâh tıynde pinhân olmuşam
Gâh ısı geh soğuk gâhî i'tidal
Gâh damarlarda girüb kan olmuşam
Söyleyen hem söyleden her natıkı
Tenlere cân câna cânân olmuşam
Gâh mescid gâh sâcid geh sücud
Gâh deyr ü gâh ruhbân olmuşam
Gâh sakî gâh sâgâr gâh mey
Gâh esrük gâh mestân olmuşam
Gâh Türk ü geh Arab gâhî Acem
Gâh Hindu gâh Yunan olmuşam
Gâh kış u gâh u yaz ü gâhî bahar
Gâh bülbül geh gülistân olmuşam
Gâh cism ü gâh cevher geh arâz
Gâh maadine girüb kân olmuşam
Gâh berr ü gâh bahr ü geh serab
Gâh imâret gâh virân olmuşam
Gâh zemin ü geh zeman gâh asüman
Gâh zemanı döndüren ben olmuşam
Gâh Tûr ü gâh münâcât gâh Mûsâ
Gâh Fir'avn gâhî Hâmân olmuşam
Gâh îrâd geh mürîd ü gâhî mürad
Gâh küfr ü gâh îmân olmuşam
Gâh dûzeh gâh muazzeb geh azab
Gâh cennet gâh rıdvân olmuşam

Gâh renc ü gâh renclü geh tabib
Gâh nâle gâh efgân olmuşam
Gâh bu cümlesinden oluram berî
Ne melek ne cin ne insan olmuşam
Eşrefoğlu Rûmî'yem ben kim bugün
Kesret ü vahdetde yeksân olmuşam
Ben Süleyman-ı zemânım kuş dilin
Söylerem âlemde destân olmuşam
Nisbetim yol masivallaha benim
Bir beş on gün bunda mihmân olmuşam
Şahinem Şah'ım şikâre gelmişem
Bu bîşede gör ne arslan olmuşam
Saydimi aldum yine döndüm şeha
Varuben şehbâz-ı şâhân olmuşam

VII

Raziyem derdine yârin men şikâyet itmezem
Kendü hâlîm söylerem gayri hikâyet itmezem
Derd ü mihnet yoldaşımdur bu yola azm ideli
Dost belâsından başum bir dem selâmet itmezem
Her ne kim Dost'dan gelür sâbir ü şâkir durmuşam
Âşıkam derdüm yeter özge ferâset itmezem
Niceler yârin visâline irişmeğiver
Çün irâdet Dost elinde ben acâlet itmezem
Aşk ile bilişeli illetle kılmadum amel
Cennet ü hûr ü kusûr için ibâdet itmezem
Her ne kim işledüm ise bî-garaz işlemişem
Bendeyem tâcir değülem ben ticâret itmezem
Geçüben as u ziyandan lâübâli giderem
Dost'a gider çün gönül gayre delâlet itmezem
Dost önünde nefis ile dün ü günü cenk iderem
Nefsim ile dost olub Dost'a adâvet itmezem
Dost bana nefsini kahr eyle berü gel didi çün
Nefsimi kahr eylerem hergiz inâyet itmezem

Dost yüzün göstermedin bildüm ki benlikmiş bana
Benlik evin yıldım ü yakdum imâret itmezem
Korku kaygu ar ü namus olmaya âşıklara
Dost için baş oynaram vehm ü hayâlet itmezsem
Eydürem âşıklara aşkdan haber şimden gerü
Âşikâre gün gibi gizlü işâret itmezem
Söyle *Eşrefoğlu Rûmî* derdüni âşıklara
Dime kim ben gizlerem aşkı melâmet itmezem

VIII

Vatan arzuladım bundan giderüm
Koyub bu varluğu andan giderüm
Yuvamı özledim şurîde oldum
Uşadub bu kafes tenden giderüm
Dilerüm sabr idem bir dem firâka
Alur şevk sabrımı benden giderüm
Sefer kılmağ için ol Dost iline
Yıkub işbu beden mısırın giderüm
Bozarum bendini işbu tılısmın
Bu cism ayrılmadın candan giderüm
Ezel vaslı şerabın içmiş idim
Ayılmadan humarundan giderüm
O meclis zevki zâil olmadı hiç
Sefâ bulmadım ağyârdan giderüm
Elest savtın henüz dinler kulağum
Temamet doldum ol ünden giderüm
Hayali şöyle doldu gönlüme kim
Beni bensiz kodu benden giderüm
Yürek kaynar bu can oynar bedende
Gönül cûşi geçer hadden giderüm
Visâli önüme düşdi Habibin
Nice ayru olam Dost'dan giderüm

Dime bu sözi *Eşrefoğlu Rûmî*
Şulara kim dimez bundan giderüm

IX

Aşk sayrusu olanlara
Gelsünler timâr eyleyem
İçürem aşk şerbetini
Dostdan haberdâr eyleyem

Açam bâtını gözini
Göre kendü kendüsini
Dost’a döndürem yüzünü
Âlemden bîzar eyleyem

Söyündürem nefsi odın
Bozam tılsımının bendin
Götürem benliği bendin²⁸
Ol dostu yular eyleyem

Ol taş olmuş gönüllere
Uram aşkun külünkini
Ab-ı hayatı akıdam
Gönlünde bınar eyleyem

Hak bu gönüller kuflünün
Miftahını bana virdi
Açam gönli kilidini
Gencini izhâr eyleyem

Ben dalmışam aşk bahrine
Sataşmışam gevherine
Ol gevherden âşıklara
Gelsünler îsâr eyleyem

Ben Dost’ı görüb gelmişem
Devranım sürüb gelmişem
Dost dostlara gelsün dedi
Geldim ki haber eyleyem

²⁸ Matbu nüshada “seddin”.

Kulavuzuyam ol yolun
Dilin bilürem ol ilin
Cem'eyledüm kabilemi
Pes Dost'a sefer eyleyem
Varam ol canlar cânını
Ol ma'denlerün kânını
Ol iki cihan fahrini
Kabile-salâr eyleyem
Gel bu kabileye katıl
Olmasun amelin bâtl
Gelsün âlim gelsün câhil
Cafer-i Tayyâr eyleyem
Hakikat bahrine daldum
Ma'rifet gevherin buldum
Tarikatde satam alam
Şer' ile bazar eyleyem
Tutdum Muhammed şer'ini
Hem göreklü sünnetini
Dün ü gün salevatını
Dilimde tekrâr eyleyem
Eşrefoğlu Rûmî ile
Gel Dost'a bile git bile
Pek yapışgıl eteğine
Dimegil kim âr eyleyem

X

Ey Dost senin yolına
Canum vireyin canum
Aşkını komayayım
Oda gireyim canum
Bu dünya âşıklara
Bir aldangaç olurmuş
Bu yalan aldangacın
Terkin urayım canum

Çün ömür göçer imiş
Can kuşu uçar imiş
Yoluna cism ü canı
Harca süreyim canum
Beni sana vireyim
Sensüz beni nideyim
Ben senün Hazret'ine
Bensüz varayım canum
Vahdetin şerabından
Bir cür'a nûş ideyin
Ene'l-Hak çağırayın
Feryad urayım canum
Halka gavga salayım
Ben dahî Mansur'leyin
Zülfünde asılayım
Dâre varayım canum
Ger beni senün için
Yetmiş gez öldüreler
Bin gez dahî ölmeğe
Boyun vireyim canum
Meşâyihiñ himmeti
Kılıcını alayım
Kendü nefsim boynunu
Kendüm urayım canum
Benden bana yakınsun
Canımdan sevgülüsün
Ya ben seni isteyü
Kande varayım canum
Sen canımın canısın
Cevherimin kânısın
Vaslın haberin girü
Sana sorayım canum
Eşrefoğlu Rûmî'yi
Aradan tarh ideyin
Senün ile bâkıyem
Seni göreyim canum

XI

Duymasun bu can gönül ben Dost’a pinhan giderüm
Akl ü can bî-gânedür bî-dil ü bî-can giderüm
Masiva rengin döküb aşk ile hemreng oldum uş
Kodum insan varluğunu şöyle uryan giderüm
Bana ne ilm ü amel ne küfr ü iman nisbeti
Kamusundan el yudum aşka uyuben giderüm
Elveda olsun sana ey zühd ü takvâ elveda
Cezb idüb çekdi beni ol bahr-i umman giderüm
Yedi tamu sekiz uçmak bir dem anlamaz beni
Lûtf idüb irciî tablın urdı Sultan giderüm
Bu harabatın niçün mi’marı olam çünkü ben
Dost ile kıldum ezelde ahd ü peyman giderüm
Eşrefoğlu Rûmî’yem aşkı şerabından anın
Tâ ebed şurîde sevda mest ü hayran giderüm
Ol şerabın cur’asına virmişem kevineyi ben
Vasl îdine irüb canımı kurban giderüm

“N” Kafiyesi

I

Senin aşkun kime kim düşdi ey cân
Ne mezheb kodı ne din ü ne îmân
Ne dünya âhiret ne zühd ü takvâ
Ne gayret âr ü namus ne ad ü san
Ne ilm ü ne amel ne akl ü tedbir
Ne havf ü ne recâ ne şer’i erkân
Kamu yağmaladı aşkun ey Dost hay
Suret mülkin yıkub eyledi virân
Fakir eyledi halk içinde anı
Ana ta’n ider oldu dost ü düşmân
Bırakdı halk diline anı yavuz
Temamet âleme eyledi destân

Bu aşkun oynına hiç kimse doymaz
Kapularda kul oldu nice sultân
Bu aşk zencirine çünkim çekildi
Koyundan dahi yavaş oldu arslân
İşittin âşık oldu şah-ı Edhem
Giyüb bir çul cihanda itdi seyrân
Şunun kim aşk alubdur kamu varın
Olubdur deyr ü kâ'be ana yeksân
Ezelden kim ki içdi aşk şerabın
Ebed şöyle gider ol mest ü hayrân
Kimin kim canına aşk odı düşdi
O dem kaynadı taşdı hemç ü ummân
Bu aşk gevherlerin taşra bıraktı
Eğer talib isen dir anı râygân
Bu gevheri ne bilsün değme sarraf
Ne anlasun bu remzi değme nâdân
Bu hikmete ne Eflâtûn iriştı
Bunu ne Calinus bildi ne Lokmân
Bu dili canlular bilmedi hergiz
O bildi bu dili ki oldu bî-cân
Bu aşk esrarın *Eşrefoğlu Rûmî*
Ko söyleme ki bilmez bunu insân
Bu ab ü kil libasından çıkarsan
Ola bu mani'ler sana da âsân

II

Habîr olmak dilersen bu haberden
Ur aşk okın öte geçsün ciğerden
Ciğer kanun gözünden yaş yerine
Akıt kim duya canun bu eserden
Cemi'i varını hiçten hiçe vir
Feragat ol yürü nef' ü zarardan

Yüzünü toprağa ur kibri terk it
İnildüni giçür Şâm ü seherden
Ufut şöhet bütün yandur oda hem
Gel öğren âşık isen bu hünerden
Şeker yimek dilersen tûti olgıl
Ki karganın nasibi yok şekerden
Aşkî inkâr ider münkir münaфіk
Ki kalbi hâlidir bu derd-i serden
Ko ol münkiri inkârında dursun
Ki anın gönli katıdır hacerden
Gel Eşrefoğlu Rûmî²⁹ le bile git
Ki emin olasın dürlü hâterden
Kuşangıl aşk ile Dost işiğinde
Belüne hizmet için bu kemerden

III

Bu dervişlik yolına sıdk ile gelen gelsün
Hak'dan özge ne ki var gönlinden silen gelsün
Dervişlik didükleri bî-nihayet denizdür
Bu payansuz denizin mevcini duyan gelsün
Dervişlik didükleri bir dükenmez kân olur
Hâs ü âm kul u sultan bu kândan alan gelsün
Derviş dolu nur doğar her lâhza göğe ağar
Ben diyen doğru haber canına kıyan gelsün
Dervişin gözi açık dün ü günü uyanık
Bu söze Tanrı'm tanık bakmadın gören gelsün
Dervişin kulağı sak Hak'dan alur ol sebak
Deprenmedin dil dudak sözi işiden gelsün
Dervişin kolu uzun çıkarur münkir gözün
Şarkdan garba dübdüzün konmaduk²⁹ iren gelsün

²⁹ Matbu nüshada "sonamaduk" yazılı.

Dervişler Hakk'ın dostı canları ezel mesti
Aşk şem'ini yakdılar pervane olan gelsün
Bu *Eşrefoğlu Rûmî* dervişliğe geleli
Nefsindendir çekdiği nefsin öldüren gelsün

IV

Ey dervişem diyen kişi
Gayre gönül virme sakın
Canını aşk odı sanub
Nefs odına urma sakın
Bu aşk odı âşıkların
Canın yakar ol Dost için
At canını aşk odına
İki sanub durma sakın
Aşk denizi derin olur
Yüz bin yüzgeçler boğulur
Kenarı yok bu denizin
Çıkam deyü sorma sakın
Bu denizin yüzgeçleri
Cansuz olur bahrileri
Can terkini urmayınca
Bu denize girme sakın
Bahrisisin bu denizin
Eşrefoğlu Rûmî sen de
Az az çıkar aşk gevherin
Kendüzünü yorma sakın

V

Arşdan yüce kurulmuş
Sayvanı dervişlerin
Arş u kürs levh ü kalem
Hayrânı dervişlerin
Dolu dolu kadehi
İçerler Dost elinden
Nişansız bî-nişanda
Cevlânı dervişlerin

Dervişler Dost'a gider
İki cihanı nider
Mekânsız lâmekânda
Seyrânı dervişlerin

Neliksiz niteliksiz
Bakarlar Dost yüzine
Payansız devr içinde
Devrânı dervişlerin

Dervişleri Hak sever
Kur'ân içinde öğer
Hazret işğindedür
Divânı dervişlerin

Âdem yaradılmazdan
Elestden ilerüden
Ahdleri var Dost ile
Pinhânı dervişlerin

Dervişlerin sözünü
Feriştehler anlamaz
Dört kitabı cem'ider
Lisânı dervişlerin

Hızır'a yoldaş olmaz
Mûsa'ya sır dimezler
Berkeşübdür Dost ile
Peymânı dervişlerin

Cümle yaradılmışın
Dervişler dilin bilür
Süleyman neden bilmez
Zebânı dervişlerin

Dervişler işbu mülke
Teferrüce geldiler
İki cihandan öte
Cihânı dervişlerin

Bu *Eşrefoğlu Rûmî*
Dervişlerin mahremi
Abdülkadir Sultan'dır
Sultânı dervişlerin

VI

Kârban gitti ne yatarsun eyâ gafil uyan
Yol uzak menzil ögeş çokdur haramiler inan
Hubb-i dünyayı refik idinme eyle key hazer
Kim ağudur öldürür kalbi iricek bî-güman
Hubb-i Hakk'ı yoldaş it kim diri tuta kalbini
Hubb-i Hak âb-ı hayatdır kalb-i mevte vire can
Nefsine uyma nefsin diriliği hayvanidür
Diri gönüldür bulan hur ü kusur ile cinan
Yol yerağın kılmadın geldi iriştî üş ecel
Ansızın tutar boğazunı serür virmez aman
Ömrünü olmaz yire harc eyledün sen bilmedün
Bunda ası didiğün anda ebediser ziyan
Giceler uyku ile gafletde geçdi duymadun
Gündüzün nefsin mürâdıdır işin bil bî-güman
Hak seni bu dünyeye saldı ziraat idesin
Sen ne ekdin ne biçersin hasılın yok bir saman
Vah eğer bundan bu hâl ile eğer gider isen
Varıcak anda idisersin nice zâr ü figan
Virme *Eşrefoğlu Rûmî* gönlünü dünyaya sen
Nice mâli çoğı gördün giydi gitdi bir kefen

VII

Tecelli şevki didarın beni mest eyledi hayrân
Ene'l-Hak sırrını candan anıncün kılmazam pinhân
Aceb hayran ü mestem kim biliştin bilmezem yâri
Gözüm her kande kim baksa görünen suret-i Rahmân

Benem her derdlü dermanı benem her ma'denin kânı
Benem ol dürr-i bî-hemtâ benem ol bahr-i bî-payân
Semada seyrider sırrum cihanı tuttu envarum
Mukaddesler cemiisi benüm sırrumda sergerdân
Bu ay ü gün bu yıldızlar bu giceler bu gündüzler
Bu yazlar kışlar ü güzler benim emrimdedür yeksân
Çürümüş tenlere bir gez eğer dirsem *bi iznî kum*
Yalın ayak ü baş açık duralar kamusu uryân
Benüm ilm-i ledünnümden hezeran Hızır olur âciz
Benüm her bir tecellimde nice bin Musi'ler hayrân
Cihan tılsımının bendi benüm elümdedür şimdi
Benem bugün bu meydanda benümdür top ile çevkân
Benem şahı bu meydanın benem devri bu devranın
Benem canı bu canların benümle diridür her cân
Benem Mansûr'ı dâr iden benem ağyârı yâr iden
Benem her varı var iden benem her giden ü duran
Değülüm oddan u sudan veya toprak u ya yilden
Ben irden var idüm irden henüz yoğidi bu ezmân
Zemansuz bî-zemanım ben nişansuz bî-nişanum ben
Dü âlemde hemanum ben benem görünen ü gören
Görürsün sureta âdem benüm emrimdedir âlem
Feleklerle melekler hep bana mahkûmdür ins ü cân
Sanursun *Eşrefoğlu'yam ne Rûmî'yem ne İznîkî*
Benem ol Dâim ü Bâkî göründüm sûretâ insân

VIII

Gel gel berü derdlü isen
Dermanı iste bul bugün
Gel imdi ey âvâre kul
Sultân'ı iste bul bugün
Dâvîyi bâtıl eyleme
Bî-hûde sözler söyleme
Gerçek isen can terkin ur
Cânânı iste bul bugün

Terk eyle bu kâl ü kîli
Hiç kimseye bakma eğri
Zayıf ol karınca gibi
Ol cânı iste bul bugün
Yık sûreti yıkılmadın
Boz nakşını bozulmadın
Su gibi alçağa yürü
Ummânı iste bul bugün
Toprak ol düş ayaklara
Toz ol kalkasın göklere
Zerre gibi âvare ol
Tâbânı iste bul bugün
Başdan bu gavgayı gider³⁰
Dost'a giden halvet gider³¹
Gel bir gönül höcresine
Pinhânı iste bul bugün
Aleti esbab eldeyken
Yoldan ayır benlik seddin
Gir bu insan kalıbına
İnsânı iste bul bugün
Sendedür ol genci nihan
Sendedür ol tutma güman
Senden sana viren alan
Mihmânı iste bul bugün
Uslu isen yabanı ko
Sen sana gel sendedür o
Senden ana yoldur ulu
Sen seni iste bul bugün
Ayrığu ko sana dolaş
Senden kesil ana ulaş
Senden içerüsünde ol
Nihânı iste bul bugün

³⁰ Gidermek.

³¹ Gitmek masdarından.

Bundan dahi diyem haber
Âlem ana âyinedür
Taklidi ko tahkik ile
Îmânı iste bul bugün
Âşık isen sen ol yüze
Göyme yarınki va'deye
Cehd eyle gel bunda iken
Sen ânı iste bul bugün
Kim bunda görmese anı
Anda dahi görmeyiser
İşbu sözüme sen delil
Kur'ân'ı iste bul bugün
Ârif anı bunda görür
Yarınki va'deyi nider
Gel ârif ol gör sen dahî
Var cânı iste bul bugün

IX

Ey dirîğa geçdi ömrün kendüzüne gelmedün
Bir gün ansuzın göçersin yol yerağın kılmadun
Dünyeyi ma'mur idersin dini eyledün harab
Şöyle gafilsin bu yolda bir içim su almadun
Nefse uydun akli kodun Hakk'a olmadun mutî
Bu dalâlet içre kaldun hiç hidâyet bulmadun
Hak yolına bir kadem ihlâs ile yürimedün
Din ü îman terkin urdun nefs yolundan kalmadun
Ol Huda nefsinî düşman kıldı sana aklı dost
Düşmenini dost idindün ey hayf kim bilmedün
Hakk'ı koydun sen hevana uydun oldun bütperest
Bende oldun nefsine bir dem Hakk'a kul olmadun
Kani Hak ile ezelde itdüğün kavl ü karar
Ahdı sıydun gayrı sevdün doğru yola gelmedün
Eşrefoğlu ger ezel ikraruna durdun ise
Masıva rengin gönülde pes ne için silmedün

X

Ciddi tam et kıl amel fırsat sakın fevt olmasun
Hep hevalardan kesil şeytan sana yol bulmasun
Nefs ü heva arzuları seni yoldan atmasun
Zerk ü riyâ gavgası gönlüne gelüb dolmasun
Berk yapış şer'in ipine iresin menziline
Kibr ü kîn buhl ü hased seni yabane salmasun
Var iriş mürşid katine hizmet it hazretine
Saykal urdur kalbine pasiyle şöyle kalmasun
Gönlünün âyinesin gayrın hayalinden arıt
Yek cihet kıl kalbini ko bir yana dağılmasun
Geç bu sevda-yı sivâdan kim yeter sevda-yı Dost
Kıble birdir Dost birdir ikilik anulmasun
Eşrefoğlu Rûmî gerçek ol Bir'i sevdün ise
Gönlüne ol Bir'den özgenin hayali gelmesün

XI

Tutarsan Hak sözi Hakk'ı göresin
Uyarsan nefse hergiz görmeyesin
Anın sevdasına düş gayri terk it
Nice bî-hûde sevdalar kovasın
Gönül kim hassa Dost'un halvetidir
Niçün sen ana düşmenler koyasın
Gider hubbini mahlûkın gönülден
Gönülден Hâlîk'a ta yol bulasın
Cenabetdür gönüle gayri koymak
Taharet oldürür Hakk'ı sevesin
Gel anın derdine düş gayri hep ko
Gümansız ayn ile gayri yuyasın
Kuşangıl kendüne himmet kuşağın
Binüb cid atına menzil alasın
Sana senden eğer olmazsa himmet
Kaçan maksûduna vâsıl olasın

Sen ey can varluğın nûrin söyündür
Ki bu ism ü resimden kurtulasın
Gidersen sen vücudun zulmetini
Bulub ab-ı hayat içüb kanasın
Senin gönlün o Şah'ın gözgüsüdür
Duruş cehd eyle gözgüyü silesin
Göresin anda aks urmuş cemâli
Şoluk dem sen anı seni sanasın
Eğer kalursan işbu sanuda sen
Bu menzilde henüz bir bî-nevâsın
Gerek varluğın anda mahv idesin
Anın ile anı görüb bilesin
Bu didüğüm cemâli pertevinden
Dahî bir noktadır ki anlayasın
Aceb remz eyler *Eşrefoğlu Rûmî*
Seni kogıl ki bu remzi duyasın
Bu remzi kim bilürse oldur insan
Bunu bilmeyene hayvan diyesin

XII

Kanaat gencine elin
Meğer irişmedi senin
Anınçün nefsin ucundan
Bırakdın mihnete cânın
Gel özün mihnete salma
Bu fâni zevke aldanma
Şerâbı su sanub kalma
Sözin işitme şeytânın
Yemek içmek ve ni'metler
Dün ü gün dünyeye komaklar
Bu duzaklar bu buzmaklar
Kati mihnetidür cânın

Bu dünya dâmına düşme
Varub şeytana baş koşma
Bahîl nâkes yolından çık
Yürüsün hayr ü ihsânın

Bu mal ü mülk ü hânümân
Senin nendir eya miskin
Gör ne kıyıldı mâline
Ya mülkine Süleymân'ın

Ol senündür ki elünle
Anı sen miskine virdin
Senün değül senün değül
Senün ardında kalanın

Sen anı vârise korsın
Döker saçar ve yir içer
Senün hasret ü derd ile
Karılur toprağa tenin

Elinde fursatun varken
Malına malik ol zinhar
Hiç ası kılmayıserdür
Sana sonrağı pişmânın

Tama' hırs ü hased iti
Elün gönlün dilün bağlar
Cidâl ü kibr ü buhl ü mekr
Bulardur alan imânın

Sana çün virdi Hak varlık
Didi Kur'ân ile *enfik*
Sakın sen itme bahillik
Cehennem itme cenânın

Var ol nefsin itin kör it
Kanaat ile elbir it
Yerin cennet eşin hûr it
Gel uy hükmüne Kur'ân'ın

Ayır nefsini şeytandan
Ki sırlar duyusun candan
Atâlar ire Sultan'dan
Yakîne ire gümânın
Eğer hep varluğun virsen
Bu varlukdan seni yursan
Ana yokluğ ile varsan
Didarin göresin anın
Zira didar yolu yokluk
Varur cennete cömerdlik
Gider tamuya nâkeslik
Bulardur yolu insânın
Velî yokluk yolın tutsan
Ne hoşdur ol Şah'a yetsen
Fenâ bahrinde mahv itsen
Dükâli âyîn erkânın
Kalaydın Dost ile bâkî
Olaydın âleme sâkî
Felek atlasın üstinde
Kuraydın cîsr-i sayvânın
Bu *Eşrefoğlu Rûmî*'nin
Tutarsan pendin ey derviş
Olasın âlem içinde
Muradı cümle eşyânın

XIII

Gel bu nefsin zulmetinin tozını sür aradan
Kande baksan gözlerine görüne ol Yaradan
Cümle eşyada tecellisi Hakk'ın zâhir velî
Görmez anı nefsini kurtarmayan emmâreden
Nefsini emmâreden kurtarmağa key er gerek
Yoksa gevher kıymetin isteme seng-i hâreden
Masivanın nakşını külli gönülden sil gider
Tâ ebed yüzün çevir bu dünyeyi mekkâreden
Âyîn erkân aşk yolında böyledür bellü beyan
Can virüb baş oynayanlar isteyeler çâreden

Gözsüze bak kör dimekden ası yokdur zerrece
Çün enâniyyet vebali gitmez ol bî-çâreden
Nice bir elfazı manî bahs idersin ey fakîh
Var utan ki Hak münezzehdür bu ağ u kareden
Geç bu sûret âleminden gir maanî mülkine
Seyr idüb sırlar duyasin seb'a-yi seyyâreden
Âdemin sırrıdır ol nuri ilâhî bil yakîn
Sûreti gerçi kim olmuştur anın dört pâreden
Eşrefoğlu Rûmî sözlerin senün mermuzdur
Ârif olanlar bu remzi fehm ider işâreden

XIV

Uyardum sizi bu yolda
Dek benümle gele görün
Arkun arkun bu dünyanun
Ardundan kesile görün
Koyun bu dünya hâlini
Terk idün kıl ü kâlini
Varun erenler yolını
Bir yire cem' olı görün
Dağılmanuz değme yola
Gelin hep gidelüm bile
Bugün yarın diyüb koman
Bu nefsdan ayrılı görün
Bu nefsin va'desi çokdur
Âşıklara va'de yokdur
Güvenme yarınki va'de
Bugün Dost'ı bile görün
Nefs hayr niceder harcı³²
İde görün nefse güci
Bakî dirlik isterseniz
Dost derdile öli görün

³² Tam mânâ çıkkmıyor.

Gerçek âşıkınız gelün
Bu yolda diriyken ölün
Ölmezden ön ölenlerün
Bekâsını bulı görün
Fenâsızdur bekâları
Key yücedür makamları
Virüben bu fâni ömri
Bâkî ömri alı görün
Bozun bu dünya tertibin
Koman gönülde kibr ü kîn
Bu gerçekler katarına
Siz dahi dizili görün
Usan olub kalman girü
Menzil uzakdur ilerü
İşbu uzak yollar için
Yerağınız kılı görün
Usanlar bu yolda batdı
Kafîle menzile yetdi
Yürün yürün tiz irişün
Kafîlye katılı³³ görün
Dünyaya gönül bağlaman
Sonra ah idüb ağlaman
Her kıssadan emin olun
Şâd ü hurrem güli görün
Eşrefoğlu Rûmî ile
Gelün dostlar Dost’a bile
İki cihan müradından
Cehd idüb üzülü görün
Nice nice nefs arzusu
Nice nice Hakk’a âsî
Geldi uş Ölüm Elçisi
Derüb devşirili görün

³³ Vezin için ya “katlı” okunacak, yahut “kafîlye” yerine “kafîle” denecek.

XV

Bu gönlüm derdine düşdi Hudâ'nın
Unutdı zevkini iki cihânın
Feragat cübbesine çekdi başın
Bırakdı kaydını bu cism ü cânın
Kamu sevdiklerinden yüz çevirdi
Özinden yuydu nakşın masivânın
Boşaldı doldı Dost'un derdi ile
Yudı defterlerin çûn ü çirânın
Taşa çaldı şişesi nâm ü nengin
Oda yakdı yuvasın ad ü sanın
Kamu rahatlerin mihnete viridi
Dolu dolu içer zehrin belânın
Bu yokluk yazusunda çok seğırtti
Bekâsın ta bulunca ol bekânın
Ne âşıkdur bu gönül Allah Allah
Ne urdı terkini göre mekânın
Gel *Eşrefoğlu Rûmî* sen dahî gel
Dağıt leşkerlerin kibr ü riyânın
Diriyken kendüni var ölmüş say
Geçür ol Dost ile devr-i zemânın

XVI³⁴

Cem' olmuş dervişleri
Pîrim Abdülkadir'in
Yolında sadıkları
Pîrim Abdülkadir'in
Elim virdim eline
Kurban oldım diline
Canım³⁵ fedâ yoluna
Pîrim Abdülkadir'in

³⁴ Bu parça matbu *Divân*larda yoktur. Esad Efendi ve Lâleli nüshası ile muhtelif mecmualarda var.

³⁵ Yazma A. H. "Canlar".

Arısının balıyem
Bağçesinin güliem
Bağının bülbüliem
Pîrim Abdülkadir'in
İnkâr iden ol eri
Mürşid ider şeytanı
Aşlıdürür Geylânî
Pîrim Abdülkadir'in
Sana direm hey kişi
Çıkar kalbden teşvişi
Oda yanmaz dervişi
Pîrim Abdülkadir'in
Evliyalar rehberi
Hakk'ın sırra mazharı
Başında kudret güli
Pîrim Abdülkadir'in
Hak katinde uludur
İki cihan doludur
Eşrefoğlu kuludur
Pîrim Abdülkadir'in

“R” Kafiyesi

I

Âşıklar iki cihanda
Nefs müradın almayalar
Ağlayalar dün ü günü
Şâd oluben gülmeyeler
İlm ü amel terk ideler
Dost'la ahdi berk ideler
Yüz tutub Dost'a gideler
Aldanuben kalmayalar
Sekiz uçmak bezeklerin
Hur ü kusur köşklerin
Arz ideler âşıklara
Hergiz nazar kılmayalar

Âşıkların ma'suk ile
Candan öte esrârını
Şol sır içinde sırrını
Ferişteler bilmeyeler
Âşıklar Dost didarını
Kande baksalar göreler
Musî'leyin münâcâta
Tûr'ı tayin itmeyeler
Tûr ne hacet âşıklara
Çün her yerde ma'sûk bile
Dâim münâcât ideler
Bir dem ayru olmayalar
Vahdet-i sırfa irenler
Ol Dost ile dost olanlar
Ol denizde gark olanlar
Ad ü sana gelmeyeler
Eşrefoğlu Rûmî sen de
Aşk içinde mahvola gör
Ta ki sende senlüğünden
Zerre gubar bulmayalar

II³⁶

Gönlüm alanın sözünü
Dâim söyleyesim gelür
Derd hûnyile âşıkları
Her dem toylayasım³⁷ gelür
Dünya nedir Dost yolına
Âşık nedir terk itmeye
Bir canım var ol Dost için
Kurban eyleyesim gelür

³⁶ Sadeddin Nuzhet, *Mûsikî Antolojisi*.

³⁷ Aynı eser: "toplayasım".

Bu od u suyile toprak
Libasın çıkarub döküb
Anın vahdet deryasına
Girüb boylayasım gelür

Mansur'leyin hayran ü mest
Ene'l-Hak demini urub
Şol aşk meydanına girüb
Can baş oynayasım gelür

Pervane gibi bî-karar
Şâh'ın cemâli şem'ine
Düşüb tutuşuben her dem
Yanub parlayasım gelür

Aceb şurîde bülbülem
Dün ü gün kıluram zârî
Dost bağçesinin güllerin
Müdam toplayasım gelür

Eşrefoğlu Rûmî eydür
Maksudum anın derdidür
Bir dem derdsiz olur isem
Can ısmarlayasım gelür

III

Senin aşkın bana mezheb ü dindür
Seni her kimse kim sevmez bî-dindür

Seni seven nider hûr ü kusûr
Âşıklara senün aşkın hemindür

Sekiz uçmak bana sensüz cehennem
Yedi tamu senün ile riyâzdur

Şeker yirsem bana sensüz acı öd
Senünle zehri katil key şirindür

İki cihan içinde her ne kim var
Dükâlıden senün aşkın güzindür

Nedür dünya yolında can virenler
Ki her bir kûşede binin binindür

Benim fikrim hayalim endişem sen
Anınçün gözlerim herdem nemîndür
Senin âşıklarun çokdur dükelden
Bu *Eşrefoğlu Rûmî* kemterindür

IV

Şol ki can virmez bu yolda pes niçün cânân diler
Müddeîdür ko anı kim Dost'ı ol yalan diler
Dost yolında âşık evvelde can virmek gerek
Zira ol Dost âşıkını bî-dil ü bî-cân diler
Varını vir Dost derdinden alıgör zerrece
Ta ki sana da diyeler derdi var dermân diler
Her kimin gönlinde kim Dost derdi yok âdem değil
Düşmüş ol hayvan ıyşe dün ü gün hüsrân diler
Âşıkın aşkda nişânı vardürür bellü beyân
Fârîği kevneyn olur ne ası ne ziyân diler
Kibr ü kîn olduğu yirde aşk gelüb kılmaz karar
Aşk harablıklar sever ma'murları virân diler
Eşrefoğlu Rûmî aşka vireli hep varını
Bî-mürad olub yürür ne vasl ü ne hicrân diler

V

Her kimin kim aşkı yok hayvandürür
Gerçi kim suretde ol insandürür
Sûreta insan velî hayvan sıfat
Mânide ol *belhüm-edall*'dendürür
Aşk olmayan kişinin canı yok
Samiri gâvi gibi bî-candürür
Bu mişede her kişi şîr olmaya
Kimi dilki kimisi arslandürür
Her hacir lâ'l olmaya ey bî-basar
Kîmi yakut kimisi mercândürür

Âşıkın mihr ü vefâ sıdk ü sefâ
İşi daim lûtf ile ihsândürür
Aşksuzun her sözi çün ceng ü cidâl
Kibr ü ucb sıfat-ı şeytandürür
Âşıkın işi tevazu meskenet
Gözleri yaşı müdam seylândürür
Aşksuzu görkim bahîl ü nâkes şûm
Nefsi itin yicerür segbândürür
Âşıkun kalbi selîm keffi kerîm
Dost yolında canı da kurbândürür
Aşksuzun gönli daracuk söyleme
Zemheri şivelü bir nâdândürür
Âşıkın gönli müdam kaynar taşar
Taşra atar dürlerin ummândürür
Aşksuzun her bir sözi bir ok gibi
Dokunur sanki katı yaddandürür
Âşıkın cünbüşleri tatlu şirin
Her duası derdlere dermândürür
Aşksuzun her taati olur hebâ
Âşıkın küfri dahî îmândürür
Âşıkın varı yol içinde sebîl
Nesine hükm idesin fermândürür
Aşksuzun yiri cehennem esfeli
Sekiz uçmak âşıkâ meydândürür
Gerçi âşık sûreta miskin fakîr
İlla manîde ulu sultândürür
Her kimin kim aşkı var cahil değil
Zira her müşkil ana âsândürür
Eşrefoğlu Rûmî'nin her bir sözi
Aşk ile bir bahr-i bî-payândürür

VI

Gönül Dost'un cemâl âyinesidür
Gönül kim pas ola Dost'un nesidür
Hayatıdır kulûbun zikr-i mahbub
Hayal-i Dost gönüller mûnisidür
Hayal-i gayrden gönlün sefâ kıl
Ki safi gönüle Dost konasıdur
Gönüldedir gönülde pertev-i Dost
Bu gönüller anın genc hânesidür
Gönülde buldı Dost'ı âşinalar
O taşra isteyen bî-gânesidür
Gönül arşdan uludur nice bin arş
Gönül zerresinin bir dânesidür
Gönül esrârı dirsem akla sığmaz
Hâssü'l-hâs tevhidin hazânesidür
Bu kemter *Eşrefoğlu Rûmî* gönli
Sınık mecrûh ü hem vîrânesidür

VII

Aşk ile avâre olan dünyede kârı nider
Gönlini ol yâre viren bir dahi yâri nider
Talib olan can ü gönülde anun dîdarına
Kâl ü kıl ü ilm ü mansıb cübbe destârı nider
Dost visâli şerbetinin cür'asına kasd iden
Fâni lezzetten geçer ol şehd ü sükkârı nider
Dost yolında terk ü tecrîd olan ol âzâdedür
Sanular sanub yürimez hayrı ya şerri nider
Dost hevasına düşen külli hevalardan geçer
Başını gavgaya virmez yoğı ya varı nider
Âşıkun yoldaşı derd-i ah ile göz yaşıdur
Derd-i yâr çün ele girdi dahi tîmârı nider

Aşinâ-yı Dost olanlar masivâyı terk ider
Zikri fikri Dost'dır ancak özge güftârı nider
Her belâ Dost'dan ki gelür hiç dimez çûn ü çirâ
Kahr ü lûtfı bir bilür ol nûrı ya nârı nider
Evliya yolına sıdk ile gelen gerçek mürid
Mal ü mülki can ü başı namus u ârı nider
Hâlık'ı bulan kişi halkdan bi külli kesilür
İşi anun Dost iledür satu bazarı nider
Eşrefoğlu Rûmî Dost bağçesinin bülbülidür
Dost'a karşı daim öter gül ü gülzârı nider

VIII

Kim ki Dost yolında terk-i cân ider
Dost ana dîdârını ihsân ider
Kim bu fâni dünyeyi terk eylese
Dost ebed mülke anı sultân ider
Dost için nefse mürad vermeyene
Dost sekiz uçmağını erzân ider
Dost elinden cam-ı aşkı nûş iden
Sırr-ı ma'sûkı nite pinhân ider
Âkıbet Mansur'leyin esrûk delü
Ol *ene'l-Hak* dârini seyrân ider
Can virenler kan behâ dîdâr olur
Sanma bu bazarı her bî-cân ider
Eşrefoğlu Rûmî can terk ideli
Her nefes Dost iline cevhlân ider

IX

Kendü tatlu canuna
Nefsin yavuz yoldaşdur
Nefsine uyma şahım
Aldar seni kallaşdur

Hayır dir şerre iletür
Doğru tamuya çeker
Küfri îman gösterür
Yol urucu kalmaşdur

Nefs şeytanla birdür
Çoklar nefse esirdür
Nicenin nefs elinden
Ciğeri dolu yaşdur

Kim ki nefsine uydı
Kendüyi oda koydı
Ol nefsine uymayan
Bil ki devletlü başdur

Nefs kadîm Hakk’a âsi
Yokdur oddan korkusu
İşi benlik dâvisi
Emmâredür serkeşdür

Nefsin hacca varduğu
Mescidlere girdüğü
Ac yalın yürüdüğü
Maksudu bir sapaşdur

Hak rızasından kaçır
Heva yolında uçar
Kibr ü kîn buhl ü hased
Bunlar nefse koldaşdur

Nefs ölümünü anmaz
İşin sonunu sanmaz
Öğüt virürsün almaz
Sanki bir katı taşdur

Riyâdur hep taati
Hod benlikdür âdeti
Terk itdür âdetini
Evliyaya ulaşdur

Kanaat kılıcıyle
Kes nefsinin başını
Nefse uyub canını
Tab mihnede sataşdur
Uyma nefsin itine
İriş mürşid katına
Nefsine uyar isen
Var it gibi dalaş dur
Nefsi kogil aşka uy
Dervişlikden doya doy
Dervişlikden doyanın
Varı yolda taraşdur
Bağla nefsin itini
Yimesün halk etini
Emin olma nefsinden
Dime nefsim yavaşdur
Keser tama' damarın
Urur nefsin boynunu
Gör âşıklar nefs ile
Dün gün nice savaşdur
Bu *Eşrefoğlu Rûmî*
Nefsini öldürelî
Kande baksa Dost yüzi
Gözlerine tutaşdur

X

Gönlümün bir köşesinde arş-ı Rahmân gizlidir
Katremin bir katresinde bahr-i ummân gizlidir
Zerremin bir zerresinde nîce bin şems ü kamer
Ârife bu söz ıyan illâ avamdan gizlidir
Bu vücûdumda benüm bir kuş vardur ol kuşun
Avcı içinde temamet iki cihân gizlidir
Lâmekân ü bî-nişandur ol kuşun yaylakları
Ol kuşun havsalasında sırr-ı Sultân gizlidir

Ol kuşun Şah ile ahdi var ezelden ilerü
Bir melek bilmez nedür ol ahd ü peyman gizlidür
Ol kuşun avı şikârı Dost vaslıdur hemîn
Adın için Dost ana munis ü mihmân gizlidür
Ey aceb böyle iken ya Reb nedendir bu kuşun
Hiç inildüsi tükenmez yüreği kan gizlidür
Derde düşmüşdür yanar zarî kılur ol dün ü gün
Zârisi ol Dost firakı bağı büryân gizlidür
Ol kuşun vasfı ögeşdür diyeydüm illâ nidem
Müddeiden korkaram gönlünde gümân gizlidür
Sûreti insanda gel insanı bil insan isen
Sûreti insanda bu ma'nî-i insân gizlidür
Ma'nî-i insanı bil kim bilesin Hakk'ı ıyân
Ma'nî-i insanda ol sıfat-ı Sübhân gizlidür
Eşrefoğlu Rûmî bu remzi yine ârif bilür
Bilmedi bilmeye her amî vü nâdân gizlidür

XI

Âşıkın gönli hemîşe aşk ile pür nûrdur
Ol gönül nite ola çün aşk ile ma'mûrdur
Âşık her bir makam Tûr her nefes mi'rac olur
Âşk olmayan gönüller tâ ebed mehcûrdur
Âşıkın her kande baksa gördüğü Dost yüzidür
Canı mest anun içindür gözleri mahmûrdur
Kâfirin aşkıyla küfri âkıbet iman olur
Zahidin sa'yi kamû aşksuz heba mensûrdur
Âşk kitabın okuyan aşkdan kamu ilmi bilür
Evvel âhır aşk kitabında yazar mestûrdur
Âşk gözine dolanur iki cihanda nesne yok
Âşk gözidür Dost yüzin gören dahî meşhûrdur
Gel bu aşka mahrem ol ta bulasın ömr-i ebed
Bâki devran sürmeğe âşıklara destûrdur

Şahı kevineyn olmak istersen bu aşka ol esîr
Nice kim yüz bin Süleyman aşk elinde mûrdur
Eşrefoğlu Rûmî gerçek sen eğer âşık isen
Sana ne korku ne gam çün sevdüğün gayyûrdur
Âkile bu söz aceb gelür acebdür hem aceb
Aşk makamına akıl irmedi irmez dûrdur

XII

Seni bunda komazlar
Gönlünü bundan götür
Terk eyle kibr ü kîni
Bir gönül ele getir
Buna gönül bağlayub
Nefsine uyar isen
Ol nefsin alur seni
Doğru tamuya iltür
Bunda kimesne kalmaz
Gelen gider eğlenmez
Yol düşvar korku kati
İşünü bunda bitür
Bunda bitmeyen işler
Anda da bitmeyiser
Gafletten uyar canun
Aklın başuna yetür
Kani bunda gelenler
Mülk benümdür diyenler
Şimdi gör nice anlar
Toprak oluben yatur
Mülkün ıssı bellüdür
Ya bu dâviler nedür
Var utan dâviyi ko
Tab yüz karasın artur

İste bul Tanrı hasın
Sildir gönlünün pasın
Gir evliya yolına
Canın rahmete yatur
Fursatun elde iken
Düş menzile iriş gör
Bu derbendi geç dahi
Var şâd oluben otur
Eşrefoğlu Rûmî var
İlk öğüdünü sen al
Kevneyni ardına at
Yüzün Hazrete götür

XIII

Bir dem dilim tuta idim
Aşk komaz beni söyledür
Aceblemen söyledüğüm
Aşkun âdeti böyledür
Bu aşk beni delü kıldı
Aklumı başumdan aldı
Mecnun'leyin dün ü günü
Zârı kıluben inledür
Aşkdur beni benden alan
Sevdüklerimden ayıran
Kimdür aşka karşı duran
Şahları başdan aladur
Aşk kime kim saldı sâye
Başunı virdi gavgaye
Mansur'leyin esrük delü
Ene'l-Hak dava eyledür
Acebdür bu aşkun işi
Gönülden sürer teşvişi
Gözlerden akıdur yaşı
Yürekde odı biledür

Her kimin aşkı var ise
İçinde od yanar ise
Zehi bahtludur şol canun
Kim sohbeti Dost iledür

Aşkdur gönülde nûr olan
Aşkdur Mûsî'ye Tûr olan
Aşkdur ki Îsâ deminde
Ölüler kimi kıludur

Gel âşık ol şâd olasin
Gussadan âzâd olasin
Dürr-i yetimi bulasin
Bu aşk bahrine daladur

Eşrefoğlu Rûmî söyler
İle şâra haber eyler
Kim ki âşık olmak diler
Gelsün beriye saladur

XIV

Bu fenâya sen neden böyle gönül virdün ey yâr
Ey aceb düşmez mi hergiz önüne ol bâkî dâr
İşbu mal ü milk oğul kız bağ ü bağçe ton u tay
Bunda kalur sen gidersin sinliğe çâr-nâ-çâr
Buna gönül bağlayub mağrur olub kalmak neden
Çünkü ol bir köprüdür gelen geçer kılmaz karar
Niceler bu köpride yaptı imaretler velî
Âhır ecel seyli geldi kıldı anı târ ü mâr
Ger nebîdür ger velî ger padişah ü ger geda
Gör bu köpriden gelüb kamu nice geçdi geçer
Uslu isen sen de geç hergiz imaret eyleme
Usan olma gafil olma geldüğün işi başar
Hak seni niçün yarattı niye geldün bunda sen
Ânı bil kim bilmeğe getürdi seni Girdigâr
Geç bu benlik dâvisinden yokluğu eyle kabûl
Hazret'e varursan âhır bari yokluk ile var

Hazret'e yokluk ile varan kişi key şâd olur
Binüben cennet burakına göriserdür dîdâr
Şöhreti ko şöhret afetdür didi Hayrü'l-Beşer
Seni koymaz oda illâ işbu namûs ile âr
Eşrefoğlu Rûmî bu pendi yürü sen sana vir
Var kanaat cübbesin gey uzlet eyle ihtiyâr

XV

Sen ezel Sultan idün şimdi neye oldun esîr
Eksiğün yok bay idün böyle neden oldun fakîr
On sekiz bin âlemin halkı sana müştak idi
Yerde gökde hep melekler sana olmazdı nazîr
Bakar idün Dost yüzine işidirdün Dost sözün
Ey aceb noldı sana şimdi kör oldun hem sağır
Lâmekân kafında hayme kuruben yaylar idün
İşbu hâristan içinde kaldın uş hâr ü hakîr
Şâhbaz-i kuds idün hem mahrem-i sultan idün
Şimdi şöyle sen neden bî-gâne düşmüşsün debîr
Şah ile kıldığun ol ahdi meğer beklemedün
Getürüb sen Şah katinde yüzüne key ulu gir
Habs içinde sen bu can Yûsuf'ın evkâr eyledün
Bu beden mısırına nefsin dîvini kıldun emîr
Bu harâbatın hayalâtı tamam aldı seni
Hiç dimezsın ki serencamım ne olıser âhîr
Ol uzak yollara sen bir gün gidersen nâgihân
Azuğun yok yalın ayak hem yayak yolun ağır
Ne Şam'a uğrar yolun ne hod bazara hazır ol
Bundan el erzak binid yükünü bunda döşür
Gel berü tevbeye gel gayret demidür gayret it
Gayrı terk it kim sana ol ola girü destgîr
Yoksa toprak olıcak hiç tevbeye irmez elün
Nice bin yıllar idersin zar ü feryad ü nefîr

Her ki tevbe kıldı birkaç gün ölümde ileri
İşidenler anın adın *rahmeten li' llâh* okur
Eşrefoğlu Rûmî bu sözüm sanadur key işit
Can kuşın uçurmadın gözünü aç aklını dir
Nakşa aldanmaya gör kim sen cüda düşmeyesin
Dost yüzinden gözün ayırma canın başına dir

XVI

Nakkaşımız bizi ezel
Bî-levn ü renk yazubdürür
Levh-i gönülden gayrının
Nakşını hep bozubdürür
Kullab urub canumuza
Dün gün çeker kendüzüne
Küllî cihandan serteser
Meylümüzü üzübdürür
Yer gök dahi olinmadın³⁸
Kalû belâ söylenmedin
Kendü cemâlin görmeğe
Gözü bizi³⁹ düzübdürür
Ol gözüye her dem bakar
Âşıkları oda yakar
Niceler ol Mansur'leyin
Kül oluben tozubdürür
Neyler âşık can ü teni
İster anı dün ü günü
Gel gör anı sevenleri
Bu cihandan bezübdürür
Gör âşıkı âvâredür
Azmi heman ol yâredür
Düşübeni ile şâra
Âlemi hep gezübdürür

³⁸ “Eğlenmeden” hususî mecmua nüshasında var.

³⁹ “Gözüsünü” hususî mecmua nüshasında var.

Bu *Eşrefoğlu Rûmî*'yi
Aşk deryâsının mevcleri
Taşdan taş a çala çala
Mahveyleyüb ezübdürür

XVII

Benim derdim emi yârin gamidür
Bu cismim merhemi gözüm nemidür
Ahımdan zarluğumdan inildümden
Feleklerde melekler hep semi'dür
Kimin gönlünde kim bu derd odı yok
Kamu hayvanların kemden kemidür
Bu derd odına kim yandı göyündi
Bilin anı ki kâmil âdemidür
Yedi tamu odı bu derd odının
Katinde sanki bir kığılcımidür
Bugün bu derd odına yanmayanın
Yarın dûzehde yanmak lâzımidür
Saadet gencinin kilidi dilün
Sorarsan ehl-i derdin bir demidür
Salâdur gelsün ol pervâne âşık
Bu derd odına yansun kim demidür
Bu derdden *Eşrefoğlu Rûmî* ölse
Elem değil düğünü bayramıdır

XVIII

Gönül derdi ile yârin aceb şurîde şeydâdur
Bu aşk içinde sankim ol bugün Mecnûn-ı Kaysâ'dur
Ben eydürem ki ey gönül o bakî Şah sen bir kul
Bu aşk haddin senün değül bu bir olur temennâdur
Gönül hiç sözüm işitmez gelüb kendüyi cem' itmez
Beni birağuben gitdi durağı kûh ü sahrâdur
Nasihatden direm bir söz bana hoccet kılur yüz söz
Direm beni koyub gitme bana dir bu ne gavgadur

Ben eydürem bu yol uzak bu yola çok gerek yarağ
Didi bu yolda yok olmak hep esbâb-ı müheyyâdur
Didim bu yol belâlıdur cefâ mihnetle doludur
Didi kahrı tozu anın benim gözüme tutyâdur
Didim gönül bu yolda bil gerekdir ağular yutmak
Didi aşk ile zehr içmek bana sükkâr ü helvâdur
Didim gönül bu yolda sen gerek bin gez viresin can
Didi bir günde bin gez can virirsem dahı sezâdur
Didim nola gönül gelsen benim bir hâlimi sorsan
Didi bu yolda ben ü sen dimeklik külli hatâdur
Yine didim ki hey gönül bu sevdâ key uludur key
Didi sen beni yoğa say bu aşkın işi böyledür
Didim gönül ki kendüden kimesne bu yola varmaz
Didi benim bu varmağım girü anınla anadur
Bırakdı halkı gözinden geçübün kış ü yazından
Elini yudu özinden hemen maksûd-ı Mevlâ'dur
Bu *Eşrefoğlu Rûmî*'nin ulaştı gönli çün Dost'a
Temam kevneyni unuttı gönül Dost ile tenhâdur
Dahi gönül sözi aşkdur eğer dirsem anı olmaz
Ne hacet söylemek anı bilür ârif ki ol nedür

XIX

Ger ola ömrüm cihanda sad hezâr
Sanmanız benden gide bu derd-i yâr
Ger ölem toprak ola söğüklerüm
Toprağumda buluna aşkdan eser
Ger kıyâmet ola toprakdan duram
Çağıram Dost Dost deyü virem haber
Yoğ idi bu yir ü gök ins ü melek
Âşık idim anda ben rûy-ı nigâr
Ben anınla âşık u ma'şûk iken
Dahi ne deyyâr var idi ne diyâr
Deprenür dil yoğidi henüz dahî
Ben anı zikr ider idim bî-karâr

Şimdi bu aşkdan nite ayru olam
Çün ezelden gelmişem mest-i humâr
Mal ü mülk ü hânümanım aşkdürür
Niderem kevneyni ben aşksız ey yâr
Gösteren aşkdur bana ol Dost yüzün
Dost'a varur kim ki bu aşka uyar
Kim ki andan bunda âşık gelmedi
Oldur ol kim yürüyüb dünya kovar
Eşrefoğlu Rûmî ezel tâ ebed
Şöyle âşık geldi hem âşık gider
Âşık-ı şurîde dil mest ü harâb
Aşk odına tutuşub dâim yanar

XX

Bahr-i umman kuşiyem yirim mekânım andadur
Bunda adım süre geldüm dü cihânım andadur
Mevc urub ol bahr-i umman bunda bıraktı beni
Dürr-i bî-hemta benem ma'den-i kânım andadur
Çağa çaylak baş açık yalın ayak geldüm garib
Tac ü tahtım mal ü mülküm hânümânım andadur
Bunda tuzağa tutuldum ben de düşdüm nâgihân
Bülbülem zârîliğim ol gülistânım andadur
Bunda geldim *Eşrefoğlu Rûmî* didiler bana
Dahı bundan özge benüm ad ü sanım andadur

XXI

Yüreğüme Dost derdi urdı dürlü yâreler
Kim tabibler ana bulmaz ne devâ ne çâreler
İlla olur Dost vaslı âna dermân ü tabîb
Andan özge her ne kılsam yüreğümi pâreler
Kim ezel güninde Şâh'a mahrem-i esrâr ise
Haldaşımdur râzdaşımdur gelsün ol âvâreler
El tutuşub gidelüm Dost'dan yana ive ive
Bizi bunda aldamasun işbu aklar kareler

İlmine mağrur olanlar kaldı aşkdan bî-nasîb
Âşıkın bir lem'asına ırmez ol bî-çâreler
Âlidir aşk meclisi bî-derd olanlar ıremez
Gönli bî-derdin katıdur sanki seng-i hâreler
Âşık-ı şurîdeler şurîde şeydâ oluben
Taş gibi gönülleri yumşak muma döndüreler
Dost derdile hemîşe teşne dil olanları
Dost vashı şerbetile dâima suvâreler
Eşrefoğlu Rûmî'ye sorar isen Dost kandedür
Diye yir gök arş ü kürsî dopdolu hep âreler
İlla görmez anı bu ten gözi can gözi gerek
Can gözin açmağa bir mürşid katine vareler

XXII

Aşkun odı şol câne kim eser kılır
Dürlü belâ oklarına anı her dem siper kılır
İksîri hakikî didükleri belâdur ey püser
Kim nûş iderse misini sâfi zer kılır
Aşkun belâsını kim baş üzre çeker olsa
Ol devletlü başa Dost her dem nazar kılır
Aşk gevheri belâ bahrinin dibindedür ey Azîz
Pes gevher isteyen kişi belâyı ihtiyâr kılır
Rahat-ı nefis isteyen kıl ucı duymaya aşkdan
Bî-derd olan belâdan gör ki nice hazer kılır
Eşrefoğlu Rûmî âşık isen belâkeş ol
Gör sade fi ki belâ ile katre-yi güher kılır
Eyyub gibi sabır eyle belâdan inleme zinhâr
Aşk eri belâ zehrini sabrı ile⁴⁰ şeker kılır

XXIII

Ey gönül bir derde düş kim anda dermân gizlödür
Gel karış bir katreye kim anda ummân gizlödür

⁴⁰ Yahut "sabır ile".

Terk idüb cân ü cihanı gey melâmet hırkasın⁴¹
Bu melâmet hırkasında nice sultan gizlidür
Değme bir derviş hakîre hor görüb hor bakma kim
Gönlünün her kûşesinde arş-ı Rahman gizlidür
Muhîb ise can ü dil bulur hayatı cavidan
Dervîşin her bir sözinde âb-ı hayvan gizlidür
Gör bu *Eşrefoğlu Rûmî* bahr-i aşkda neyledi
Can ü başı terk idüb can ü cihandan⁴² gizlidür

XXIV⁴³

Noliserse ko ki olsun oliser
Tek gönül Mevlâ'yı bulsun noliser
Akıbet şu göze toprak doliser
Bir gün evvel ko ki olsun oliser
Aşk bağında taze güller açılır
Ömer bağı ko ki solsun noliser
Aşk deryâsı cûşa gelmiş kan akar
Âşıkı bî-çâre dolsun noliser
Bu deryâyâ düşen âşık öliser
Ölür ise âşık ölsün noliser
Dünyenin mansıblarının lezzeti
Eşrefoğlu alan alsun noliser

XXV⁴⁴

Nideyim sabr idebilsem kevn ü mekân oda yanar
Velî ah eyler isem kevn ü mekân oda yanar
Boyadı yeryüzünü ah ile zarım tütünü
Bu inildüm işiden cümle cihan oda yanar

⁴¹ Esad Efendi ve Selim Ağa nüshaları. Matbu *Dîvân*larda bu beyit şu şekildedir:

Terk idüb can ü cihânı gey ferâgat cübbesin
Bu ferâgat cübbesinde sır-ı Sultân gizlidür

⁴² Esad Efendi nüshası “canında canan”.

⁴³ Bu şiir matbu *Dîvân*larda yoktur. Esad Efendi nüshasında var.

⁴⁴ Bu şiir matbu *Dîvân*larda yoktur. *Mûsikî Antolojisi*.

Firkatin odına ya Rabbi yanar yedi tamu
Yine hicrân odına kevn ü mekân oda yanar
Eşrefoğlu Rûmî yanagör kûyi kenarında anın
Ko disünler *Rûmî*'ye ibni fûlan oda yanar

XXVI⁴⁵

Cemâlin seyr idüb ismin anduğum
Bize himmet eyle Şeyh Abdülkadir
Aşkun ile gönlüm pasın açduğum
Bize himmet eyle Şeyh Abdülkadir
Senin sözüñ hem vücûdun mutlakdur
Ol iki cihanda gül yüzün akdur
Yiryüzünde halifelerin çokdur
Bize himmet eyle Şeyh Abdülkadir
Müridleri hatâlardan saklarsın
Münkirleri sır okuyla oklarsın
Kutbu'z-zemân dört köşeyi beklersin
Bize himmet eyle Şeyh Abdülkadir
Nakiblerin sancağını götürür
Nice münkirleri yola getirür
Halifelerin yanında oturur
Bize himmet eyle Şeyh Abdülkadir
Eşrefoğlu eydür aşkun elinden
Kimse mahrum kalmaz senin yolundan
Eğer bunda eğer Bağdad ilinde
Bize himmet eyle Şeyh Abdülkadir

XXVII

Halkı kodı Hakk'a tutdı yüzini dervişler
Halka bakmaz Hak'dan ayırmaz gözini dervişler
Çünkü yokluk şerbetinden bir kadeh nûş itdiler
Hiçe satdılar bu izz ü nazını dervişler

⁴⁵ Bu şiir matbu *Dîvân*larda yoktur. Esad Efendi nüshasında var.

Dünyenin bir çöp kaderce katlerinde kadri yok
Gözlemezler çoğunu ya azını dervişler
Bildiler bu dünya hiçdir hiçe aldanmadılar
Dün ü gün arturdılar ah suzını dervişler
Sıdk ü ihlas ile ol Dost'un yolına koşdılar
Düzdiler Dost Dost deyu ney avazını dervişler
Kendülerin Dost yolında şöyle kim hâk itdiler
Kimseye göstermediler tozını dervişler
Aşk şerabın içdiler iki cihandan geçdiler
Dinlemediler bu halkın sözünü dervişler
Öldiler ölmezden öndin bâki dirlik buldılar
Lâmekânda kıldılar pervazını dervişler
Kosalar bu *Eşrefoğlu Rûmî* dilini tuta
İhtiyârsız söyledirler razını dervişler

“Ş” Kafiyesi

I

Seni seven âşıkların
Gözi yaşı dinmez imiş
Şol seni maksud idenler
Dünya ahret anmaz imiş
Ölmez imiş âşık canı
Giç sağılmaz imiş teni
Aşk kimi kim kıldı fânî
Ona zeval irmez imiş
Gönlin sana virenlerin
Eli sana irenlerin
Gözi seni görenlerin
Devranları dönmez imiş
Aşkuna düşen canların
Yoluna baş virenlerin
Aşk bülbülü olanların
Kimse dilin bilmez imiş

Kim ki gerçek sever seni
Yoluna kor teni canı
İster seni dün ü günü
Hûriye aldanmaz imiş
Aşkun ile bilişenler
Senin ile buluşanlar
Sen Sultan'a ulaşanlar
Ebedî ayrılmaz imiş
Hak yolına gelenlerin
Hakk'ı gerçek sevenlerin
Nişanı budur onların
Mala cana kalmaz imiş
Sen Leylî'yi görenlerin
Mecnûn olub kalanların
Kendüzünden varanların
Kimse hâlin bilmez imiş
Eşrefoğlu Rûmî senin
Yansun aşk odına canın
Aşk odına yanmayanın
Kalbi sâfî olmaz imiş

II

Cana cefâ kıl ya vefâ
Senden hem ol hoş hem bu hoş
Ya derdin gönder ya devâ
Senden hem ol hoş hem bu hoş
Hoşdur bana senden gelen
Ya hil'at ola ya kefen
Ya taze gül yahud diken
Senden hem ol hoş hem bu hoş
Hâlimi bir dem soragel
Diler isen bağrımı del
Ey lûtfu hem kahrı güzel
Senden hem ol hoş hem bu hoş

Yâ bağ ü ya bustan ola
Yâ bend ü ya zindan ola
Yâ vasl yâ hicrân ola
Senden hem ol hoş hem bu hoş
Gelse celâlından cefâ
Yahud cemâlından vefâ
İkisi de câna sefâ
Senden hem ol hoş hem bu hoş
Gâhi nûş ü gâhi nişdür
Gâhi merhem gâhi rişdür
Eşrefzâde kim dervîşdür
Senden hem ol hoş hem bu hoş

III

Bu derdimden inler idim
Derdim bana dermân imiş
Bî-derd olan kimselerin
Den adı müselmân imiş
Bî-derd olan insan değül
Hiç ameli olmaz kabûl
Derdsüz kişi bu âlemde
Bir yularsız hayvân imiş
Hayvan dime insan dime
Hergiz yaramaz bir eme
Çün irmedi aşka deme
Varsun kim ol bî-can imiş
Ko gitsün ol derdsüz ebter
Bu derd bize dermân yeter
Kim bundan anda derd ilter
Yardımcısı Sübhân imiş
Derdlülerin âh ü sûzi
Hoş cuşa getürür bizi
Derdsüzlerin serd serd sözi
Kati zemheriden imiş

Derdsüzleri görür gözüm
Yanar için göner özüüm
Kim ol bî-çâre gözsüzün
Kulavuzu şeytân imiş
Maksûd bu ilm ü amelden
Bir derd-i âh ü sûz imiş
Çün derd ü âh ü sûzun yok
Bu ad sana bühtân imiş
Gel Dost derdine düş yüri
Bî-derd olandan gen yüri
Bî-derd olanların yiri
Cehennemde katran imiş
Kim ki bu derde düşmedi
Bir mürşide irişmedi
Çiğdir ol dahi pişmedi
Pes süstliği andan imiş
Gelsün derdlü âşık kani
Virsün canı alsun yâri
Dost yolına olmak fânî
Âşıklara erkân imiş
Eşrefoğlu Rûmî senün
Gün gün artsun varsun derdün
Çün katinde bu dünyânun
Varı yoğu yeksân imiş
Bunun fânî lezzetine
Aldanmagıl şöhretine
Mağrur olma devletine
Hiylesi çok fettân imiş

“T” Kafiyesi

Yine cânım dimâğına
İrişdi ol lezzeti Dost
İki cihan gerekmez çün
Ele girmez fırsat-ı Dost

Bana işbu müddeîler
Nice ta'n iderse itsün
Hele şimdi hâsıl oldı
Bana bunda vuslat-ı Dost
Ne yire kim bakar isem
Gözüme görünen oldur
Gelsün ol diyen ki yoktur
Bugün bunda rü'yet-i Dost
Basîret gözini açsun
Hakikat nazarla baksun
Görsün ol ki nice dolmuş
Cihâna delâlet-i Dost
Eşrefoğlu Rûmî sana
Înâyet irişdi Hak'dan
Yedi iklimina toldı
Temamet mahabbet-i Dost

“Ü” Kafiyesi

Ol Dost'ı ben sevdüğüm
Bu canımdan ilerü
Ol Dost'ı ben gördüğüm
Bu gözümnden ilerü
Ezel ebed olmadın
Sohbetim onunlaydı
İşidürdüm sözünü
Bu gûşumdan ilerü
Ben kul idim ol Sultân
Olmamışdı ins ü cân
Okur idim medhini
Ben dilümnden ilerü
İlk ol mı sevdi beni
Ya ben mi sevdim anı
Ol beni sevmiş idi
Ben sevmeden ilerü

Sevdi beni yarattı
Aşkî odına atdı
Aldı gönlümü gitdi
Bu gönlümden ilerü

Ben o yerden âşıkdım
Aşka evvel irişdim
Sevişirdik anunla
İlerümden ilerü

Levh ü kalem yoğidi
Ben anda pinhan idim
Key anlan kande idim
Benliğümden ilerü

Andan kaynadum taşdum
Geldüm gurbete düşdüm
Nice gözyaşı saçdum
Bu yaşumdan ilerü

Hâlim dilim bilinmez
Derdüme derman olmaz
Âlemde bir derd yokdur
Bu derdümnden ilerü

Derdüm dinmez dil ile
Âhım inildüm ile
Hiç kimse âh itmedi
Bu âhumdan ilerü

Her bir âşık bu aşkdan
Bir dürlü nişân didi
Biri nişân dimedi
Nişânumdan ilerü

Eşrefoğlu Rûmî yem
Söylerim Dost haberin
Bir haber dahi yokdur
Haberimden ilerü

“Z” Kafiyesi

I

Bu aşk düşdi cânımıza
Bahâr eyledi kışımız
Kaygu bulutların sürdi
Koymadı hiç teşvişimiz
Dilimizde ol Dost adı
Canımızda ol Dost dadı
Gönlümüzi ol Dost aldı
Unutduk yad bilişimiz
Dost’dur heman endişemiz
Dost’u sevmekdür pîşemiz
Ol Dost’ı sevmekden özge
Bir dahî yokdur işimiz
Ol Sultan’dur biz ana kul
Her dem yeni yeni nüzûl
Andandur bu cümle usûl
Andandur her bahşışımız
Her dem bakaruz ol yüze
Her gün bayram kadir bize
Biz Dost’ı ıyan görürüz
Düş değil bu görüşümüz
Kande baksam Dost görünür
Sanma Dost doğar tolunur
Yir ü gök dopdolu Dost’dur
Bu sözde yok yanlışımız
Biz ol Dost ile diriyüz
Dost’suz olursak ölürüz
Dost’dur bize ten can olan
Dost ile her cümbüşümüz
Eşrefoğlu Rûmî eydür
Dost bizi şöyle alubdur
Mahlûkdan kesilübdürür
Alışımız verişimiz

II

Müflisiz iki cihanda aşka virdük varımız
Pîşemizdür Dost sevmek koduk özge kârımız
Niderüz biz dü cihanı çünkü bulmuşuz anı
Andan artuk can ü dilde yokdürür tekrârımız
Biz safânun sâfisin içdük safâdur kalbimiz
Masivadan aynamızda zerre yokdür bârımız
Biz teni canı anun yolında isâr etmişiz
Akl ü fehm ü ilm ü zühdden kalmadı deyyârımız
Münkir olma sen bu aşka sıdk ile gel bul safâ
Kargadır münkir anın tatmaz bizim sükkârımız
Siz bizim bizden bize gitdügümüz kılman aceb
Bir nefesde iki ıyd ider bizim tüccârımız
Zahida var var ki bu aşkdan duyarın yok senün
Bilmedi bilmeyiser bî-derd bizim esrârımız
Kîmya-yı aşkı bulduk misi altun ideriz
Ortadan çıksun zagal kim safdur bazârımız
Biz fenâ olub fenâdan key fenâya yetmişiz
Şöyle kim mahvolmuşuz hiç kalmadı asârımız
Aşk ile olduksa fânî Dost ile bulduk bekâ
Çün bekâyı asl oldı bâkidür envârımız
Levnimüz bî-levn ü renkdür nîtelüksüz nûrımız
Rûhumuzda dâim esrük yokdürür hüşyârımız
Sen bu *Eşrefoğlu Rûmî*'nin sözün tanılama kim
Dahi bundan özgedir âşıklara ihbârımız

III

Bana sen can yetersin can gerekmez
Seni gerek seni kevneyn gerekmez
Senün fikrin ile doldum temamet
Yeter derdün dahi dermân gerekmez
Müradım sensin ey Dost senden özge
Sekiz uçmak ü hûr gılmân gerekmez

Yönüm sana vü kıblem Ma'bud'um sen
İyân gördüm seni gümân gerekmez
Beni külli yitürdüm seni buldum
Bu ben sensin ben öldüm ben gerekmez
Ene'l-Hak sırrını fâş eylerem fâş
Melâmet oluram pinhân gerekmez
Sana Dost aşkı *Eşrefoğlu Rûmî*
Yeter iman dahi imân gerekmez

IV

Can virür âşık bu yolda kasd-ı canân eylemez
Küfr ile kılmaz adavet meyl-i îmân eylemez
Dünye ahret küfr ü îman nisbeti yok âşıkın
Korhu dûzehden ümidi hûr ü cinân eylemez
Yaz ü kış leyl ü nehâr cümle behâr olur ana
Her çiçek gül, yok diken azm-i gülistân eylemez
Mescidi büthânedен fark eylemez âşık olan
Kande olsa Dost iledür vasl-ı hicrân eylemez
Bakduğu yirde görür Dost yüzini bî-levn ü renk
İlla bu sırra melek mahrem ne insân eylemez
Bî-nişân olur nişanın kimse bilmez âşıkın
Nitelüğü hiç belürmez reng ü elvân istemez
Şems olur zerre iken hem katreden deryâ olur
Cûş ider taşra atar ol dürr-i pinhân eylemez
Tut dilin söyleme *Eşrefoğlu Rûmî* kıl sükût
Ârifin sözlerini çün fehm-i nâdân eylemez

V

Bu nice derddür ki düşdi câna derman istemez
Arturur günden güne derdine noksan istemez
Âşıka derdi anın besdür gerekmez dü cihan
Bülbülün maksûdu güldür bağ ü bustân istemez
Neylesün netsün serâyı pâdişâhî isteyen
Hûriye kılmaz nazar cennat-ı rıdvân istemez

Kangı başda kim anın sevdası yokdur ko anı
Zağdur ol mürdare gitsün sükkeristân istemez
Kangı canda kim anın aşkı odı yanar müdâm
Tâ ebed cansuzdur ol bî-cân ki cânân istemez
Şol gönül ki aşkı nûrile münevver olmadı
Kaldı nefsi zulmetinde ab-ı hayvân istemez
Derdin artur sen ey *Eşrefoğlu Rûmî* âri ko
Derd ile rüsvây olan âlemde pinhân istemez

VI

Bî-âr olıgör kim âr ile yâr ele girmez
Dek durmağ ile rü'yeti dîdâr ele girmez
Bülbül gibi kıl tâbeseher her gice efgân
Gül vakti geçer yatma bu gülzâr ele girmez
Nefs bütlerini hurd idüben sen de Halîl ol
Gir âşıkın esrârına esrâr ele girmez
Hep varluğunu Dost yolına külli fenâ kıl
Yok ol yürü bu varlığ ile var ele girmez
Sen senliği Dost'a virüben Dost'u alıgör
Kaçurma bu bazârı bu bazâr ele girmez
Baş terkin ur iste anı sen itme tevakkuf
İki sanuben durma geçer fursatı dîdâr ele girmez
Tut pendini bu *Eşrefoğlu Rûmî*'nin kim
Dost haberini doğru virür yâr ele girmez
Eyyub gibi sabr eyle derdine kılma şikâyet
Aşk avcısına belâdan özge şikâr ele girmez

VII

Bu ben bîmâre yok timâr hergiz
Bu resme olmaya bîmâr hergiz
Ezeldendür bana bu derd ezelden
Velikin kılmadum izhâr hergiz
Bu derdi sakladum candan dahi ben
Bunu bilmedi nefsi gaddâr hergiz

Cihan içinde derdümü dimeğe
Aradım bulmadum bir yâr hergiz
Bu cân ü bu gönül bî-gânedür çün
Bulara açmadum esrâr hergiz
Ebed günine iletem bu derdi
Çü mahrem olmadı deyyâr hergiz
Garibem âşıkam hasta vü mecrûh
Diyemez derdimi diller hergiz
Dünüm günüm inildü ile geçdi
Ünümi duymadı ağyâr hergiz
Tütünüm tütmedi yandım kül oldum
Külümden kalmadı âsâr hergiz
Ne şîrin tatlu derddür işbu derd kim
Buna öğkünmedi sükkâr hergiz
Sükût it *Eşrefoğlu Rûmî* tınma
Bu remzi anlamaz huşyâr hergiz
Bu derdden mest olub mestanelik kıl
Başundan gitmesün humâr hergiz

VIII

Bu akl ü fikr ile ol cân bulunmaz
Nice yıl oldı sergerdân bulunmaz
Denizler içerüm susuz giçerüm
Beni kandurası ummân bulunmaz
Yitürdüm Yûsuf'ı Ken'ân içinde
Bulundı Yûsuf uş Ken'ân bulunmaz
Bu derde nice yanarsun i⁴⁶ derviş
Gerek göyün gerekse yan bulunmaz
Bu derde mübtelâ olmuş cihanda
Bu *Rûmî* gibi bir insân bulunmaz

⁴⁶ İ, eskilerce ey yerine kullanılırdı.

A⁴⁷

Elveda ey mah-i tâbân elveda
Elveda ey mihr-i yezdân elveda
Elveda ey âfitât-ı şer'i dîn
Elveda ey mah-i tâbân elveda
Gündüzün bayram idi sâimlere
Her gicen bir kadr idi kâimlere
Nûrdan bir tac idin âlemlere
Elveda ey mah-i tâbân elveda
Leyletü'l-kadr ü Berât idin bize
Hem dahi savm ü salât idin bize
Nar-ı dûzehden necât idin bize
Elveda ey mah-i tâbân elveda
Yılda bir gez şehri seyrân eyledin
Kendüzün bu halka mihmân eyledin
Sonra tavus gibi cevân eyledin
Elveda ey mah-i tâbân elveda
Hazret'e bizden şikâyet eyleme
Aybımız çoktur hakaret eyleme
Eşrefoğlu'na melâmet eyleme
Elveda ey mah-i tâbân elveda

⁴⁷ Bu parça yalnız Esad Efendi Kütüphanesi nüshasında vardır. Diğer *Dîvân*ların hiç-birisinde bulamadım. İfâde, Eşrefoğlu'nunkinden daha çok yeni görünüyor. Eşref-i Sâni'ye ait olması ihtimali vardır. 52. sahifeye bakınız.

II. MESNEVÎLER

I

Bu uyku rahatine olma mağrûr
Sakın kim itmesün Hak'dan seni dâr
Ömür sermâyesini yile virme
Bidaatını kamu seyle virme
Bu uyku bil ki şeytan tuzağıdır
Cem'i azanın ol uyku bağıdır
Uyuma gaflet ile her giceler
İşitdüm hiç uyumadı niceler
Eğerçi uykuya Hak didi rahat
Velikin dimedi subha değin yat
Şular kim uyudu durmadı dünle
Tut anı öldi evi ana sinle
Bil andan yeğ öten kümeste bednûs
Çığırub zikru'llah⁴⁸ ider o horos
Giçer uykuda bu dünler seherler
Uyanub kılmadun derd ile âhlar
Bu uyku gaflet ile seni yıkdı
Ki aklın nefsin elinden sınıkdı

⁴⁸ "zikrulah" okunacak.

Nice gaflet nice uyku uyana
Zehi mağbunluk uykuya uyana
Ne yatarsun ey *Eşrefoğlu Rûmî*
Gören âşıkları yatur uyur mı

II

Var kanaat ihtiyâr it sabr ile
Kim kanaat itse gizlü genc bula
Sabr iden kullarını Allah sever
Sabr idenleri Çalab kendü öğer
Sabr idenlerdir mürâdına iren
Sabr idenlerdir bihişte ön giren
Sabr idenler bulur ecri bî-hisâb
Sabr idenlere ağu sükker cülâb
Sabr idenler evliyâ oldu kamu
Uçmak oldu sabr idenlere tamu
Kim ki sabr ide belâsına Hak'ın
Rahmetu'llâhi aleyh adın okın
Kim ki sabr ide günah işlemeye
Anı şeytan-ı lâîn taşlamaya
Kim ki tâat zahmetine sabr ide
Sorusuz dosdoğru uçmağa gide
Kim ki kakıduğı dem sabr eyleye
Hak anı rahmet suyuyla toylaya
Kim ki yoğa sabr ile varın vire
Şeksizin ol Hak dîdârını göre
Sabr ile ma'lum olur esrâr-ı Hak
Sabr ile bilindi her müşkil sebak
Sabr ile toprağı altun itdiler
Sabr ile gökteki kuş tutdılar
Sabr ile düşmana buldılar zafer
Sabr ile derman her derde irer

Yâ ilâhi *Eşrefoğlu Rûmî*'ye
Sen sabırlık vir ki aşkına doya
Aşkına dağlar ü taşlar doymadı
İlla sabırlar bu aşkı daymadı

III

Çok yiyenlerdür ibâdet itmeyen
Çok yiyendür doğru yola gitmeyen
Çok yiyendür bu işi başarmayan
Çok yiyendür Hak cemâlin görmeyen
Çok yiyendür nefs arzusın kovan
Çok yiyenlerdür bu dünyayı seven
Çok yiyenlerin teni olur ağır
Çok yiyenlerin kulakları sağır
Çok yiyenler gaflete dalmışdürür
Çok yiyenler dünyeye dalmışdürür
Çok yimeklidür kâfirler hasleti
Çok yiyenler göre yarın mihneti
Çok yiyenlerin gözü görmez yolu
Çok yiyenlerin zikir itmez dili
Çok yimeklik key ulu mihnetdürür
Az yimeklik bil büyük devletdürür
Az yimekdür enbiyâlar hasleti
Az yiyenlerle Hak'ın inâyeti
Az yiyenlerdür Hak'a gönül viren
Az yiyendür Hak didârını gören
Az yimekten evliyâ olur kişi
Az yiyenlerin Hakdürür teşvişi
Az yiyendür cennete doğru giden
Az yiyendür dün ü gün tâat iden
Az yiyenlerin olur nefsi halîm
Az yiyenlerin olur kalbi selîm
Az yiyenler söylese hikmetdürür
Az yiyenün bakduğu ibretdürür

Az yiyenlerin Hak ile sohbeti
Az yiyenlerin âlîdür himmeti
Kim ki az yir az söyler az uyur
Eylüğe yavuzluğu devşürülür
Eşrefoğlu Rûmî çok yimeği ko
Az yimeği idegör kendüne hû

IV

Ârifi gör değme sözi söylemez
Değme bin söze cevabı bir dimez
Ger yürüye gerine ger uyuya
Her nefes hâşâ ki bî-hûde vire
Uykusından uyanur Allah dir
Her nefis kim vire yâr Billah dir
Gicelerin ekserîsin uyumaz
Kâh tesbih kâh nemâz ü kâh niyâz
Kimseyi ya medh ya zem eylemez
Ya bu yavuz ya iyü olsa dimez
Tınmayub tutar Hak'ın fermânını
Hak yolına teslim ider cânını
Zayi itmez bir demi bir sâati
Zikr ü tesbihdür dilinde âdeti
Çün dilin tutdı bular söylemedi
Âlem içre söylenür kaldı adları
Bunda işlerin bitirüb gitdiler
Vardılar ol ulu Şâh'a yetdiler
Üşde nefis elinde biz kalduk zebûn
Canlarumuza bu nefis urdı düğün
Ya İlâhî sen meded kılğıl bize
Sen sabırlık vir bizim dilimize
Eşrefoğlu Rûmî sen tut dilini
Hazrete arz eyle her dem hâlini

Her kula *kâdiyu'l-hâcât* oldürür
Âlimü's-sırru'l-hâfiyyât oldürür

V

Uzlet ehli doğru gider cennete
Uzlet ehli uğramaz hiç mihnete
Uzlet ehlinin riyâsız taati
Uzlet ehlinin Hak'adür himmeti
Uzlet ehlidür Çalab sevdiği kul
Uzlet ehlidür ata virdüğü kul
Uzlet ehli bilişür Allah ile
Uzlet ehli buluşur ol Şah ile
Uzlet ehlidür sevüb hem sevilen
Sen bu uzletden kaçarsın pes neden
Uzlet idüb oturan insân olur
Hergelede yürüyen hayvân olur
Kim halktan kesilür Hakk'a ulaşır
Hakk'ı koyandur ki halka dolaşur
Çık bu halkdan Hakk'ı halvet istegil
Hakk'ı halvetde bulursun bellü bil
Dost'ı bulan cümle halvet buldılar
Her kimi kim Dost diler halvet diler
Eşrefoğlu Rûmî halkdan yüz çevür
Ol ulu dergâha var yüz yire ur
Oldürür ol cümle derdlere devâ
Andan artuğı kamu nefis ü hevâ

VI

Îlâhî seyyidî settâr Mevlâ
Senin⁴⁹ dergâhına geldim Hüdâ'ya

⁴⁹ Matbu nüshada “teveccüh” diyor.

Benim hacât ile gönlüm doludur
Velî nidem ki bu nefis bedhûludur
Günah yükini arkama uruben
Acz toprağına yüzüm sürüben
Tevazu birle el sana getürdüm
Tapuna yüz karasını getürdüm
Bilürem Padişâh-ı bî-niyâzsın
Sana yalvaranı mahrum komazsın
Virürsün kullaruna istediğün
Bilürsün her kulunun ne didüğün
Yir ü gök ehli hep senden umarlar
Kamûsı Hazretine yalvarurlar
Benim dahî günâhım çok elim dar
Kapuna geldim ey Settâr ü Gaffâr
Getürürem şefi' ol Mustafâ'yı
Nebi-i server-i kân u vefâyı
Senin anunla dostluğun hakıçün
O dostlukla olan muştuluk hakıçün
Dilerim Hazretine ire âhım
İşidüb afvidesin hep günâhım
Înâyet göziyle bir gez bakasın
Beni hâşâ kim odlara yakasın
Bu îman hil'atin âhır nefesde
Çıkarub kılmayasın beni haste
Beni uryân ü rüsvey itmeyesin
Götürüb beni oda yakmayasın
Zebâniler eline virmeyesin
Kapundan horluğ ile sürmeyesin
Şuna kim sen iman ihsân idesin
Anı andan girü nite alasın
Göçicek cânımız işbu bedenden
Ayırmagıl bizi ey Hak imândan

Bu *Eşrefoğlu* mücrim *Rûmî* miskin
Kapuna geldi âc ü yalın ilkin
Seni senden diler ol *şey'en li'llâh*
Ayırma anı dîdârundan Allah
Ki sendendür sana irmeğe çâre
Senin derdinden uş oldu âvâre
Visâlin lengerile doyur anı
Dîdârın şerbetile kandır anı
Ümidi sen iki âlemde ancak
Bilür kim sensin ol Ma'bûd-i Mutlak
Düâmı kıl kabûl eyle beni şâd
Bi hakkı Ahmed ü Mahmûd ü Muhammed

III. KIT'ALAR

I

Gel uy bu aşka kim bu aşk bekâdur
Bu aşkun daima meyli Hakk'adur
Dilersen kim göresin Hak cemâlin
Bu aşk gözgüsüne her dem baka dur

II

Gönül iklimini Dost'a bağışla
Gönülsüz gir yola sen dahi başla
Vücudun oyna bu meydan içinde
Varulmaz bu yola can ile başla

III

Bu yolda can ü baş hergiz anılmaz
Bu dünya âhîret sağışa gelmez
Velî bî-cân olanın kadri artuk
Anınçündür ki âşık cana kalmaz

IV

Nitekim sende senlik ola mevcûd
Kalasın senliğünde şöyle merdûd
Musi didi ki *erni yâ ilâhî*
Musi'ye *len terânî* didi Ma'bûd

V

Çu Musi kendüden mahvoldı gitdi
Musi'ye Hak tecelli andan itdi
Anınçündür ki âşık varını hep
Getürdi tiz bazara yoğa satdı

VI

Bu aşk yolında yokluk oldu izzet
Bulunmadı yoğ olmayınca vuslat
Visâlin isteyü yokdan yoğa git
Zira yoklukda yokdur zerre illet

VII⁵⁰

Budur yokluk ki senden geçesin
Fenâ suyunı sâkîden içesin
Temamet varluğundan el yuyasın
Seni bunda koyub Dost'a kaçasın

VIII⁵¹

Bu varluğun sana yavlak tuzakdur
Tuzakdan kaçmağa key er gerekdür
Gel imdi bendini merdane kes kim
Tuzağa tutulan Dost'dan uzakdur

IX

Sözüm anladun ise ey karındaş
Bu sırri keşf idüb uş eyledüm fâş
Eğer âşık isen al bu sözümden
Kamu sermayeyi var eyle taraş

X

Bu dünya maksûdu ahret müradı
Bulardur aldayan biliş ü yâdı
Âşıklar yolu bu yoldan dahi dûr
Âşık Dost'a gider açub kanadı

⁵⁰ Bu kıt'a matbu *Divân*'da yoktur. Esad Efendi nüshasında var.

⁵¹ Bu kıt'a matbu *Divân*'da yoktur. Esad Efendi nüshasında var.

XI

Bu yolda gerçek isen cane kalma
Cihan varlığını bir çöpe alma
Bu kımıldı bu cümbüş virme alma
Kamu bir duş gibi bu gitme gelma

XII⁵²

Bu düşe pes niçün aldana âkil
Gönül virmez buna illâki gâfil
Bu gafil kişiler hayvan gibidür
Olur hayvân dahi hep ıyşe mâil

XIII⁵³

Buna ey gözlü kişi anlayı bak
Buna gönül virenlerdürür ahmak
Bî-hûde yerlere ömrü çürütme
Fenâdur bu fenâ gerçek muhakkak

XIV

Bilür âkil⁵⁴ niçün geldi cihâne
İnanur akl ile düşmez gümâne
Ne işe geldise anı bitirür
Yimez içmez uyumaz kane kane

XV

Bu dünya zevki nefsanilerindür
Bu nefs için cehennem key derindür
Bu nefsin işret-i zevki temamet
Cehennemde nedir kandur irindür

⁵² Bu kıt'a matbu Divân'da yoktur. Esad Efendi nüshasında var.

⁵³ Bu kıt'a matbu Divân'da yoktur. Esad Efendi nüshasında var.

⁵⁴ Matbu Divân'larda "âşık".

XVI

Mürad-ı nefis için her iş ki ola
Ol iş mürdar ü mühmel şöyle kala
Yarın Hak Hazreti'ne kağırlıcağ
Seninle Hazret'e ol bile gela

XVII

Seni Hak red ide aybın ola fâş
Sana ol mühmel iş çün oldu yoldaş
Beze senden nebîler hem velîler
Üşe sana zebânîler ura taş

XVIII

Ne denlü bunda nefsin şâd idesin
Yarın pişman olub feryâd idesin
Uralar makraa diyeler *üsküt*
O vakt ey nefesine uyan nidesin

XIX

Gelin insafa ey nefse uyanlar
Demidir kim uyana uyuyanlar
Döneler Hakk'a nefsi terk ideler
Bağışlanur bugün tevbe idenler

XX

Tiz idin tevbeyi kon va'deyi siz
Ecel ola ki yürür tutar ansuz
Düşürür dâmına elbette bir gün
Bozulur işbu düzgünler gümansuz

XXI

Bu mekkâreye iğen de yakışma
Tama' idüb buna berk berk yapışma
Bu ömre izzet câha tekye urma
Bugün meydan benim deyu çapışma

XXII

Bu fettâne gönül göziyle bakma
Benim deyu buna gönül bırakma
Bunun sihri tuzağına tutulub
Bunu yapub varacak yiri yıkma

XXIII⁵⁵

Berâ-yı maslahat bir el uciyle
Bakar isen dahi bir göz uciyle
Zira senden bunu yine alurlar
Birine dahi virürler güç ile

XXIV

Bu dünya kimseye mülk olmadı mülk
Sana dinilmedi mi *limeni'l-mülk*
Buna benim diyen key bî-edebdür
Pes evvel âhır oldu *mâlikü'l-mülk*

XXV

Bu *Eşrefoğlu Rûmî* gördi âlem
Örümcek avına benzer dahi kem
Buna rağbet göziyle bakmadı hiç
Taleb kılmadı buna oldu ebsem

XXVI

Eğer tâlib isen iş böyle gerek
Eğer kâzib isen ko çekme emek
Odur tâlib Hak'ı isteye dün gün
Gerekmez halk ile almağ ü virmek

XXVII

Bu halkdur tâlibi yoldan ileden
Bu mahlûkdur kesilür Hakk'a giden
Neye meşgul isen oldur müradın
Müradındur seni her yana yiden

⁵⁵ XXII. kıt'adan XLII. kıt'aya kadar olan bölümler matbu *Dîvân*'larda yoktur. Esad Efendi nüshasında var.

XXVIII

Müradundan öte yok sana menzil
Müradun maksudundur Ma'bud'un bil
Kamudan el çeküb fâriğ gereksen
Müraddır key mürad olursa bir kıl

XXIX

Seni Hak'dan cüdâ eden o bir kıl
O bir kıldan dahî sen key hazer kıl
Hicabdur bil hicâb ender hicâbdur
Gerekse ol kılı boz kovla var dil

XXX

Adüv bil kim seni Hak'dan ayırsa
Zebânî'n bil hûri gılman olursa
Tama' kılma sekiz uçmağa zinhâr
Bezenüben sana karşı gelürsa

XXXI

Cehennem korkusin uçmak ümidin
Âşık anmaz buların hiçbirisin
Gözin yumdı çün evvel Dost yüzinden
Kamu kırdı geçürdi nefis çerisin

XXXII

Âşık bir sözden anlar bin cevâbı
Çün açdı ma'ni yüzinden nikâbı
Bular aşk şerbetini içdi kandı
Gafil su sanuben kovar serâbı

XXXIII

Bu razı Eşrefoğlu Rûmî açma
Sınırı bekle zinhar öte geçma
Bu aşk deryâsının gevherlerini
Çıkarub olur olmaz yire saçma

XXXIV

Ki nâdân eline düşmeye gevher
Sanur nâdân anı bir kuru mermer
İletür kem behâya satar anı
Ye olur bir ağu kor kalur ebter

XXXV

Kılavuzsuz bu yolu varımazsın
Bu müşkil işi sen başarımazsın
Seni cem' itmeğe bir kimse gerek
Dağılmışsın seni devşürimezsın

XXXVI

Bu yolda bekciler var hiç uyumaz
Girü dönderür usanları komaz
Bu yolda iz ü toz hergiz belürmez
Bu yolda nam ü şanı kimse virmez

XXXVII

Pes öyle olsa lâbüddür kılavuz
Kılavuz da gerek kim ola key uz
Bu sarp yolları asân ide sana
İnişi yokuşu göstere dübdüz

XXXVIII

Nice bu evliyâlar geldi gitdi
Nice yüz evliyâ bunda seğırtti
Birisi kılavuzsuz urmadı yola
Bu yolda bunları mürşid ilettdi

XXXIX

Muhammed kim Habib-i Hazret idi
Döğeli mahlûğa ol devlet idi
Yir ü gök tamu uçmak gice gündüz
Bular olmaklığa sebeb ol idi

XL

Bu yola ol delîl ile yürüdi
Delil oldu ana Cebrail indi
Getürdi Cebrail çekdi Burak'ı
Resul Mi'racı gitdi ana bindi

XLI

Gerekmiş tâlibe elbette mürşid
Olur pes mürşide uyan muvahhid
Eğer mürşide uymazsan ey talib
Olursun sen ya dehrî vü ya mülhid

XLII

Bu yola kim ki girerse delilsiz
Anı şeytan kodı dinsiz imansız
Gerekdür bil sana yolda kılavuz
Varırmazsın bu yolu kılavuzsuz

XLIII

Bu aşkın gözgüsü yoklukdur ey cân
Bu gözgüde görünür rûy-i Sultân
Bu gözgünün gılağıdır dü âlem
Bu gözgüde ne küfür var ne îmân

XLIV

Münezzehdür bu gözğü dü cihândan
Feragatdür kamu assı ziyândan
Anınçün değmeler vasf idemezler
Nihândur aşk nihân ender nihândur

XLV

Bu aşk yolında seni târ ü mâr it
Bu mâristanda sen seni bîmâr it
Yitür bu aşk ile akı temâm it
Yeter varlık sana aşk aşkı yâr it

XLVI

Bu ten dükkânını var eyle yağma
Başundan ta ki gide külli gavga
Kamu sevdâları hep arduna at
Gönlünü Dost ile ko şöyle tenhâ

XLVII⁵⁶

Îlâhî tâlibi mürşide duş it
Anın mürşid ile vaktini hoş it
Îlâhî tâlibine derd bağışla
Bişür derdin od ile perveriş it

SON

⁵⁶ Bu kıt'a matbu *Divân*'larda yoktur. Esad Efendi nüshasında var.

LÜGATÇE

A

Abâ Dervişlerin giydikleri, yünden yapılmış, alayışsız, gösterişsiz bir cübbe.

Abâd Ma'mur.

Ab-ı havyan (Ab-ı hayat) Hayat suyu. Bir katreşi insanı ebedî hayata erİştirecek su. Bu suyu Hızır bularak içmişti. (tasv. 1st.) İlâhî feyz (feyz-i akdes).

Acâlet Acele.

Aceblemek Şaşmak. Taaccüb etmek. Acaib görmek.

Aceblemen Şaşmayınız.

Adem Yokluk. Vücut mukabili. Adem iki kısımdır:

a) Mutlak adem: Zulmanî bir mefhumdardır. Ne haricî bir vücudu vardır, ne de inkişafı kabildir.

b) İzaî adem: Mutasavvıfların daha çok kullandıkları bu kısım ademdir. Bu, kuvvede mevcut, fakat görünüşte yok olan ademdir. Çekirdeğin içindeki ağaç gibi.

Âdem (tasv. 1st.) Âlem, Allah'ın Rahman isminin mazharıdır. Hâlbuki Âdem, kâinatındaki suretlerin sonu olduğu için en mükemmeli ve bu kâinatın hülâsasıdır. Âdem, Allah'ın en bariz bir surette gözüktüğü mazharıdır. "Hak, in-

sanı kendi sureti üzerine yarattı" hadîsi buna işaret ediyor. Kâmil veya nâkıs da olsa, her ne kadar bütün insanlar Allah'ın ismine mazhar iseler de; kâmil olanlar başlangıca dönmüşler ve kendi mevhum olan varlıklarından kurtulmuşlardır. Kâmil olan insan, mutlak olan zatın, yani Hakk'ın kayda tâbi olarak zuhurundan ibarettir. İnsan, görünüşde Hak değildir, halktır; fakat hakikatte halk değil, Hak'tır.

Adiüv Düşman.

Ağmak Yukarı kalkmak. Yükselmek.

Ağu Zehir.

Ahd Çağ, vakit, mukavele.

Ahdi sıymak Mukaveleyi, ahdi bozmak.

Akı (tasv. 1st.) Akıl, eşyanın hakikatlerini ve bunun neticesi olarak da hakikatlerin hakikati olan Allah'ın zatını anlayamaz. Akıl, yalnız hâdisat âlemini kavrayabilir. Bunun içindir ki, akıl ile hâsıl olan bilgi izafidir. Mutasavvıflara göre, insanlarda bazen akıl, bazen de vehim hâkimdir. Akıl sahibi, bugün böyledir diye hükmettiği şeyden yarın şüpheye düşer. Aklın üç mertebesi vardır:

a) Akl-ı maaş: Bu, aklın en aşağı derekesidir. Bununla ancak tabiatı anlayabiliriz.

- b) Akl-ı muad: Akıl, bilgi ve irfanla terbiye olununca bu ismi alır. O zaman, bu gözle görülebilen âlemlerin üstündeki âlemleri de idrak edebiliriz.
- c) Akl-ı küll: Nebi ve velîlerin aklıdır. Aklın bu mertebesi; ‘şehadet’, ‘misâl’, ‘ervah’ ve ‘âyân-ı sabite’ mertebelerinin üstü olan ‘vahdet’ (birlik)’tir. Bilgileri idrak cihetinden de aklın iki yolu vardır:
1. Düşünce yolu ile istidlâl ciheti; ki bunda ekseriya hatâ vâki olur. Bu suretle, bir şeyin hakikati; haddi zatında, olduğu gibi değil, aklın muktezası olan hayat kuvvetine tâbi olarak tesbit edilir. Vehim sultanı daima akla hâkimdir. Diğer cihetten de, insan bilgisi tasavvur ve tasdikten ibarettir; hâlbuki birçok yüksek hakikatler vardır ki, tasavvura gelmez. Bu cihetten, akıl ancak eserden müessire istidlâl yolu ile âlemin bir yaratıcısı ve yapıcısı olduğunu anlayabilir. Hâlbuki Allah’ın hakikati, akıl yolu ile değil, ilham yolu ile bilinir. Görme hassasının bir haddi olup göz onun ilerisini göremediği gibi, aklın da kendi düşüncelerine bağlanmış olması itibarile bir haddi vardır.
 2. Allah’ın feyzinden verilen şeyi kabul yoludur. Bu yol, hatâdan masûndur. Bunda, ötekisinde olduğu gibi had yoktur. Bu, ‘mutlak akıl’dır. Allah’ın feyzinin nurunu kabul etmek, ancak mücadele ve riyazetle içini temizleyince mümkün olabilir. Bu, nuranî bir akıl olduğundan, buna daha çok ‘basi-ret’, ‘kalb’ tabirleri kullanılmaktadır.
- Aklın lügattaki mânâsı, devenin ayağını bağladıkları bağ mânâsına gelen *ıkal-*

den alınmıştır; bunun için de daima kendi tasavvurile mukayyettir.

Âl Nümayış. Hile.

Alala Gürültü, patırtı.*

Alda Aldat.

Aldamak Aldatmak.

Aldangaç Aldatıcı şey.

Aldanmagıl Aldanma!

Alığörmek Almak, alıvermek.

Âlimu’s-sırru’ l-hâfiyyât Gizli olan sırları bilen, yani Allah.

Âm Avam.

Anın Eskilerce “onun için” yerine de kullanılır.

Anlana Anlaşılsın.

Ansuzun Ansızın. Onsuz.

Araz Cevher mukabili, cevhere nazaran teferruat, asıl üzerine zâid olan şeyler. Meselâ, kutu bir cevher, üstündeki boya bir arazdır. Bunun gibi, mutlak vücûd bir cevher, ona göre de âlem bir arazdır.

Arın Temizlen.

Arınmak Temizlenmek, yıkanmak.

Arıtmak Temizlemek.

Âriye Âriyet, iğreti.

Arkun arkun Arka arkaya.

Artuk Ziyade, çok, (artık).

Âsân Kolay.

Ası Faide, kâr.

Âsitân Eşik.

Aşk (ışk) Müfrit muhabbet. (tasv. ist.) Hakk’a olan muhabbet. Hakk’ın varlığındaki nur kendine, yani müzahirine âşıktır; çünkü onda kendi kemâlini görür ve kendi sıfatlarını ve isimlerini onda müşahade eder. Ruh cismine âşıktır, zira cisim ruhun sıfatlarının gö-

* Bu kelimenin mânâsını muhterem fâzıl Kilisli Rifat’ın irşadlarile bulduk.

ründüğü yerdir. Ruh kendi cismini görmek ister ki, kendi sıfatlarını da onunla beraber görebilsin. Kendisini anlayan ve bilen bu nurdur.

Âşık-hû Âşık mizaçlı.

Av Av, ağ.

Ay Söyle.

Ayn (tasv. 1st.) ‘Gayr’ın zıddı. ‘Hakk’ın zatı. Allah’ın bilgisinde Zat’ın şununun, isimler ve sıfatların suretleri vardır, bu suretlere ‘âyan-ı sabite’ derler. Bunlar, mümkün olan şeylerin Allah’ın bilgisinde sabit olan hakikatleridir.

Ayna, âyine (tasv. 1st.) Muhtelif mânâları vardır;

- a) Hakk’ın vücudu bir aynadır. Buradan yine Hakk’ın vücudu görülür.
- b) Âleminin aynasında Hak tecelli eder.
- c) İnsan-ı kâmil de bir aynadır, oradan Hak görülür.

Ayrılmazam Ayrılamam.

Ayrık Başka, başkası.

Ayyâr Kumaz, hilekâr.

Azduğumleyin Azdığım, yolumu şaşırdığım gibi.

Azuk Rızık, gıda, zahire, azık.

B

Bâd Rüzgâr, yel.

Bade Şarap. (tasv. 1st.) Hakk’ın feyzi.

Bağırbaşı Göğüs.

Bahr Deniz.

Basîret (tasv. 1st.) Kalbde eşyanın hakikatini görmeye yarayan kuvvet. Manevî görüş. İnsan, aklın ötesindeki medârin hakikatini ancak bâtında, basîret gözü açıldığı vakit anlayabilir. (bkz. *akıl*).

Bay Zengin.

Baz Doğan kuşu. Mürşid mânâsına kullanılır. Abdülkâdir Geylânî’nin bir ismi de *Bazî’l-eşheb*’dir.

Bednus Horos.

Behîst Cennet.

Bekâ (tasv. 1st.) Sâlikin, görünen şeylerde hem Hakk’ı hem de halkı görmesi. Allah’ta seyrin başlangıcı “Hakk’ın her şeye hâkim olmasını kulun bilmesi” (Şeyh-i Ekber) [*fenâ*’ya bakınız].

Bencileyin Benim gibi.

Belhüm edall بل هم اضل “Belki şeytandan daha dalâlettedirler” (7. A’râf, 179).

Berî olmak Salim olmak, kurtulmuş olmak.

Berk Sıkı, sağlam.

Berketmek Sağlamlaştırmak, birbirine bağlamak (berkitmek).

Berr Kara, deniz mukabili.

Bes Kâfi.

Bezek Süs.

Bezemek Süslemek.

Bezm Meclis. (tasv. 1st.) Hak’la olan huzur.

Bınar Pınar.

Bidaat Sermaye, malûmat, bilgi.

Bîdad Zulûm.

Bî-din Dinsiz.

Bî-hemtâ Eşsiz.

Bî-hûd Kendinden geçmiş, bayılmış, sızmış.

Bi-iznî kum بازي قم “İznimle kalk!”

Bi külli Büsbütün.

Bil Bel.

Bil bağlamak Bel bağlamak, tevekkül.

Bile Beraber, ile.

Biliş Bildik, âşına, dost.

Bîmâr Hasta.

Bînâ Gören, gözü olan.

Bî-nevâ Fakir, azıksız.

Binid Binek, at.

Bî-nişan Nişanı olmayan, yani Allah.

Bırağam Bırakayım.

Birle İle.

Bisat Kilim, döşek.

Bîşe Orman.

Biyâ Gel.

Bozulmadın Bozulmadan.

Buhl Hasislik.

Bular Bunlar.

Bulmazam Bulamam.

Burak Peygamber'in, Mi'rac gecesi binip âlemleri seyre çıktığı binek.

Burka' Yüz örtüsü, peçe. (tasv. 1st.)

Hakk'ı görmeye mâni olan şeyler. 'Sevgili'nin iradesile âşkın, yani sâlikin önüne çıkan ve kendisini gizleyen örtü.

Buzumak Uzun sesler çıkararak ağlamak.

Bühân İftira.

Bünyâd urmak Temel atmak.

Büt Put. Allah'ı temsilen tapılan heykel.

Sevgili. Tasavvufta muhtelif mânâları vardır, yerine göre:

1. İnsanı Allah'la vuslattan alıkoyan her nevi bağlar.
2. Kâmil mürşid.

C

Câ Yer

Câfer-i Tayyâr Hazreti Ali'nin biraderi.

Harpte iki kolunu kaybettiğinden bu isim verildi.

Câh Yer, mansıb.

Câm Kadeh. (tasv. 1st.) Hakk'ın zat veya isimlerinin zuhur ettiği yer.

Came Elbise.

Cân Ruh; mutasavvıf, derviş.

Can ü ser feda der rahi tû جان و سرفدا در راه تو "Can ve baş, yolunda fedâdır."

Cebrî (Cebriye) Felsefe mesleğine mensup olan. Her şeyi kadere isnad eden, 'kaderî'nin zıddı... Cebriîler, İslâm din tarihinde iki kısma ayrılmıştır:

1. Halis Cebriîler: Bunlar, insanın irade-i cüz'îyesini tamamiye inkâr ederler. Bu akîdeye göre insan, cemadlar, yani cansızlar gibidir; bütün fiil ve hareket-

lerinde âcizdirler. Allah küfrü mürad etse kimsenin onu menetmek çaresi yoktur. Bu hâdisе doğrudan doğruya *automatisme*dir. İnsanın iradesizliği ve mes'uliyetsizliğini iddia ederler.

2. Orta Cebriîler: Bu da iki kısımdır:

a) Kulun cüz'î ihtiyârını sarfederek hâsıl olan eserine 'kesb' denmektedir. İmam Eş'arî bu fikirdedir.

b) Kulda olan kesb'in hakikatte değil, ancak mecazen bulunduğu kânidirler. İnsan, yularlı bir deveye benzer, nereye çekilse gider; küfür ve imanda ihtiyârı yoktur.

'Kaderiye', bunun tam mânâsile zıddıdır.

Cefâ (tasv. 1st.) Sâlikin kalbinin müşahadeye, yani tasavvufî görüşe erişmesi.

Cem' (tasv. 1st.) Yaratılmışları görmeyecek yalnız Allah'ı görmek. Yani bütün eşyada onu müşahade etmektir. Bu tecelliye mazhar olan sofî kendi varlığını bütün varlıklarla beraber görür. Bütün diğer varlıklar kendi azası gibidir ve onları ifade eden kendisidir. Yani kendi zatını, sıfatlarını ve işlerini Hakk'ın zatı, sıfatları ve işleriyle beraber görür. Bunun aksi 'fark'tır; ki Hakk'ı görmeyip yalnız vücut aynasında görünen suretleri ve ahvali nazarı dikkate almaktır. Kendisinde cem' hâli bulunmayan kimsede ma'rîfet, 'fark' bulunmayan kimsede ise kulluk yoktur.

Cenân Cennet.

Cevher Kendi nefsile kaim olan şey.

*Araz'*ın zıddı.

Cid Ciddiyet, bir işi gerçekten işleme, gayret.

Cife Leş.

Çiğerdâr olmak Yürekli, cesur olmak.

Cinan Kalb.

Cisr Köprü.

Cûlab İçine gül suyu katılmış şerbet.

Cür' a Yudum, kadehte kalan tortu. (tasv. 1st.) Sülûkta, sâlik için örtülü kalması icabeden makamların sırlarına denir.

Ç

Çağa çaylak Bugün hiç kullanılmayan bir tabir, ihtimal ki "inleye bağıra" mânâsına gelmektedir.

Çâh Kuyu. Çukur.

Çalab Allah. 'Çelebi' buradan gelmektedir ve asıl lûgat mânâsile Allahlık adam demektir.

Çapışmak Yağma edip gitmek.

Çerâğ Meşale. (tasv. 1st.) Allah'ın nuru.

Çevkân Cirit oyununda topa vurmak üzere kullanılan, ucu kıvrık sopa. (tasv. 1st.) Bütün işlerini mukadderata bırakma. Çi şeyhî vu müridi in çi kaydest چه شیخی و مریدی این چه قیدست "Bu ne biçim şeyhlik ve müridliktir; bu ne biçim bir bağdır!"

Çokluk (tasv. 1st.) *Vücûd*'un, yani bir tek olan varlığın görünmelerindendir. Asıl varlığın kendisi bunlardan münezzehtir. Güneşin ışığı renkli camlardan geçtiği zaman nasıl birçok renklerde imiş gibi görünürse, eşya da böyle çok ve türlü türlü görünmektedir. Hak, ancak 'takay-yüdler' ve 'taayyünlere' büründüğü hâlde halk ve âlem olur. Âlem, Hakk'ın görünüşü ve Hak, âlemin bătıdır.

Çü, çün Çünkü.

Çün ü çira Nasıl ve niçin. Hakk'ın varlığı için nasıl ve niçin yoktur.

D

Dad Tat.

Dâd Zulüm.

Dadsitân Hak alan, zulma karşı gelen.

Dâğ Yara.

Dâm Tuzak.

Dâr-ı melâmet "Melâmet evi", yani dünya.

Dârüsselâm Sekiz cennetten birisinin ismi.

Dâvî Dâva.

Debîr Kalem.

Defîn Gömülü.

Değîn Kadar.

Değşürmek Değiştirmek.

Dehân Ağız.

Dek Kadar; hiyle; tek.

Delü Deli.

Den İtina, itinalı, dikkatli.

Den Derece, mertebe; küp.

Den durmak Dikkatli olmak. Müteyakkız bulunmak.

Depdüzin Tepince.

Deprenmedin Kimildamadan.

Depreşmek Kimildamak.

Deriçe Pencere.

Derilmek Toplanmak.

Derya Deniz.

Deryaçe Küçük deniz, göl.

Destâr Sarık.

Destgîr Elini tutan.

Devir (tasv. 1st.) Mevcut âlemlerin en aşağısı olan madde âlemine düşen bir varlık; iptida, cemad, yani cansız madde, sonra nebat, sonra hayvan, sonra insan şekillerinde tecelli eder. İnsan iken de kemâli takip ederse 'insan-ı kâmil' olur ve Hakk'a erişir. Nasıl 'Vücud-ı mutlak'dan çıkıp bu madde âlemine indiyse, tekrar oradan çıkıp aslına döner.

Devşürmek, dösürmek Toplamak.

Deyr Kilise, manastır. (tasv. 1st.) Kâmil mürşidin bulunduğu yer.

Deyugele Desin, söyleşin.

Deyyar Kimse; manastır sahibi; ev sahibi.

Dîdâr Yüz, sevgilinin yüzü.

Didükleri Dedikleri.

Diğnemek Dinlemek.

Dilki Tilki.

Dinmedin Denmeden, söylenmeden.

Dirmek Toplamak.

Doliser Dolar.

Don Elbise.

Doniser Donar.

Doyunca Doyuncaya kadar.

Dölenmek Sebat etmek, içi rahat etmek.

Dölendirmek İçini inandırmak, mutmain etmek.

Dönderür Döndürür.

Durugelmek Durmak, ayağa kalkmak.

Duyarım yok Duyduğum yok.

Dü İki.

Dü cihan İki cihan, dünya ve ahret.

Dükenmek Tükenmek.

Dükâleden, Düğeliden Hepsinde.

Dünlemek İncelemek.

Dün ü gün, dünün günün Daima; gece gündüz.

Dür İnci.

Dür-i yetim Gayet iri inci.

Dürür Dir, dır edati.

Düş, Duş Rüya.

E

Ebter Sülâlesi mahv olan; hâib, hâsir; elinde bir şey kalmayan.

Elbir etmek El birliği etmek.

Elest Ruhlar yaratıldıkları zaman Cenab-ı Hak, السبت بربكم “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sordu. Ruhların bir kısmı, قالوا بلى “Evet” dediler. Tasavvuf edebiyatında pek çok kullanılan âyetlerden. Ezelde Hakk’a olan rabıtayı telmih için söylenir.

el-Fakrû fahrû “Fakr, benim öğündüğüm şeydir,” Peygamber’in bir hadîsi (bkz. fakr).

Elyak Daha lâyık.

El yumak Elini yıkamak. Manen her şeyden vazgeçmek.

Em İlâç, deva, şifa.

Emmâre Zorla kötü iş işleyen. Tasavvuf ahlâkında dört kısma ayrılan nefslerin

en aşağı derekesi. Bu nefste her türlü kötü huylar bulunur. Eşrefoğlu, *Muzekki’-n-Nüfûs*’ta ‘nefs-i emmâre’yi şöyle tarif ediyor: “Bu nefs-i emmâre ıssı kim vardır, dört büyük tâifedür, biri fâsiklerdür, biri fâcirlerdür, biri münafıklardur ve biri kâfirlerdür. Bunların nefsleri emmâre üzeredür. Bu nefs didükleri bir süd emer oğlana benzer, korsan emer, amma ol eme durduğu südden kesüb latîf gıdalara bırağursan yine ânı dahî öğrenür, karar tutar. Amma şunu dahî bilgil ki nefsini emmârelikden bir uğurdan döndermeyince şakilikden kurtulmaz ve kurtulmak dahî mümkün değildir; zîrâ şol ‘emmâre-i bissû’ didükleri nefs kim vardır, ussunu hayra iletmez, dâim şekavete iletür, nifaka ve fıska ve fücûra iletür. Bu emmârenin mânâsı emir demektir, yani buyurucu ve buyurduğunu gördücü demek olur. Öyle ise her kim ki nefs-i emmâreyi bedeni şehrine emir idüb emrini geçirdise şöyle bilgil ki o kişi fâsıkdır ve münafıkdır veya kâfir; neüzü billah, zira nefs-i emmârenin sıfatları bunlardur ve dahî buna benzer hualardur.”

Enâniyyet Benlik.

Endek Az.

Ene’l-Hak انا الحق “Ben Hakk’ım” Hallâc-ı Mansûr’un söylediği meşhur bir söz. Allah’ın kudretinin kendisinde tecelli ettiğine işaret etmektedir. Giden ve gelen bir tek hakikat olduğundan, ben Hakk’ım demek; varlık değil, yokluk icabıdır. Eşrefoğlu, *Muzekki’-n-Nüfûs*’ta buna temas etmektedir:

“Çünkü Mansûr dahî bu hâleti buldu. Bîakl ü bî-dil olub ol arada ‘Ene’l-Hak!’ demin urdu. Yoksa bu değildir ki Mansûr Hak ola, dahî, *ene’l-Hak* diye. Nice tâlibler ol arada yanulurlar. Bir dürlü

dahî anladılar. İllâ onda tâlibin sıfat-ı beşeriyetinden hiç eser kalmıyor. Belki mânâ şöyledir ki, bir kimesne bir katre-yi bahre iletse, bıraksa ikilik ol bahrin vahdetinden müstağrak olur; bir vechile birlik olmaz. Zirâ deniz denizdir; katre katre dir. Mugayeret bunların ortasında zâhirdir ehli katinde. Ammâ ol hinde deniz cünbüşe gelse ol vakit ihtiyâr bahrin olur, katrenin olmaz; lâkin katrenin cünbüşü dahî heman cünbüş olur. Mansûr bu sözü didüğünde esrûk idi. Esrûğin sözüne hod itibar yokdur.

Mansûr: ‘Lâ ilâhe illa’llâh’ dimeği şol kadar çoğaltı kim zikri vardı kalbe, kalbeden rûha yetişdi ve andan ‘âsâr-ı üns’ hâsıl olub mahabbet-i ilâhiyyeye yetişdi. Dahî kendü ismini ve mâsivasını unuttu. Zira kim zikrullâh ile aşka düştü. Âlem-i aşk hod âlemi sekirdir. Âlem-i aşkda sıfat-ı beşeriyesi mahv oldu. انت (kimsin?)” didiler انا الحق Ene’l-Hak (Ben Hakk’ım)” dedi. Fakat bulub anıyacak, ya’ni âlem-i beşeriye gelecek: “Şöyle didün!” didiler; “bilmezem didüğüm!” dedi ve hem dahî bilmezdi. Esrûk idi. Mâlikîler tutdular: “Tevbe it!” didiler. Tevbe itdi. Tutdular öldürdüler.

Enfîk Besle

Ernî ربي “Bana görün!” Musa, Tur dağına Allah’ı görmeye gittiği zaman: “Rabbi ernî رب اربى Allah’ım bana görün!” dedi. Allah da: “Len terânî! لن ترانى Beni görmezsin!” diye cevap verdi. Kur’ân-ı Kerîm’de geçen bu hikâye birçok mistik tefsirlere yol açmıştır.

Erzân Lâyık, münasip.

Esmedin Esmeden.

Esrûk Sarhoş.

Etmek Ekmek.

Evkâr Kuş yuvaları.

Eydirîğ Yazık.

Eydün Söyleyin.

Eykinde Pek, pek de.

Eylük İyilik.

Eyürmek Acele etmek.

Ezkâr Zikirler.

F

Fahr Öğünme.

Fakr (tasv. 1st.) Mevhum olan varlıklardan kurtulmak ve Allah’ta fânî olmak derecesi (fenâ kelimesine ve tafsilat için *Molla Câmi* isimli kitabıma bakınız).

Fakîr (tasv. 1st.) Kendisinde fakr hâli bulunan.

Fark (tasv. 1st.) Varlık aynasında görülen suretleri ve hâlleri nazarı dikkate alarak Hak’tan örtülü kalmak. Zıddı *cem*’dir. (Bkz. *cem*’).

Fâş Yayılmış, meydana çıkmış.

Fehm Anlayış.

Fenâ Mevcut olan bir şeyin yok olması. (tasv. 1st.) Eşyanın nazardan silinmesi. Allah’a doğru seyrin nihayeti. “Kulun kendi fiilinde Hakk’ın kıyamını görmesi” (Şeyh-i Ekber). Fenâ ile sıfatlananlar yalnız Hakk’ı görürler; hâlbuki ‘bekâ’ hâlinde olanlar hem halkı hem Hakk’ı görürler.

Fenâ fillâh (tasv. 1st.) Âbidin zat ve sıfatlarının Hakk’ın zat ve sıfatlarında fânî olması. Her şeyin başlangıcı ve dönüm yeri “Vücut-ı mutlak”tır, sofî bu makhada erebilmek için her şeyi bırakır, daimî bir istiğrak içindedir. Ölmeden evvel ölmek sırrına vasil olmak budur. *Fenâ olgı* Fânî ol, yani sende ‘fenâ’ hâli bulunsun.

Fettâhü’l-kulûb “Kalbleri açan”, yani Allah.

Firdevs Cennet.

Firak Ayrılık.

Ferişteh Melek.

G

Gaffarî'z-zünûb "Günahları bağışlayan", yani Allah.
Gavvâs Dalgaç.
Gavs Yardım, yardımcı (tasv. 1st.) "Her zaman bir danedir. İna-yetine iltica olunur" (Şeyh-i Ekber).
Gavsü'l-a'zam Abdülkâdir Geylanî'nin unvanı (*gavs* maddesi için *kutb* kelimesine bakınız.)
Gedâ Fakir, dilenci.
Gelan Gelen.
Geliser Gelir.
Gen Geniş.
Genc Hazine.
Gendü, *Kendü* Kendisi.
Gendüden varmak Kendinden geçmek, bayılmak.
Gendüzüne Kendisine.
Gerçek er Evliya, sofî, derviş.
Gevher Cevher (bkz. *cevher*).
Geymek Giymek.
Gez Defa, kere.
Gica Gece.
Giç Geç.
Giçmek Geçmek.
Gidâne Gidene.
Gider Def'et.
Gidermek Def'etmek.
Girü Geri; sonra.
Gılağ Kılıf.
Gıybet Birinin arkasından çekiştirmek.
Göge ağmak Göge yükselmek.
Görmeyiser Görmez.
Görklü Güzel görünüşü olan, güzel, mübarek.
Göriceğiz Görünce.
Göymek Yakmak.
Göyünmek Yavaş yavaş alevsiz yanmak.
Gözü Ayna.
Gulgule Gürültü.

Gûş Kulak.

Güce, *güca* Bulgur, kaynatılmış buğday.

Güftâr Söz.

Güman Şüphe.

Günc Köşe.

Günlü Güneşli.

Güzin Seçen ve seçilen.

H

Habâset Habislik.

Habib Sevgili. Peygamber'e verilen sıfatlardan birisi.

Hacer Taş.

Hâdî Doğru yolu gösteren.

Hâk Toprak.

Hâl (tasv. 1st.) Vecd ve istiğrak nev'in-den. Celbetmek veya kazanmak sureti-le hiçbir gayret sarfetmeksizin tekel-lüfsüz kalbe gelen hüznün ve ferah, sı-kılma veya bu kabil hislerdir. Nefsin sıfatlarının zuhur etmesile yok olur. Bunun misli tekrarlırsa ona 'hâl' de-nir; eğer devam eder ve âdet hükmüne girerse o zaman 'makam' denilir. 'Hâl' doğrudan doğruya Hakk'ın vergisidir; 'makam' ise çalışmakla elde edilir.

"Hâl oldur ki tâlibe gelür, yetişür, sa'y itmeden, cehd itmeden ve kesb itmeden ve aklın ânda hergiz tasarrufu ve med-hali yoktur. Nâgihân olur" (*Muzekki'n-Nüffâs*).

Halvet Tenhâlik.

Hâmân Musa zamanında Firavun'un veziri.

Hânkah Dergâh, tekke.

Harir İpek.

Hâristan Dikenlik.

Hârût ve Mârût Mitolojide, Bâbil taraflarında bir kuyuda ayaklarından asılı, tepesi aşağı duran iki âsi melektir; ki kıyamete kadar bu şekilde kalmaya mahkûm olmuşlardır. İsteyip de bu kuyunun başına gelenlere büyüclük öğ-

retirlerdi. Bu kelime Şark edebiyatında çok geçmektedir.

Hâs ü âm Havas ve avam.

Hâsü'l-hâs Hasların hası.

Hâtır (tasv. 1st.) Rabbanî olsun, meleki olsun, nefs ve şeytandan olsun kalma- mak üzere kalb ve zamîre gelen hitap.

Havf Korku.

Hay Yaşayan.

Hayme Çadır.

Hayrû'l-beşer "İnsanların hayırlısı", yani Peygamber.

Hecr Ayrılmak, *hicr* ayrılık.

Hemâne Hemen, böylece.

Hemin Böylece.

Hergiz Hiçbir zaman, aslâ.

Heşt bihişt Sekiz cennet.

Hevâ Heves, geçici arzu.

Hezâran Binlerce.

Hızâne Hazine.

Hicâb Örtü. (tasv. 1st.) 'Sevgili' olan; Allah'ın, 'âşik' olan sâlike yüzünü, yani zâtını saklamak üzere koyduğu engeller.

Hızır Tevrat'taki Eli. Ekseriya Hızır İlyas şeklinde kullanılır. Bu zat, Müslümanlarda halk arasında şâyi olan rivayetlere göre, Musa Peygamber zamanından şimdiye kadar yaşamaktadır. İnsan şeklinde veya ruhânî bir mevcudiyete mâlik olarak irşad edeceği kimseye sureti ile görünür ve ekresiya darda kalanların imdadına koşar. Mitolojide, karanlıklar diyarındaki hayat çeşmesini bularak suyunu içmiş ve onun için ihtiyarlamamış ve yaşamakta bulunmuştur. Kemâled-dîn Ebu'l-Ganâim, *Keşfu'l-Lugat*'ında Hızır'ın tasavvufî mânâda 'bast'a, yani Hakk'ın lutf ve rahmetinin kabulüne işaret olduğunu yazıyor. Şeyh-i Ekber de *Futûhâr*'ta Hızır'ın 'bast'a, İlyas'ın ise 'kabz'a işaret olduğunu söylüyor.

Hubb Sevgi, muhabbet.

Humâr Sarhoşluktan sonra gelen baş ağrısı.

Hû Huy, tabiat.

Hû O. (tasv. 1st.) Hak.

Hûn Kan.

Hurdetmek Ufalamak, parçalamak.

Hur ü kusur Cennetteki hûri kızları ve cennet köşkleri.

Hümâ Mitolojide mevhum bir kuş.

Hüşyâr Ayık, akıllı.

I

Is Sahip.

Isı Sıcaklık. Sıtma.

İyân Belli, meydanda, aşikâr.

İ

İ Ey

İbrâhim Edhem Sofilerin en mühim azizlerinden biri olan İbrahim bin Edhem'in (v. 160-162 H. / 776-778 M.) hikâyesi Buddha'nın hayatına benzeyen karakterler arzeder. Dünyadan çekilişi, muhtelif mevkilerde başka başka anlatılmaktadır. Fakat bütün bu nüshalar aynı bahsi genişletmekten başka bir iş yapmıyorlar. Belh padişahının oğlu olan İbrahim, bir gün sarayının bahçesinden bakarken bir dervişin her türlü ihtiyaçlardan müstağni olan varlığının irşadile prenslik mantosunu çıkartıp yerine fakirlerin hırkasını giyer; kendisini cihana bağlayan her şeyi, sarayını hattâ karısını, çocuklarını bırakır. Bir çöle çekilir ve orada hayatını seyahatle geçirir. Bu padişah-mutasavvıf'ın inziyasına ait muhtelif motiflerin en güzellerinden birisi Mevlânâ'nın *Mesnevî*'de anlattığı hikâyedir.

İd Bayram.

İd-i fıtr Ramazan bayramı.

İğenmek Yaklaşmamak.

İgvâ Aldatma.

İkşi' rar Ürpermek.

Îl Yabancı; memleket; vilâyet.

Île şâra Memlekete, şehire, her köşe, her bucağa.

İletmek Sevk etmek, götürmek.

İllet Sebeb.

İlm-i ledûn Hakk'a ait olan ilim. Gayb ilmi.

İltermek İletmek, götürmek.

İnildü İnilti.

İnen Yine.

İns İnsan.

İns ü cân İnsan ve cin.

İradet *virme* Kabul etmek, iradesini mürşidinin eline vermek.

İrci' (ارجعى) "Bana geliniz." Cenab-ı Hakk'ın, kullarını çağırması.

İrgörmek Lâyık görmek.

İsar Bahşetmek.

İsteyü İstemeye.

İstemedik İstenmemiş.

İşbu Bu, şu, işte bu.

İve ıve Çabuk çabuk.

İvmek Acele etmek.

K

Kabekavseyn قاب قوسين او ادنى Mi'rac'da Peygamber'in Allah'a olan manevî yakınlığını ifade eden âyet. (53. Necm, 9).

Kaçan Ne zaman, o zaman ki.

Kaderî Kader felsefesini tamamilen inkâr edenler 'Cebriye'nin tam zıddı.

Kâdiyu'l-hacât Hacetlere hükmeden, yani Allah.

Kaf (Kûh-i Kaf) Kaf Dağı. Burada, doğrudan doğruya dağ.

Kafile-sâlar Kervancı, kervan sürücüsü, kafile reisi.

Kağrılmak Çağrılmak.

Kakımak Hiddetlenmek, tekdir etmek.

Kalmaş Hezeyan, herze, makûl olmayan söz.

Kâbu belâ قالوا بلى (bkz. *Elest*)

Kâl ü kil Dedikodu. Bî-hûde sözler. Tasavvufî mânâda 'hâl'in aksi, ulema-yı rûsûmun sözleri.

Kâm Mürad.

Kamer Ay.

Kamet Boy.

Kamu Hepsî.

Kân Maden ocağı.

Kande Nerede, nereye.

Kani Hani.

Karılmak Karışmak, katışmak.

Kati Çok.

Katında Yanında, indinde.

Kâv Öküz.

Kavşurmak Kavuşturmak.

Kaysâ 'Mecnun-ı Kaysâ' şeklinde görülüyor ki, kafiye icabı kullanıldığı anlaşıyor. Mecnun'un asıl adı olan Kays.

Kayıkmak Kaydedinmek, aldırarak, aldırış etmek.

Kayurmak (Kayırmak) Aldırmak, ehemmiyet vermek.

Kef Avuç (menetmek, köpük)

Kem Aşağı, âdi.

Kemâl (tasv. ıst.) "Sıfatlardan ve eserlerinden tenzîh" (Şeyh-i Ekber). Hakk'ın nurundan yeni mahlûkat meydana gelir. İnsanın eskimesiyle toprağa girer ve yine topraktan geri gelirler. Kendileri doğar ve doğurur; her şey, yapması icap ettiği işi gördükten sonra kemâline erer. Böylece, yaratılmışların en mükemmel derecesine gelen insan da Hakk'ı bulmalıdır. Allah'ın, hayat, ilim, irade ve kudret gibi sıfatlarının her biri birer hakikat-i külliye'dir. Bunlar Cenab-ı Hak'la mahlûklarına şamildir; fakat bu sıfatlar Cenab-ı Hak'ta en mükemmel derecede olduğu hâlde, mahlûkatta, bunların istidat ve kabiliyetlerine göre muhtelif derecelerde zühur etmektedir. Kemâl sıfatı, asıl olan Allah'a ait olup, mahlûkatta

da eserleri zuhur etmektedir; ancak mahlûkat da Hakk'ın vücudu ile kaim olduğundan, onlarda zuhur eden cüz'î kemâller de Cenab-ı Hakk'ındır.

Kendü, kendüzü Kendisi.

Kerkes Akbaba.

Kevneyn İki cihan, yani dünya ve ahret.

Key Pek, en, çok.

Kez Defa, kere.

Kimsene, Kimesne Kimse.

Kisvet Elbise.

Kılmazsın Kılmazsın, yapmazsın.

Kogıl Koy, bırak.

Kohu Koku.

Korhu Korku.

Kovmak Bir şeyin peşinde olmak, takip etmek.

Koyuben Koyup, bırakıp.

Kudüm Ancak bazı tarikat sâliklerine ait olan tekkelerde kullanılan, üstüne keçi derisi gerilmiş büyük mûsikî âletidir. Bunu çalan kimse sağ elile tuttuğu değ-neği kuvvetli darbler (dümmler), solunu hafif olan darbler (tekler) için kullanır.

Kûh Dağ.

Kullâb Çengel, kanca.

Kutb 'Gavs' demektir. "Her zaman âlemde Hakk'ın nazarı üstünde olan zat" (Şeyh-i Ekber). "Hakk'ın sarayının adamları olan velîlerin bir kısmı bütün dünya işlerini görmeğe memur olurlar. Bunlar üç yüz kişidir ve adlarına 'ah-bâr' derler. Yine bunlardan kırkına 'abdâl' denilir. Diğer yedisine 'ebrâr', dördüne 'evtâd', üçüne 'nukebâ' ve bir tek olanına da 'kutb' veya 'gavs' denilir. Bunlar birbirlerini tanırlar ve yaptıkları işte birbirlerinin iznine muhtac olurlar. Bunları Peygamber haber vermiştir" (Molla Câmi, *Nefehât*).

"Gavs, kendisine iltica edildiği zaman 'kutb'a verilen isimdir; sair zamanlarda kutb denilir. Her zaman Allah'ın nazar-

gâhı olan bir tek kimsedir ve Allah tarafından kendisine 'tûsım-ı a'zam' verilmiştir; kevn, yani âlemde dolaşır. Aşîkâr ve gizli gözleri vardır ki, bu, cesedde dolaşması gibidir. Elinde umumî feyz terazisi var; bu terazinin tartısı onun bilgisine, bilgisi de Hakk'ın bilgisine tâbidir. Hakk'ın bilgisi de, yaradılmış olan mahiyetleri 'mahiyât-ı gayr-ı mec'ûl'e bağlıdır. Kutb, yüksek ve alçak âlemlere hayat ruhu akıtır. İnsanlık itibarile değil, ihsas ve hayat maddesini hâmil olan melekîyet hassasından dolayı İsrâfil, kalbi üzerindedir. Kendisinde insanlık itibarile 'nefs-i nâtûka'nın hükmü ne ise, onun gibi, Cebrail hükmü ve cazibe kuvveti gibi, Mikâil hükmü ve dâfia kuvveti gibi Azrail hükmü de vardır" (Seyyid Curcânî, *Ta'rifât*).

Külünk Sivri taşı kazması.

Kürsi Taht. (tasv. 1st.) Arşta olan mekân. Şeyh-i Ekber'e göre, emir ve nehy yeri.

L

Lâbüd Elzem.

Lâ havfün aleyhim (لا خوف عليهم) "Onlar için korku yoktur." 2. Bakara, 38.

Lâf urucu Tutmayacağı vaadlerde bulunan, yalan ve avutucu sözler söyleyen, palavra atan.

Lâmekân Mekânsız. (tasv. 1st.) Mekândan münezzeh olan Allah.

Lebbeyk urmak Arafat dağında hacıların bir ağızdan söyledikleri söz: "Lebbeyk, Allahumme lebbeyk, lâ şerike leke lebbeyk, inne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk. Lâ şerike lek."

Levh ü kalem Hakk'ın ezeli iradesinde yazılı olan şeyler.

Levn Renk.

Leyin Gibi.

Leyl Gece.

M

Mağbunluk Aldanma, aldanmış olmak.
Mahabbet (tasv. 1st.) Allah'la olan sebep-
siz dostluk ve tahrik edilmeden hâsıl
olan âlâka ve sevgi.
Mahbub Sevgili. (tasv. 1st.) Allah.
Mahcub (tasv. 1st.) Örtülü (bkz. *hicâb*).
Makam (tasv. 1st.) "Merasim hukukunu ta-
mamile istifa" (Şeyh-i Ekber). (bkz. *hâl*).
Makdem Gelmek, kudüm.
Mânide Manevî âlemde, rüyada.
Mansûr (Ebu'l-Huseyn Hallâc) En bü-
yük İslâm mutasavvıflarından. İran'da
doğmuş ve Bağdad'da vefat etmiştir
(M. 911). Bilhassa L. Massignon'un
*La passion d' Al-Halladj, martyre mis-
tique musulmane* isimli kitabı en ufak
teferruatına kadar bu mevzu üzerinde
en geniş malûmatı toplamaktadır. Söy-
lediği *ene'l-Hak* sözü ile Ehl-i Sünnet
uleması tarafından idama mahkûm ol-
duğu için İslâm mistikleri tarafından
tasavvufun ilk şehidi olarak anılmakta-
dır (bkz. *Ene'l-Hak*).
Ma'rîfet İrfan.
Maşiva'llah Allah'tan başkası. (tasv. 1st.)
Gayr.
Ma'suk Sevgili. (tasv. 1st.) Allah.
Mekr Hile.
Melâmet Kendi isteği ve iradesi ile halka
fena görünmeye çalışmak. İslâm muta-
savvıfları arasındaki *cynisme* cereyanı.
Şeyh-i Ekber "İçlerindeki zâhire çı-
karmayan yüksek bir taife" diyor. Fazla
tafsilat için bkz. Abdülbaki Gölpınar-
lı'nın *Melâmîlik ve Melâmîler* adlı eseri.
Men Ben.
Menlik Benlik.
Mermûz Remizli.
Mes, mis Bakır.
Mest Sarhoş. (tasv. 1st.) İlâhî aşkla kanmış

olan. Hakk'ın tecellisi ile zuhur eden
sarhoşlukta hakikatin sırları zâhir olur.
Mevc umrak Dalgalanmak.
Mezellet Horluk, hakirlik, zillet.
Mıkraa Kırbaç ve değnek gibi, vurmaya
yarayan herhangi bir âlet.
Mil Gözü kör etmek için kullanılan ucu
sivri demir.
Mortification Nefsi incitme, yorma.
Muazzeb Azap çeken.
Mûsî Mûsâ.
Muştuluk, müştilük Uğurlamak, müjde.
Muvahhid Tevhid eden, birleyen. Bir tek
Allah'a inanan: Allah'ı zikreden.
Müdam Daima.
Mülhid İlhad eden, dininden çıkan.
Münezzeh Temizlenmiş.
Münkir İnkâr eden, tasavvufu inkâr eden.
Mürîd (tasv. 1st.) Tasavvuf yoluna sülûk
edip iradesini mürşidin iradesine bağla-
yan ve kendi iradesinden ayrılan. "Ken-
disine 'isim'lerin kapısı açılıp 'isim'le
Allah'a vasil olan" (Ebû Hâmid).
Mürşid Tasavvuf yolunda irşad eden,
müridin gözünü açan.
Müvekkel Sevap ve günah yazmaya me-
mur olan ve her insanın sağ ve solunda
bulunan iki melek.
Müşâhede (tasv. 1st.) "Tevhid delilleriyle
eşyayı görmek ve Hakk'ı eşyada gör-
mek" (Şeyh-i Ekber).

N

Nakd Para.
Nâr Ateş.
Nâüvân Zayıf, kuvvetsiz.
Nehâr Gündüz.
Nefîr Kabuklu deniz hayvanlarından ve-
ya öküz boynuzundan yapılan bir bo-
ru. Bu boru bilhassa Yakın Şark'ta
kervan yollarında yolcuları toplamak
gibi işlerde kullanılmakta idi.

Nefs (tasv. 1st.) “Ulviyeti söndürmek için Cenab-ı Hakk’ın kalb ateşine musallat ettiği ruh” (Şeyh-i Ekber). “Bu âdemoğullarının nefsleri kim vardır dört kısmıdır: Evvelki kısmı ‘emmârelik’ üzredir, ikinci kısmı ‘levvamelik’ üzredir, üçüncü ‘mülhimelik’ üzredir, dördüncü kısmı “mutmainnelik” üzredir. Hak Teâlâ Hazretlerine kıyırılan mutmainne nefstir. Hak Teâlâ Hazretlerinden merdud olan nefs-i emmâredir ilh...” (Eşrefoğlu). Burada kastedilen ‘nefs-i emmâre’dir (bkz. *emmâre*).

Nemin Nemli, yaş.

Nenk Şöhret, âr, namus.

Nelik Mâhiyet.

Neliksiz, niteliksiz Nasıl, niçin diye sual sorulamayan.

Netmek Ne etmek, ne yapmak.

Nevbet urmak Günün muayyen saatlerinde padişaha mahsus olan sarayda çalınan askerî konser. Bu mûsikî, hâkimiyet ve istiklalin levazımından addolunurdu.

Nice Nasıl.

Niderüz Ne yaparız.

Niş Ucu sivri şey, arı iğnesi, zehir.

Nite Nasıl.

Niketi Nasıl ki, öyle ki.

Niteliksiz Nasıl diye sorulamayan şey.

Nitelüğü Nasıl olduğu.

Nolayki Ne olur ki.

Noliser Ne olur.

Nu’ma Nimet.

Nüş İçilecek şey.

Nutuk haklamak Mürşidinin sözünü dinlemek.

Nuût, naât Peygamber’in vasfına dair söylenen şiirler.

O

Od Ateş.

Okun Okuyun.

Olar Onlar.

Olayın Olayım.

Oligör Ol.

Olumazam Olmam.

Oliser Olur.

Olmadın, olmadın Olmadan.

Olunmadın Yapılmadan, yaratılmadan.

Ö

Öğar Öğar.

Öğes, Üğes Çok.

Ölmedin Ölmeden.

Ölmezem Ölmem.

Ölümdin Ölümden.

Öndin Evvel, önce.

Özge Başka.

Öykünmek Benzemek.

P

Pâsbân Gece bekçisi.

Per Kanad.

Perkeşmek Sıklaşmak.

Pertev Işık.

Pervâz Uçuş.

Pes Sonra; ard; öyle ise.

Pinhân Gizli.

Pişe İş gücü, sanat, âdet.

Piş ü pes Ön ve arka, önü arkası.

R

Râh Yol.

Rahm Acıma.

Râz Sır.

Râygân Ucuz.

Renc Hastalık, ağrı.

Renclü Hasta.

Rîş Sakal; yara.

Rihlet Göç.

Riyâz Ravzeler, bahçeler.

S

Saçu saçmak Gelin başına para serpmek.

Sadak (Kafiye uyması için tahrif edilmiş sadık kelimesi).

Sad hezâr sâl Yüz bin sene.

Safâ kıl Tasfiye et, temizle.

Sağış Sayma, hesap etme.

Sahv Ayıldıktan sonra kendine gelmek.

(tasv. 1st.) Kaybolmadan sonra kalbe gelen kuvvetli bir hâl ile hissiyata rücu.

Sâideyn İki bacak.

Sak Emin, mahfuz, saklayan.

Sâk Baldır, incik.

Sâlâr Baş, sergerde, reis.

Sâlik (tasv. 1st.) Tasavvuf yolunda yürüyen.

İlim ile değil, 'hâl' ile makamata kateden.

Bunlar 'ayn' yolu ile âlimdirler.

San'an (Şeyh ~) Bu zatın mevcudiyeti mevsuk değildir. Tamamile efsanevî mahiyette olan bir hikâyesi vardır. Zühd ve takva sahibi bir şeyh iken, bir gün bir Hristiyan kızına âşık olur ve zühd ve takvayı bırakarak senelerce domuz çobanlığı eder. Böylelikle mecazî aşkta uzun zaman yuvarlandıktan sonra birdenbire hakikî aşka geçiverir. Mufasssal hikâyesi Şeyh Feridüddîn Attâr'ın *Mantiku't-tayr*'ında, daha birçok tasavvuf kitaplarında vardır.

Sanu Sanmak'tan; zan, zihab.

Sanu sana Zanlara, şüphelere kapılarak.

Sapaş (Doğrusu şapaş) Aferin.

Sataşmak Erişmek, yetişmek, değmek.

Savm Oruç.

Sayd Av.

Sayru Hasta.

Sayvan Saçak.

Seb'a-yi seyyare Yedi seyyare.

Sebak Ders. İleri geçmek.

Sebel Göze perde inmesi; göz kapağı içinde kıl bitmek hastalığı (Vezin için 'sebal' geçiyor).

Sefer (tasv. 1st.) Kalbin, zikir ile Allah'a teveccühü.

Segbân Av köpeklerine bakan hizmetçi.

Sekr Sarhoşluk. (tasv. 1st.) "Kuvvetli gelen bir 'hâl' ile kendini kaybetmek" (Şeyh-i Ekber).

Semâ' (tasv. 1st.) Ruhânî dans. "Vakta ki semâ' gönülde kat'î eser eylese anın eseri dimağa yetişür, akla haber virür, vahy gibi bir ulu iş vâki' olur, gözle-rinden yaşlar akar, vakt olur kim semâ'mın eseri ruha yetişür. Ruh dahî mevc urub ızdırab eder. Diler kim bu kalıbı bırağa, yine geldiği âleme pervaz eyleye. Ol vakitte tâlibden ihtiyâr-sız sayha ve feryâd kopar. Nefs havası olmayı ihtiyârsız olan semâ' sırf vâridât-ı ilâhîdir. Şol değirmen olduğundan su gelüb ihtiyârsız, değirmeni döndür-düğü gibi, vâridât-ı ilâhî dahî âşıkların ve tâliblerin gönüllerine gelür, şöyle dökülür, ihtiyârsız bu kalıbı döndürür. Bizim sözüümüz şunun gibi semâ'dır kim od içine düşse, yanmaya ve su üzerine yürüye, batmaya ve hava üzerine kalksa, kuş gibi uça, yire düşmeye. Sofilere bunun gibi çok vâki' ola" (Eşrefoğlu).

Semî' Dinleyen, dinleyici. Allah'ın sıfat-larından birisi.

Seng-i hârâ Mermer taşı.

Settârü'l-uyûb Ayıpları örten. Allah'ın sıfatlarından birisi.

Seyr fi'llâh (tasv. 1st.) Allah'ta seyr. Tamamile Hakk'ın varlığından eridikten sonra kendi iradesi olmaksızın onun iradesile yaşamak.

Seyr ila'llah (tasv. 1st.) Allah'a doğru seyr. Sâlikin, kalbini tasfiye etmesi ve zühd ve ibadette Allah'a doğru yakınlaşmak istemesi.

Sınık Kırılmış, kırık.

Sınıkmak Kırılmak.

Sınmak Kırılmak, mağlub olmak.

Sikal Kuruntu, endişe, fikir.

Sikkin Bıçak.

Sin Mezar.

Sinlemek Mezar yapmak.

Siva Başka.
Sonrağı Sonraki.
Sora varduğu Sorduğu.
Sovarmak (Suvarmak) Sulamak, su vermek.
Söğük Kemik.
Söyündürmek Söndürmek.
Sûd Faide.
Sultânü'l-âşıkîn Âşıkların sultanı, yani Peygamber.
Sûre-i mülk Kur'ân-ı Kerîm'in 29'uncu cüz'ünün başındaki 67. Tebâreke sûresi.
Sûret (tasv. 1st.) Varlığı, varlık olmak haysiyetile kimse bilemez. Bilinecek şey varlıkla kaim olan suretlerdir. Mükevvênât dediğimiz şey Hakk'ın varlığı ile kaim olan ve bu varlığın aynasında görünen itibarlar ve zail suretlerden ibarettir. Bunların görünüşü akıl ve hisse nisbetledir. Bu 'suret'ler ise hakikatte serap gibidirler.
Sükker, sükkâr Şeker.
Süregelmek Devam ettirmek, sürüp durmak.
Sürüsem Sürsem, çeksem; sürüklesem.
Süstlük Gevşeklik, zayıflık.

Ş

Şah-ı kevneyn "İki cihanın Şahı", yani Hazreti Peygamber.
Şâr Şehir.
Şehbâz-ı kuds Mukaddes diyarın beyaz iri doğan kuşu, Peygamberimize verilen sıfatlardan.
Şehd Bal.
Şekeristân Şeker kamışı tarlası.
Şems Güneş.
Şerha Bıçak yarası.
Şey'en li'llâh "Allah için bir şey"; dilenci sözü.
Şeydâ Deli.
Şikâr Av.

Şolup Şu, bu, o.
Şoluk dem O anda.
Şular Şunlar.
Şûride Perişan.

T

Taalluk Bağlılık. (tasv. 1st.) Mahlûkata olan bağlılık.
Taayyün (tasv. 1st.) Hakk'ın kudretinin görülen şeylerde zuhuru.
Tabl Büyük davul.
Tadırmak Tatdırmak.
Tâ ebed Edebiyete kadar.
Tâğ Dağ.
Takvâ Allah'tan korkma.
Tâlib (tasv. 1st.) Dostluktan ziyade ubudiyet yolile Hakk'ı arayan kimse.
Tamu Cehennem.
Tan Şaşma, taaccüb.
Tana kalmak Hayrette kalmak, şaşmak, (dona kalmak).
Tanık Şâhid.
Tanlamak Hayrette kalmak, taaccüb etmek.
Tapmak İbadet etmek.
Tapu kılmak İtaat, biat etmek.
Târâş (Doğrusu târâç) Yağma.
Taracık Daracık.
Târîk Karanlık.
Tarîk Yol. (tasv. 1st.) "Ruhsatdan istifade etmemek şartile meşrû olan ilâhî merasim" (Şeyh-i Ekber).
Tartmak Tartmak; yalın kılınc vurmak üzere hazırlanmak.
Taşra Dışarı.
Teberra Berî olmak, sevmeyip yüz çevirmek.
Tecellî (tasv. 1st.) Hakk'ın eşyadaki zuhuru "Gaybın nurlarından kalblere münkeşif olan" (Şeyh-i Ekber).
 Allah, zâtı itibarile değil, fiilleri ve sıfatları itibarile, itlakadan çıkmaksızın ve hiç değişmeksizin suretler, şekiller ve

şahıslarda görünür. Hakk'ın vücudu mükevvenâta nisbetle bir ayna gibidir. Bütün eşya orada zâhir oldu. Hakk'ın iki türlü tecellisi vardır:

1. Hakk'ın kendi bilgisinde henüz 'vücud'la sıfatlanmayan 'âyân'ın kabiliyet ve istidadlarına göre kendisinde görünmesi.
2. 'Âyân'ın istidad ve kabiliyetlerine göre Hakk'ın; ruhen, misalen ve hissen zuhuru, yani Hakk'ın isim ve sıfatlarının görünmesi.

Tecrid (tasv. 1st.) "Kalbden ve baştan kevnî, yani âlemi ve Allah'dan başkasını çıkarmak" (Şeyh-i Ekber); ayırmak.

Tehlîl (a. tas.) İslâm dininin tevhid akidesinin hülâsa eden *lâ ilâhe illa'llâh* sözünü tekrarlama.

Telâlâ "Terelelli" gibi, bir taganni cümlesi.

Temâmet Tamamile.

Temâşe Temâşâ.

Temennâ Temenni.

Tersâ Hırıstıyan.

Teşmîr Sığamak.

Tevâcüd (Ehl-i ~). (tasv. 1st.) "Mübtedidir; ihtiyâr elindedir. Hâleti zikirle fânî olmaz; ânın sıfat-ı beşeriyesi bâkîdir. Zira âlem-i akılda olur. Âlem-i akılda olduğuna sebep budur kim, âlem-i aşka düşmemişdir kim âlem-i akıldan gider idi âlem-i aşka. Âlem-i aşka ânın için düşmemişdir kim zikrin nuru ânın üzerine galebe eylemedi; dahî âlem-i akıldadır. Ânın âlâmeti oldur kim evvel emirden zikrullâh iderken, ya bir beyt okurken veya bir âvâz işidüb ızdıraba düşüb hareket eder, çağırır, çabalar, ya düşer yuvarlanur, amma ol itdüğü hareketi bilir ve çağırduğun işidür ve lâkin şol ısıtma dutan kişi kendünün ditremesin def'idemedüğü gibi, bu ehl-i tevâcüd dahî kendünün çağırmasın, çabalamasın def'idemez. Kendüyü

taakkul ider; ama dutamaz. Hareket itmesi ihtiyârî değil, amma kendünün hareketini bilir. Amma ol hareket iderken bî-hûd gibi olub düşer yatur. Dahî sıtmanın gün olub ebsem olması gibi, ehl-i tevâcüd dahî çak şöyle ditter, çağırır, çabalar, sonra bî-hûd gibi olur, bir lahza yatur, bazısının göğdesi soğur, eli ayağı buza döner, velâkin aklı kendüyü bilir, mecali yokdur kim cem'ide. Vakt olur kim gözüün açar, bakar. Dermanı ve mecali yokdur kim söyleye ya turugele, ya yürüye, ya otura, buna 'tevâcüd' dirler. Bu makam mübtedi tâliblerin makamıdır. Bu hâlet kalbin ikşî'rarındandır. Bundan terakki iderse varur vecde yetişür" (Eşrefoğlu). (bkz. *vecd*)

Tîğî tîz Keskin kılınc.

Tınmak Ses çıkartmak.

Tıyn Çamur.

Timâr eylemek Tedavi etmek.

Tizcek Çabukça.

Tiryâk Panzehir.

Tolunmak Dolgunlaşmak.

Toylamak Ziyafet vermek, ağırlamak.

Tozub durur Tozumakta, toz hâlinde uçmaktadır.

Tûr Mûsâ Peygamberin Cenab-ı Hak'la konuşmak üzere çıktığı dağın adı (Tûr-ı Sîna).

Tûtyâ Çinko. Eski kimyada ismi malûm ve cinsi meçhul olan bir madde. (tasv. 1st.) Bilinmez, akl ile künhüne varılmaz hakikat.

Tütûn Duman.

U

Ucb Kendini beğenme.

Uçmak Cennet.

Uçurmadın Uçurmadan.

Ufutmak Azametle başını kaldırarak geçmek.

Unulmak Yara iyi olmak.

Uram Vurayım.

Urgan İp.

Urûc Yukarı yükselmek.

Uryân Çıplak.

Us Akıl.

Usan Gafil, safdil, sersem, aptal.

Uş İşte.

Uşatmak Boş bırakmak, boşaltmak.

Utarmak Kumarda kaybetmek.

Uyarmak Uyandırmak.

Uzlet İnzivaya çekilme.

Ü

Üleşdürmek Ulaştırmak, vâsil etmek.

Ün Ses, âvâz, şöret.

Üns Alışıklık. (tasv. 1st.) “Allah’ın varlığından ‘haşmet’in kalkması” (Cüneyd-i Bağdadî).

“Öyle bir hâldir ki, orada, seven kimse sevdiği şey ile huzur içinde kalır” (Zünnûn-i Mısırlî).

Üsküt Sus!

Üşde İşte.

Üdürmek Kumarda kaybetmek.

Üzmek Üzmek. Bağını çözmek.

V

Vahdet-i surf (tasv. 1st.) Allah’tan başka hiçbir şey görmemek.

Vâkia (tasv. 1st.) “Oldur ki sâlik anı sa’yle ve cehdle kesb ider, kendü menziline uyur ile uyanık arasında görür. Dürlü dürlü acib ve garib suretlerde, renklerde kendü menziline ve kendi makamında gördüğünden sonra akıl âni taakkul ider surete götürür; çünkü suret âlemine geldi âna vâkia dirler; bunun vâki’ olmasında hiç hilaf yoktur; aklın ânda medhali olduğu için” (Eşrefoğlu). (bkz. *hâl*)

Vakt (tasv. 1st.) “Mazi ve istikbale müte-

allik olmayıp hâl zamanındaki hâl” (Şeyh-i Ekber).

Varuben Varıp, gidip.

Vecd (tasv. 1st.) “*Şühûd*’dan zenginleşti-recek suretde kalbe tesadüf eden hâller” (Şeyh-i Ekber). “Tekellüf ve tasannu’suz kalbe varid olan ve tesadüf eden şey” (Seyyid Şerif Cürçânî).

(Ehl-i ~): “Ehl-i tevâcüd gibi değildir. Meslûbû’l-ihitiyârdır. Yani kendü ihtiyârı kendü elinden gider ol vakit kim vecd’e gele, ya zikrullâh âvâzı işidüb veya bir beyt âvâzın işidüb derhâl vecde ve semâ’a gelmek şuna benzer. Bir şahine avını çıkarıvirürler. Dahî ânın ardınca düşer tâ avın almayınca komaz. Ruh dahî bir beyt işidür veya âvâzı zikrullâh işidür, ye kendüsü ider, ihtiyârını giderür, derhâl durugelür, semâ’a girer, vecde gelür. Ehl-i vecdin ihtiyârı elinde olmaz. Zira ehl-i vecd, hâlet-i vecdinde âlem-i akıldan gider. Ruhun ızdırabile âlem-i beşeriyetden ayrılır, ‘âlem-i sekr’e varur. Zira âlem-i sekr, ‘âlem-i aşk’dandır. Orada ne kadar cismanî varsa ruhaniyete mübeddel olur. Ehl-i vecdin ihtiyâr-ı aklsî olmaz. Galebe-i vecdden ve hâlden ve vâridâtından şöyle mağlûb olur kim sahibi vecd, vecde geldiği vakitte eğer âni ok ile veya kılınçla ursalar, pâre pâre eyleseler men’olunmazdı ve duymazdı. Eğer etini dahî kesseler kanı dahî çıkmazdı. ‘Ehl-i vecd’e ‘ehl-i fenâ’ dirler; makam-ı vecd, makam-ı fenâdır. Hakikat-i vecd oldur ki tabibin müdavemeti zikr ile varı zikir kalbine yetişe ve kalbinden ruhuna yetişe. Dahî deli gönü ve ruhu zâkir ola... Ol vakitte gönül kuşu ol aşkdan yuvasını girür bulur, bu kafesden ol ezeli yuvasına pervaz urur, makam-ı aslisine ulaşur. Ol vakt tâlibin ruh-ı hay-

vanisi fânî olur, gider. Çünkü gönül kuşu bekâya vâsıl oldu ol vakitte akıl dahî fenâyâ varur ve tâlib-i sadıkın dahî vecdî hakikat olur bî-hilâf. Amma bu makam موتوا قبل ان يموتوا makamıdır; yani ölmezden evvel ölenlerin makamıdır. Ânın nice sırları vardır; bir sırrı dahî budur gerçi kim bu makam makam-ı fenâdır velâkin aynı bekâdır; bundan maksad fenâ-yı beşeriyettir; sıfat-ı nefsanî fenâsî dirler. Bu makama irişen kişiler cemi' temennâyı komak gerek.” (bkz. *Vücut* ve *tevâcüd*)

Vefâ (tasv. ist.) “Hayrın yükü olmadan ve şerden çekinmeden vasıtasız olan ezelî inayet” (Şeyh-i Ekber).

Veli Fakat; ancak.

Velî Evliyanın müfredi. Dost mânâsına gelir. (tasv. ist.) Velâyet, yani evliyalık hâline sahip olan kimse. Hakk’a vâsıl olan sâlik.

Velikin Fakat, lâkin.

Vücut Varlık (tasv. ist.) Ancak bir tek varlık vardır ve bu da Hak’dır. Vâcib, Kadîm, Ezelîdir. Çoğalmaz, ayrılmaz, eksilmez, değişmez, parçalanmaz. Şekil ve sureti, haddi yoktur. Vücutta mevcut, yani varlıkla var olan şey ise, bundan farklıdır. ‘Vücûd’, Allah’ın zâtıdır ve birdir; bunda çoğalma ve başkalaşma yoktur; var olan şey, yani ‘mevcut’ ise, kendi üzerine varlık gelen şey demektir. Bütün mükevvenat ve mevcudât için ‘mevcut’ denilir. Bunlar ise çoğalan, taaddüd eden ve muhtelif olan şeylerdir. Hakikî mevcut olan ‘vücûd-i mutlak’a nisbetle görünen eşya, yani mükevvenat onun gölgesidir. İşte vücud-ı zıllı dedikleri budur; bu vehim ve hayalden ibarettir. Bizim var gibi gördüğümüz şeyler, hayal ve serap gibidirler; çünkü her ân

değişmektedirler. Bir ânda var zannettiğimiz şeyin yerine, bunu müteakip diğer bir suret kaim olmaktadır.

(Ehl-i ~): (bkz. *tevâcüd* ve *vecd*): “Ehl-i vücudun ihtiyârı elinde olur amma ona ruhaniyet galebe edecek ruhaniyete mütâbaat idüb zevk ve sürûr hâsıl olduğu vakitte hareket etmeyecek olursa ânın dahî ruhuna hastalık yetişür. Öyle gerek kim gerek ehl-i tevâcüd, gerek ehl-i vücud bunlara bir hâlet ve vâridât-ı ilâhîye kim gele derhâl heman âna tâbi oluvireler; amma bu denli var kim kimi kendü ihtiyâre ider ve bazısı ihtiyârsız ider, eğer sabridüb itmezse filcümle bir mükedderlik hâsıl olur. Vakt olur ehl-i vücudun hâli kendü vaktinde mütemekkin dahî olur. Zira ânın hâli ‘vâridât’da meleke ve rûsûh bulmuştur; sahib-i ihtiyârdır. Ânları ‘hâl’ dahî gelüb bir dürlü eylemez. Dilerlerse zevka ve şevka gelüb, hareket iderler, ihtiyârlarile. Dilemezlerse ebsem otururlar. Oturdıkları yerde dahî hâli ve vecdi ve vâridâtı, âlem-i ıskı ve sekri geçirürler; hiç kimse muttali olmaz ve zâhirlerinde hiç hareketleri dahî olmaz” (Eşrefoğlu).

Y

Yad Yabancı

Yalın ilgin Yarı çıplak, perişan.

Yanadır Yanmaktadır.

Yandurmak Yanmak.

Yanubeni Yanup.

Yarağ, *yerak* Silâh, lüzumlu eşya.

Yaven Yavan.

Yavi Gaip.

Yavi kılınuram Kendimi kaybederim.

Yavuz Şert, şiddetli.

Yayak Yaya.

Yaylak Yayla.

Yaye Yaya.

Yazu Ova, düzlük.

Yazuk Yazık, günah.

Yazubdürür Yazmaktadır.

Ye Ya.

Yecûz ü lâ yecûz “Olur ve olmaz” Bura-
da sıkı bir *dogmatismein* sembolü ola-
rak kullanılmıştır. Sırf zâhirî ilimlerle,
bilhassa şeriatın zâhiri ile meşgul olan
ulemanın çok kullandığı bir tabir.

Yesâr Sol.

Yetürmek Yetiştirmek, eriştirmek, vasıl
etmek.

Yicermek Yedirmek.

Yil Rüzgâr, yel.

Yilinmek Dolaşmak.

Yinisi Yenisi.

Yitürmek Kaybetmek.

Yıkılmanın Yıkılmadan.

Yolak Yolları çok olan.

Yol azmak Yolunu şaşırarak.

Yoluk Çok.

Yolukmak Çoğalmak.

Yol urucu Harami, yol kesen.

Yol yarağı Yol eşyası.

Yön Ön taraf, yüz, cephe.

Yönelmek Bir yere doğru çevrilmek, bir
yere müteveccih olmak.

Yura Çevre, kenar.

Yuvmak, yüymek, yümek Yıkamak.

Yudum, yüdüim Yıkadım.

Yümnâ Sağ (Solun mukabili).

Yürün Yürüyün.

Yüz sürüsem Yüz sürsem.

Z

Zag Karga.

Zagal Kalp akçe süren adam, kalpazan.

Zahm Yara.

Zât (tasv. 1st.) Hakk’ın künhü, sıfatlardan
mahiyeti ârî olan.

Zehi Ne hoş, ne güzel.

Zerk Riyâ.

Zevk (tasv. 1st.) “Allah’ın tecellilerinin
başlangıcı” (Şeyh-i Ekber). “Allah’ın,
velîlerinin kalblerine tecelli ederek ver-
diği irfan nuru” (Seyyid Şerif Cürcânî).

Zeyrek Akıllı.

Zî Kılık, kıyafet.

Zu, zi Sahip, -li, -lu.

Zi Zehi.

Zişt Çirkin.

Zuhûr (tasv. 1st.) Hakk’ın vücudu, yara-
tılmış olan şeylere göre, bir ayna gibi-
dir. Bütün eşya bu aynada, yani
Hakk’ın vücudunda görünür. Bu hâl
‘zuhûr’ demektir.

Zünnâr Hristiyan papazlarının kıldan
kuşağı (*étale*). Küfr alâmeti. (tasv. 1st.)
Kâmil bir mürşide nefsinin teslim;
riyakârlıktan temizlenmek mânâsına
mecazen kullanılır.

BİBLİYOGRAFYA

1. *Eşrefoğlu Abdullâh Rûmî Dîvânı*. Yazma, Süleymaniye Esad Efendi Kütüphanesi, N. 2509.
2. *Eşrefoğlu Abdullâh Rûmî Dîvânı*. Yazma, Süleymaniye Lâleli Kütüphanesi, N. 1732.
3. *Eşrefoğlu Abdullâh Rûmî Dîvânı*. Yazma, Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi
4. *Eşrefoğlu Abdullâh Rûmî Dîvânı*. Mmatbu, İstanbul 1286, Muhib Efendi Matbaası.
5. *Eşrefoğlu Abdullâh Rûmî Dîvânı*. İstanbul 1301.
6. *Muzekki' n-Nüfûs*. Yazma, Eşrefoğlu, Ayasofya Kütüphanesi, N. 2070.
7. *Muzekki' n-Nüfûs*. Eşrefoğlu, Bayezid Umumî Kütüphanesi, N. 3642.
8. *Muzekki' n-Nüfûs*. Eşrefoğlu, taş basması, İstanbul 1269.
9. *Tarîkatnâme*. Eşrefoğlu, kütüphanemde mevcut, 1301'de istinsah edilmiş. Üstünde "Bandırma Dergâhı" kaydı bulunan yazma nüsha.
10. *Menâkıb-ı Eşrefzâde*. Bursalı Velîyüddîn Efendi, kütüphanemde mevcut. Bursa Nu'mâniye Şeyhi Safiyüddîn'den alınıp istinsah edilen nüsha.
11. *Menâkıb-ı Eşrefzâde*. Bursalı Velîyüddîn Efendi, yazma nüsha, Üniversite Kütüphanesi Yazma Türkçe Eserler, N. 270.
12. *Vefeyât*. Balızâde Kütüphanesi, H. 1059, yazma nüsha; Velîyüddîn Efendi Kütüphanesi, N. 1650.
13. *Tibyânu Vesâilî l-Hakâik fî Beyâni Selâsili' t-Tarâik*. Kemâlüddîn Harirîzâde, 3 cilt, Arapça, yazma, Fatih İbrahim Efendi Kütüphanesi, N. 430-432.
14. *Tercemetu' l-Meşâyihîn*. İsmail Ayvansarayî, yazma, Hâlet Efendi Kütüphanesi, N. 1375.
15. *Enîsu' l-Cenân*. Eşrefzâde İzzüddîn b. Eşref-i Sâni, Bursa Umumî Kütüphanesi, N. 50., yazma (tarihi 1118).
16. *Risâle fî Sirri' d-Devrân*. Eşrefzâde Sırrî Abdülkâdir (v. 1147 H.) Süleymaniye EsadEfendi Kütüphanesi, N. 1482.

17. *Silsilenâme-i Turuk-ı Âliye*. Talibzâde Mehmed Şükrü Efendi (telif tarihi 1291). Müellifin el yazısı ile yegâne nüshası Üsküdar Selim Ağa Azîz Hüdâî Efendi Kütüphanesi, N. 122.
18. *Encyclopédie de l'Islam*. Paul Geuthner, 1933, (cl. 492).
19. *Tableau Général de l'Empire Ottoman*. D'Hosson, Paris 1788, II. 926.
20. *The Derwishes*. Cohn Borwn, H. A. Rose, Oxford University Press. London 1927.
21. *Osmanlı Müellifleri*. Bursalı Tahir Bey, İstanbul 1339.
22. *Eşrefoğlu Rûmî*. Mehmed Kaplan, Türkiyat Enstitüsü, (1937-1938) arasında.
23. *Histoire de l'art Poétique chez les Ottomans* (Geschichte der Ottomanischer Gedichtkunst). Hammer Purgstal, c. IV, s. 43.
24. *Kitâbu Semerâtu'l-Fuâd fi'l-Mebde' ve'l-Meâd*. Sarı Abdulah Efendi, matbu, Matbaayı Avniye, İstanbul 1288.
25. *Kâmûsu'l-A'lâm*. Şemseddîn Samî.
26. *Eşrefoğlu*. Mehmed Halit, Makale, *Dergâh Mecmuası* 1. ve 2. sayılar.
27. *Yâdigâr-ı Şems*. Bursa Mîsrî Dergâhî Şeyhi Mehmed Şemseddîn, Bursa 1332, s. 50-74.
28. *Tımar-ı Turuk-ı Âliye*. Sadık Vicdanî, Evkaf Matbaası, İstanbul 1340.
29. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. M. Fuad Köprülü, İstanbul 1918.
30. *Yunus Emre ve Hayatı*. Abdülbaki Gölpınarlı, İkbâl, İstanbul 1936.
31. *Melâmîlik ve Melâmîler*. Abdülbaki Gölpınarlı, Devlet Matbaası, 1931.
32. *Hacı Bayram Veli*. M. Ali Aynî, İstanbul 1341.
33. *Lûgat-ı Târîhiyye ve Coğrâfiyye*. Ahmed Rıfat Efendi, İstanbul 1296.
34. *Şakâyık-ı Nu'mâniye*. Taşköprülü Ahmed Efendi, İstanbul 1269.
35. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (3 cilt). İkdâm Matbaası, İstanbul 1318.
36. *Türk Mûsikîsi Antolojisi* (2 cilt). Sadeddîn Nüzhet Ergun, İstanbul 1942.
37. *Türk Tefekkür Tarihi* (2 cilt). Hilmi Ziya Ülken, İstanbul 1933.
38. *Türk Feylesofları Antolojisi*, Hilmi Ziya Ülken, İstanbul 1935.
39. *Türk Ahlâkçıları*, M. Ali Aynî, İstanbul 1939.
40. *Esâmî*, Muallim Naci, İstanbul 1308.
41. *Un Grand Saint de l'Islam, Abd-al-kadir Guîlânî*, M. Ali Aynî, Paris 1938.
42. *Mir'âtu't-Turuk*, Bandırmalızâde Münib Efendi.
43. *Menâkıb-ı Mahmud Paşa*. Yazma, Ayasofya Kütüphanesi, N. 1940'ta kayıtlı. *Kitâb-ı Şer'iatu'l-İslâm* adında bir eserin nihayetinde.

DİZİN

- Abbasîler 19
Abdal Mehmed 17, 18, 21
abdesthane 23
Abdurrahîm Tirsî 20, 37, 38, 41, 42, 45, 51, 52
Abdülkâdir Geylânî 25, 26, 83, 99, 125, 135, 136, 156
Abdülkâdir İzzî 52
Abdülkâdir Necib 52
Acem 48, 114
Acemistan 15
Âdem 97, 100, 110, 124, 133
âdet 67
Afyon Karahisarlı Alâüddîn Ali 16
âhret 120, 177
Ahmed Eşref 14
ahret 95, 103, 157, 178
âkil 179
akıl 61, 64, 65, 72, 74, 79, 86, 88, 94, 104, 107, 120, 128, 146, 147, 150, 164, 167, 169
Alâüddîn Ali 17
alem 24, 27, 28, 30
Alemdar Dede 20
Ali bin Ebî Tâlib 13
Allah 17, 25, 36, 54, 65, 83, 135, 170, 172, 173, 175
Anadolu 15, 16, 27, 30, 39, 51
Ankara 20, 21, 22
Arafât 109
Arap 114
Arapça 48, 54
ârif 69, 89, 90, 91, 92, 128, 133, 144, 145, 152, 165, 172
aristokrat sınıf 19
aruz 48
Asâ 30
Asaliye 19
asitâne 46
Âşık Paşa 48
aşk 61-67, 69-71, 74, 76, 77, 79, 85-87, 89-91, 94-99, 104, 105, 107, 108, 110-112, 115-117, 120-123, 132, 137-141, 145, 147, 151-159, 162-164, 166, 171, 177
azîz 39
Bağdad 25, 26, 83, 99, 156
bâtın ilmi 17
Bayezid Fakih 37
Bayezid-i Velî 41
Bayramîlik 43
Bektaşîler 30
belâgat 9
benlik 24, 66, 73, 116, 127, 143, 148
birlik 62, 101
Buddha 36
buhl ü hased 129, 143

Burak 184
Bursa 16, 17, 18, 19, 22
Bursalı Veliyüddîn 13, 31, 32, 34

Calinus 121
Cebrail 184
cebrî 78
cehennem 131, 138, 140, 160, 179, 182
celâl sıfatı 39
cemaat 27
cemâl sıfatı 39
Cemâliye 19
cennet 65, 76, 83, 111, 114, 131, 149, 171, 173
cezbe 17
cin 115
Çalab 82, 170, 173
çerağ 27, 28, 30; ~ uyandırmak 30
çile 25, 28, 29
çilehane 46
Çubuk suyu 21

Dânişmendlik 16
dehrî 78, 184
Demirkapı 41
Derbend 40
dergâh 13, 51
Derviş 23, 25, 27, 28, 30, 33, 36, 39, 67, 83, 96, 122-124, 136, 155, 157, 167
Dervişân 33
derişlik 50, 122, 144
devriye 51
din 65, 74, 84, 90, 128
Dost 61-63, 65-67, 74, 83, 87, 88, 90, 94-108, 110-112, 115, 117, 118, 120, 122-124, 129, 132-137, 139-142, 144, 145, 148-150, 152-154, 157, 160-166, 173, 177, 178, 182, 185
dünya 62, 63, 66, 68, 72, 74, 79-81, 84, 88, 95, 97, 102, 104, 106, 108, 118, 125, 131, 133, 134, 137, 138, 153, 157, 171, 177, 178, 181
dünyâ 103

Ebu'l-Hay Muhammed b. Müslim el-Dabbâs 25

Ecel 62, 68, 125, 180
Edhem 121
Eflâtûn 121
egoizm 23
ehl-i derd 64
ehl-i ırfan 70
Ehl-i Sünnet 25; ~ tarikatları 42
el-Tebrizî 25
Emîr Sultân 19, 20, 21
Emîr Şemsüddîn Buhârî 20
enbiya 77, 98, 171
ene'l-Hak 90, 96, 119, 125, 138, 147, 165
erba'în 28, 29; ~ çıkartmak 29
erenler 32, 106, 133
Esad Efendi 47
Eşref-i Sâni 52, 168
Eşrefiye Tarikatı 20, 45
Eşrefoğulları 9
Eşrefzâde Dergâhı 20
Eşrefzâde eş-Şeyh Abdullâh-ı Rûmî 13
evliya 77, 99, 136, 142, 143, 147, 170, 171, 183; ~ menkıbeleri 17
Evliyâ Çelebî 46
Eyyub 154, 166
ezelî huzur âlemi 24

Fakr 35
Fatih 40, 42
fenâ 35, 64, 88
Ferhâd 110
fıkıh ilmi 16
fitır bayramı 20
Fir'avn 66, 114

Galib Efendi 52
Gavsü'l-a'zam 26
gazel 53
gıybet 82
gönül 61-63, 68-71, 74, 81-86, 88, 90, 91, 96, 104-106, 115-117, 120, 122, 125, 127-129, 132, 134, 140, 141, 144-148,

150-152, 154, 157, 162, 163, 166, 167,
171, 177, 179, 181, 185
gurur 24
gül 31, 64, 65, 110, 155, 158, 165, 166; ~
sembolü 31
gülbank 18
Gülşeniye 19
günah 80, 82, 83, 98, 170, 174

Habib Dede 38
hac 22, 143
Hacı Bayram Veli 20-25, 27, 31, 37, 39,
42, 51
hadisler 57
hakikat 29, 63, 73, 89, 105, 118, 161
halîm 39, 171
Halife Nasr 26
Halil 166
halk dili 53
halk edebiyatı 48
halk şairleri 51
Hallac-ı Mansur 54, 94, 96, 104, 119, 126,
138, 142, 147, 150
halvet 26, 29, 36, 53, 101, 112, 129, 173
Halvetî Tarikatı 19
Halvetilik 22
Hama 14, 15, 25, 27, 35, 39
Hâmân 114
Hamidüddîn 22
Hamidüddîn İbn-i Mûsâ 22
hânkah 28
Harirîzâde 31
Hârut 104
Hasan Efendi 47
hased 131
Havf ü recâ 102
Hayrînnisâ 24, 27, 37
Hazreti Ali 37
hece vezni 48, 49, 51
Heva 72, 85, 101, 128, 141, 143
hevâ 88, 95
Hızır 110, 124, 126
Hicaz 22
hidayet 128

Hind 26
Hindu 114
Hondî Sultân 19
Huda 90, 135
Hûrî 165, 182
Hüseyin Efendi 39
Hüseyin Hamevî 27, 28, 29, 31, 32, 34
Hüseynî 14
İbadet 27
İbni Arabî 25
ihlas 128, 157
II. Bayezid 42, 45
ikilik 62, 101, 129
ilâhiler 51, 53
(Hz.) İlyas 110
iman 32, 65, 72, 73, 74, 76, 90, 99, 113,
114, 120, 128, 131, 140, 143, 145, 165,
174, 184
İncirli 18, 20
insan-ı kâmil 26
inziva 35
İran şairleri 53
irşad 15, 19, 20, 24, 25, 26, 30, 34, 35, 36,
42, 45, 48, 51
(Hz.) İsa 148
İsfendiyaroğlu Ahmet Bey 37
İslâm âlemi 14
İslâm dünyası 13
İsmail Aksarayî 45
İsmail ve zemzem menkıbesi 32
İsrafil 68
İstanbul 9, 39, 41, 42, 47, 53
istiğrak 29, 36, 40
İşknâme-i Abdullâh Rûmî 47
itikâf 27, 28
IV. Murad 46
İznik 14, 15, 16, 24, 26, 27, 28, 32, 35, 36,
37, 40, 41, 45, 46
Kâbekavseyn 98
kaderî 78
Kadirî: ~ fukarâsı 42; ~ tacları 31; ~ Tarikatı
25, 26, 42; ~ tekkeleri 26; ~lik 27, 43

- kafiye 51; yarım ~ 51
Kaplan, M. 10
Kara Hoca 16
Kara Medrese 21
Karamanlı Şeyh Şüca' 22
Karamürsel 41
Kaygusuz 49
Kayseri 22
kemâl 36
Ken'an 167
Ken'an ili 111
keramet 25, 32, 33, 35, 40
kesret 61, 115
keşf 33, 35
Kible 129
kibr ü kîn 66, 67, 108, 129, 134, 139, 143, 146
kibr ü riyâ 135
Koyunluca Ahmed 21
Köprülü, Fuad 9
Kur'ân 124, 128, 131
kurban bayramı 20
küfür 74, 99, 114, 120, 140, 143, 145, 165, 184

Leylâ 55
Leyletü'l-kadr 168
Leylî 104, 158
(Hz.) Lokman 121
Lutfullâh 52

Ma'bud 165, 177, 182
ma'rîfet 118
ma'suk 61, 62, 66, 70, 105, 137, 142, 152
Mahmud Paşa 41
makam 30
manevî te'dip 30
manevî terbiye 27
Manisa 14
Mârût 104
masiva 29, 64, 71, 84, 89, 91, 102, 107, 120, 128, 132, 142, 164
masivallah 115
Mecnun 54, 55, 104, 147, 151, 158
medrese 39; ~tekke mücadeleleri 39
Mehmed Çelebi Medresesi 16, 17
Mehmed Şemseddin Efendi 45
melâmet 98, 112, 116, 165, 168; ~ hırkası 155
melâmî 22, 35, 39
Melâmîlik 41
melek 91, 94, 98, 111, 115, 126, 145, 149, 152, 165
Melike Hatun 21
Merdâşiye 19
mersiye 38, 45
mev'ize 49
Mevlâ 63, 89, 152
Mevlânâ 53
Mevlevîlik 42, 43
mezheb 84, 138
Mısır 14, 15, 19
Mısırlı Eşref 15
mi'rac 145, 184
mistik 21; ~ cezbe 51; ~ disiplin 38; ~ edebiyat 10; ~ halk şairleri 51, 52
mistisizm 51
mortification 21, 24
(Hz.) Muhammed 14, 57, 83, 88, 98, 113, 118, 175
Muhammed Bahâeddin Nakşibend 22
Muhammed Mustafa 98
Muhammed Şemseddin 19
Muhyiddin Ebû Muhammed b. Ebî Sâlih Zengi Dost 25
murakabe 40
(Hz.) Musa 114, 124 (⇒ Mûsî)
Mûsî 126, 137, 148, 177, 178
Mustafâ 88, 106, 174 (⇒ Hz. Muhammed)
Mustafa bin Ahmed 53
mutasavvıf 9, 13, 53; ~ halk şairleri 48
muvahhid 184
Mübârek el-Muharrimî 25
Mükrimе Hatun 45
Mükrimе Sultan 40
mülhid 78, 184
münzevi 24

mürîd 22, 23, 25, 26, 27, 30, 34, 36, 37,
114, 142, 156
mürşîd 19, 21, 23, 24, 30, 38, 39, 53, 74,
95, 103, 108, 129, 136, 144, 154, 160,
183, 184, 185
Müslümanlık 32
müstaid ruhlar 30
müşahede 29
Mütevekkil 19

Nafiz 52
nâkeslik 132
Nakşibendî Tarikatı 22
Nakşibendilik 22
namus 107
nazım şekilleri 51
Nebî 66
nebiler 24, 180
nefs 23, 24, 29, 63, 66, 67, 71, 72, 75, 77,
79, 80, 81, 82, 87, 88, 95, 96, 97, 103,
104, 108, 111, 112, 115, 117, 119, 123,
125, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 136,
142, 143, 144, 146, 149, 154, 166, 169,
171, 172, 174, 179, 180
nefs-i emmare 54, 77, 97
Nicholson 31
Niğbolu 19
Nu'mân 21
Nu'mâniye Dergâhı 18
Nûrbahşiye 19
nutuk haklayan 21

Orta Asya şehirleri 15
Ölüm 80, 88, 107, 143, 150
Ölüm Elçisi 134
Ömer 155
örf 67

(Hz.) Peygamber 13, 32, 37
Pınarbaşı 45; ~ Deresi 36
pîr 31; ~liğin sembolleri 30
Pîr Hamdi Efendi 36, 38, 41, 52
Pîr Hamdullâh 37
Pîr-i Sâni 42

post 30
postnişin 37
pul 31

Rabîta 38
Rahman 84, 125, 144, 155
Resul 54, 66, 72, 78, 85, 88, 108, 184
ribât 25
rind 22
riyâ 143, 173
riyazet 23, 24, 27, 28, 34, 37, 77, 103
riyazet-hâne 77
ruh 70
ruhî bir cezbe 48
Rûm 27, 85, 100

Safiyüddîn Efendi 9, 18, 20
sahib-i sikke 31
sâlik 24, 31
Samiri 139
sancak 24, 27, 30
saray kapıcıları 40
savmaa 36, 45
seccade 24, 30
sekiz uçmak 75, 102, 120, 136, 138, 140,
142, 164, 182
Selâheddîn İbni Mübârek Buhârî 22
Semerkand 19
serpuş 31, 32
sevdâ 23, 49, 62, 64, 93, 98, 101, 152, 166
seyr *ila'llâh* 20, 24
seyr ü sülûk 21, 24, 98
seyyid 13
Seyyid Ahmed Eşref 15
Sırrî 52
sırrî kutubluk 32
sikke 31
sikke-i nakşiye 20
Simavnaî Bedreddîn 30
Sinan Dede 20
siyâdet 14
Somuncu Baba 22
Subaşı 35, 36
Sultân Murad 23, 46

Sultân-ı İklîm-i Rûm 19
Sultânü'l-meczûbîn 18
Suyûfî 14
(Hz.) Süleyman 111, 113, 115, 124, 131, 146
Süleyman İzzî Teşrîfatî 22
sülûk 24, 53
Sünbûliye 19

Şâbâniye 19
şair 52
Şam 22, 85, 100, 122, 149
şefaat 76, 98
Şemsiye 19
şerif 13
şeyh 30, 49, 78, 83, 99
Şeyh Hüseyin 26, 28, 29, 33, 35
Şeytan 77, 82, 84, 130, 131, 132, 136, 140, 143, 160, 169, 170, 184
Şirin 110

Tac 31, 32
takvâ 90
tamu 76, 89, 132, 143, 146, 170
Tanrı 75, 96, 122, 147
Tarik-i Eşrefiye 31
tarikât 13, 21, 22, 24, 26, 30-32, 37, 42, 43, 49, 51, 118; ~ âdâbı 57; ~ erenleri 30
tasavvuf 9, 14, 15, 16, 17, 18, 22, 30, 52; ~ akîdeleri 51; ~ edebiyatı 30; ~ fikirleri 15; ~ hakikatleri 28; ~ istilâhı 10, 35, 39; ~ zevki 30; ~î ahlâk 53; ~î ilham 27; ~î semboller 32; teşkilâtçı ~ 53
teber 31
tekke 25, 46
temcid 33
terk 31, 32
tesbih 33
tevazu 24, 39, 140, 174
tevbe 79, 80, 81, 82, 83, 149, 180
tevhid 20, 70, 84, 141
teyemmüm 33
Timur 19
Tirse 37; ~ dağları 35

Tûr 114, 137, 145, 148
türbe 46
Türk 15, 16, 114; ~ câması 15, 16; ~ kültürü 16; ~ lisanı 16; ~ muhiti 16; ~ şairleri 53; ~ tefekkür tarihi 43; ~ zihniyeti 15
Türkçe 16, 48, 53, 54
Türkiye 9, 42

Uçmak 75, 170
ulema-yı rûsum 39
uzlet 54, 149, 173

Vahdet 61, 63, 115, 119, 137, 138
varlık 74
vatan 62, 72, 116
vecd 29, 49
Vefâ 64, 88, 158, 159
velî 24, 39, 57, 62, 72, 89, 132, 139, 148, 155, 174, 177, 180; ~lik mertebesi 34

Yedi tamu 120, 138, 151, 156
Yıldırım Bayezid 19
yokluk 62, 74, 132, 135, 148, 156, 178
Yunan 114
Yunan istilâsı 46
Yunus Emre 9, 10, 48, 49, 51, 52
(Hz.) Yusuf 111, 149, 167
yürek 64, 79, 97, 105, 116, 147, 153

Zahid 65, 70, 79, 102, 145, 164
zâhir ve bâtın ilimleri 16
zâhirî ilim 17, 20, 22
zaviye 13
zebânî 180, 182
zerk ü riya 102, 129
zîkr 28, 29, 77, 90
zikrullâh 38
Zu'l-fadl köyü 21
zühd 24, 64, 90, 102, 104, 107, 164
zühd ü takvâ 64, 102, 120
Zühre 104
Züleyhâ 24, 27, 37, 41, 42

Eşrefoğlu Rûmî'den birçok parçalar bestelenmiştir. Bunlardan iki tanesinin notasını örnek olarak sunuyoruz.

Rast makamında Dûyek ikasında İlahî
 Gıftesi : Eşrefoğlu Abdullah'ın . Bestesi: meçhul
 [2. 5/4] He-p fe cad s ————— s le ri

E — s lağ fi ru ————— l la — h te ————— v la

(Meyân) Yo man te-ş vi ————— t le ri me ————— v la

E — s lağ fi ru ————— l la — h te — v ba

Yo man te-ş vi ————— t le ri me ————— v la

E — s lağ fi ru ————— l la — h te — v la

Acemasîyan makamında Dûyek ikasında İlahî
 Gıftesi : Eşrefoğlu Abdullah'ın . Bestesi : Nâzıcaî şeyhi İhsan Efendinin
 [2. 5/4] Ca — in ————— t mu — ş ————— le — ri ————— Ca — in ————— t mu — ş —————

vi — ş — le ri R — ri — A — b — dü — t — ha — di — ri

R — ri — A — b — dü — t — ha — di — ri (Meyân) Yo lu — u — da — da

di — h — lu — ri Yo lu — u — da — da di — h — la — ri

Eşrefoğlu Dîvânı

Asaf Hâlet Çelebi

Hariçten gelen teşkilâtçı tasavvufun Anadolu'da ilk mümessili olmak itibarile kültür tarihimizde mühim bir yeri olan Eşrefoğlu hakkındaki malûmat, o kadar dağınık, kıyıda bucakta kalan vesikalar o kadar nadir bulunmakta idi ki ekserisi yazma ve güçlûkle elde edilen bu vesikalar üzerinde pek az çalışılmış olması, matbu yazıların ise kifâyetsizliği, bana bu hususta mümkün olduğu kadar faideli olabilceek bir etüt hazırlama arzusunu verdi.

On beşinci asrın mühim mutasavvıflarından olan, daha ziyade halk arasında mesleğini yaymış ve tesirini zamanımıza kadar hissettiren Eşrefoğlu hakkında az çalışılmasının âmillerinden en mühimi; onun, tıpkı Yunus'ta olduğu gibi belâgat, tasannu peşinde olmayışıdır. Bazen biraz pürüzlü olmakla beraber çok sâde, açık ve temiz bir halk diliyle yazması, onu, tasannua çok fazla ehemmiyet veren tezkirecilerin çizdiği çerçeveden uzak bulunduruyordu.

ISBN-10: 975-8274-44-9

9 789758 274444

HECE YAYINLARI | İNCELEME